

STEDENDRIEHOEK

**Regionale Structuurvisie
De Voorlanden
Stedendriehoek 2030**

Visie op het niet-bundelingsgebied

Regionale Structuurvisie De Voorlanden Stedendriehoek 2030

Visie op het niet-bundelingsgebied

Vastgesteld door de gemeenteraden van Apeldoorn, Brummen,
Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen.

November 2009

oeienstal

oereng

an
Kookstudio
De Boerenkeuken

Par

Boerderijc

Inhoud

Voorwoord	5
Over deze visie	
1) Ambitie	13
1.1) De Voorlanden en de Stedendriehoek	13
1.2) De ambities voor 2030 op een rij	16
2) Visie	21
2.1) De groene schatkamer van de Stedendriehoek	21
2.2) Versterken groene kernkwaliteit: Veerkrachtig watersysteem in een robuust landschap	23
2.3) Versterken rode kernkwaliteit: Een netwerk van vitale kernen	29
2.4) Versterken kernkwaliteiten van het platteland (I): landbouw als core business	37
2.5) Versterken kernkwaliteiten van het platteland (II): toerisme en recreatie als troefkaart	40
2.6) Versterken kernkwaliteiten van het platteland (III): vitaliteit door variatie	44
2.7) De Voorlanden van de Stedendriehoek: de beleidskaart	47
3) Uitvoering	49
4) Achtergronden	55
4.1) Water	57
4.2) Natuur en landschap	62
4.3) Bereikbaarheid en mobiliteit	65
4.4) Wonen en werken	69
4.5) Landbouw	75
4.6) Toerisme en recreatie	80
4.7) Opkomende economische dragers	83
4.8) Programma	84
Bijlage 1) Principes	89
Bijlage 2) Projecten	90
Zeefkaart voor verstedelijking	92
Bijlage 3) Toedeling kernen	93
Colofon	95

Voorwoord

Een karwei geklaard

Met de Regionale Structuurvisie De Voorlanden legt de regio Stedendriehoek de ruimtelijke visie voor het landelijk gebied voor de komende twintig jaar vast. Samen met de in 2007 vastgestelde Regionale Structuurvisie van het Bundelingsgebied ontstaat zo een samenhangend richtinggevend kader voor beleid en uitvoering.

Een belangrijke ambitie voor de Stedendriehoek is om de huidige ingrijpende ontwikkelingen van het platteland te verenigen met de waardevolle kwaliteiten. Daarnaast willen we de eigenheid van de hoogwaardige landschappen zoals de bosrijke Veluwe, de open IJsselvallei en de halfopen coulissenlandschappen erkennen en versterken. In onze regio is het goed toeven. De Stedendriehoek beschikt naast haar fraaie natuur over een rijke cultuurhistorie en volop mogelijkheden voor wonen en werken. Stad en landelijk gebied kunnen niet

zonder elkaar. Kortom; een regio in balans.

De uitgangspunten van de al eerder vastgestelde visie voor het Bundelingsgebied hebben we als leidraad genomen voor de ontwikkeling van de visie voor De Voorlanden. Dit hebben we gecombineerd met reeds bestaand ruimtelijk beleid van de afzonderlijke gemeenten.

De structuurvisie voor De Voorlanden kenmerkt zich door het bieden van mogelijkheden voor maatwerk per gemeente. Met kwaliteit als uitgangspunt moeten verschillen mogelijk zijn. Er moet ruimte zijn voor fijnmazige versterking van het landschap en de natuur, maar ook voor grootschalige ontwikkelingen in de landbouw en een passende ontwikkeling voor de vele dorpen en de stad Lochem.

Voor de kwaliteit van onze omgeving is het belangrijk dat we aangeven welke ontwikkelingen mogelijk zijn en welke niet. Daarvoor biedt dit document de basis. Deze visie biedt overigens ook meerwaarde voor de reeds vastgestelde visie voor het Bundelingsgebied. Ik noem bijvoorbeeld de inspirerende gedachten over het dorpenbeleid, waar maatwerk voorop staat.

Veel personen en instanties hebben met grote inzet en betrokkenheid gewerkt aan het realiseren van deze visie. Ik noem burgers in zijn algemeenheid, maatschappelijke groeperingen, ondernemers, provincies Overijssel en Gelderland, waterschappen, ministerie van VROM, Raden en Colleges. Een speciaal woord van dank gaat ook uit naar Jan Kottelenberg, wethouder Ruimtelijke Ordening van de gemeente Lochem en bestuurlijk trekker bij deze structuurvisie. De griffies van onze zeven gemeenten zijn belangrijk geweest in dit proces op weg naar besluitvorming. Alle zeven gemeenteraden van de Stedendriehoekgemeenten zijn namelijk elk afzonderlijk bevoegd orgaan en dit betekent dat in alle gemeenten hetzelfde besluit moet worden genomen om de visie vast te kunnen stellen. Duurde het proces voor het Bundelingsgebied eerder nog een jaar of zes, nu blijkt dat we leren als regio. In ruim twee jaar zijn we erin geslaagd om een basis voor wonen, werken en recreëren neer te zetten voor De Voorlanden en daarmee voor de hele Stedendriehoek. Dat verdient een groot compliment aan iedereen die zich hiervoor heeft ingezet. Er is een karwei geklaard, de Stedendriehoek staat als één gebied op de kaart. Nu komt het aan op de projecten die onze regio nog beter, mooier en sterker maken!

*Rik de Lange, regio Stedendriehoek,
voorzitter Portefeuilleoverleg Ruimtelijke Ontwikkeling en Wonen*

Over deze visie

Doel

In mei 2007 heeft de regio Stedendriehoek de Regionale Structuurvisie voor het Bundelingsgebied vastgesteld. Dit Bundelingsgebied omvat het centrale deel van de regio met de grote stedelijke kernen Zutphen, Deventer en Apeldoorn en het landelijke gebied daartussen. Deze Regionale Structuurvisie De Voorlanden completeert het beeld. De regio heeft, nu deze visie klaar is, een geïntegreerde en samenhangende visie voor het hele grondgebied van zeven gemeenten: Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen. De structuurvisie is voor deze gemeenten een richtinggevend kader voor beleid en uitvoering. De sleutelbegrippen uit de visie zijn: ruimtelijke samenhang, een ontwikkelingsgerichte en integrale benadering en aandacht voor lokale kwaliteiten.

Kijkrichting

De Regionale Structuurvisie De Voorlanden dient twee heren. Het is een document dat samen met de visie voor het Bundelingsgebied het ruimtelijke beleid voor de regio "compleet" maakt. Tegelijk geeft het dit deel van de Stedendriehoek een eigen karakteristiek en eigen opgaven. De thematiek van de visie voor De Voorlanden is meer geënt op wat er speelt in het landelijk gebied en de middelgrote en kleine kernen, terwijl de visie voor het Bundelingsgebied vooral de ontwikkeling van het (groot) stedelijk netwerk tegen de achtergrond van de groen-blauwe kwaliteiten van de regio behelst. De ruimtelijke principes zoals die voor het Bundelingsgebied zijn geformuleerd vormen evenwel ook de grondslag voor deze visie voor De Voorlanden. Het openhouden van het landelijk gebied en het behouden en versterken van de variatie van stad en land, het opvangen van de groei in de grote steden met ruimte voor eigen dynamiek in de dorpen vormen enkele voorbeelden van deze principes.

Tijdhorizon

Deze Regionale Structuurvisie De Voorlanden kent 2030 als planhorizon. De verwachte ontwikkelingen voor deze periode worden uitgewerkt in beleidsmaatregelen die voor de periode tot 2015 het meest concreet zijn. Voorts omvat de structuurvisie voor deze periode programma's en projecten.

Status

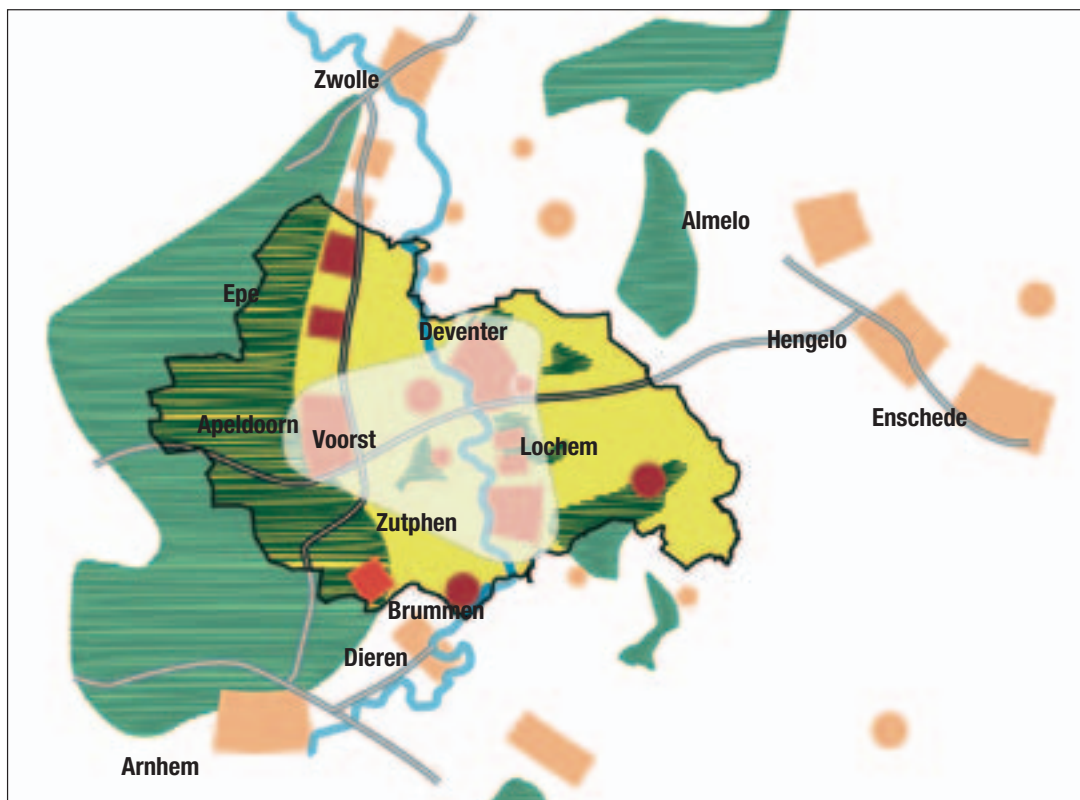
De Regionale Structuurvisie De Voorlanden komt tot stand in het kader van de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening. De formele status is die van intergemeentelijke structuurvisie. Zo'n visie is richtinggevend voor het beleid en het handelen van de zeven gemeenten die het vaststellen. Voor de burgers van de Stedendriehoek is het document niet direct juridisch bindend zoals een bestemmingsplan dat is. Als afsprakenkader tussen de gemeenten van de Stedendriehoek is het daarentegen allerm minst vrijblijvend. Structuurplannen voor (delen van) het grondgebied van de deelnemende gemeenten mogen niet in strijd zijn met deze regionale visie. Vaak zijn deze visies (veel) gedetailleerder dan dit regionale plan. De Regionale Structuurvisie De Voorlanden past binnen het kader van het Streekplan Gelderland en de omgevingsvisie Overijssel en de uitwerking ervan.

De beide provincies beschouwen deze visie ook als een belangrijk instrument voor de uitvoering van hun gemeenschappelijke beleidsvoornemens.

De Regionale Structuurvisie De Voorlanden biedt een richtinggevend beleidskader voor het handelen van de betrokken gemeenten en provincies voor:

- beleidsafstemming met provincies en rijk en tussen gemeenten onderling;
- afspraken over omvang, kwaliteit en fasering van het regionale programma;
- integratiekader voor beleids- en uitvoeringsplannen van de regio Stedendriehoek;
- gemeenschappelijke inzet van uitvoeringsinstrumenten;
- een regionaal uitvoeringsprogramma en grondbeleid.

Tevens is deze structuurvisie het richtinggevende kader voor de betrokken gemeenten bij het opstellen van gemeentelijke structuurvisies, bestemmingsplannen en lokale gebiedsvisies en voor de uitvoering van concrete projecten. Ook is deze visie het ruimtelijk integratiekader voor andere beleidsplannen van de regio Stedendriehoek op het gebied van verkeer en vervoer, economie, milieu en plattelandontwikkeling. De regiogemeenten hanteren deze visie eveneens als gezamenlijke grondslag voor reacties op nieuwe plannen van het rijk en van de beide provincies Overijssel en Gelderland. De beleidsvoornemens en maatregelen uit deze visie vormen mede de basis voor het Regionaal Uitvoeringsprogramma (het Regiocontract), dat daarmee ook gebiedsdekkend wordt voor de hele regio. Ook geeft deze visie een doorkijk naar mogelijke projecten voor de langere termijn.

Plangebied De Voorlanden

Werkingsgebied en relatie met het Bundelingsgebied

Deze structuurvisie spreekt zich uit over het grondgebied van de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen. Het plangebied van De Voorlanden vormt als het ware een ring rondom het plangebied voor het Bundelingsgebied. Deze Regionale Structuurvisie De Voorlanden is afgestemd met die voor het Bundelingsgebied. Er zijn geen strijdigheden. Wel is een aantal beleidsvoornemens uit deze visie ook van toepassing op delen van het Bundelingsgebied. Deze voor het Bundelingsgebied nieuwe elementen zijn opgenomen in een aparte "Aanvulling Regionale Structuurvisie Stedendriehoek 2030 voor het Bundelingsgebied", die parallel aan deze visie is vastgesteld.

Toetsing

De Wet milieubeheer stelt een zogenaamd plan-MER verplicht voor ruimtelijke plannen waarin voorstellen staan met een groot bouwprogramma of anderszins voornemens die mogelijk een groot milieueffect kunnen hebben. Buiten de bestaande programma's voor wonen en werken, die al in streekplannen zijn vastgelegd en in dat kader beoordeeld, zijn er geen m.e.r.-plichtige activiteiten in deze visie opgenomen. Ook de beleidsvoornemens voor andere onderwerpen in deze visie zijn niet m.e.r.-plichtig of zijn of worden in een ander kader al beoordeeld (met name de Reconstructie en de aanpak van het regionale wegennet. Voor de Zoekzones voor Woningbouw heeft een Voortoets Natura 2000 plaatsgevonden).

Procedure

De Wet ruimtelijke ordening zelf stelt geen procedurele eisen aan de totstandkoming van intergemeentelijke structuurvisies, daarvoor wordt verwezen naar de Algemene wet bestuursrecht en de gemeentelijke inspraakverordeningen. Dit betekent dat het voornemen tot het opstellen van een structuurvisie wordt gepubliceerd en dat bewoners, belanghebbenden en andere overheden worden betrokken bij het opstellen ervan. Medio 2007 verscheen de startnotitie voor de structuurvisie met als titel "Doorschakelen van de Stedendriehoek". Deze startnotitie gaat in op de meerwaarde van het opstellen van een structuurvisie voor De Voorlanden, benoemt de belangrijkste thema's die hierin een plek moeten krijgen en schetst het te doorlopen proces en de communicatie. De startnotitie is begin 2008 door alle gemeenteraden van de Stedendriehoekgemeenten vastgesteld. Vervolgens is de discussienota "De Voorlanden van de Stedendriehoek" opgesteld. In deze discussienota worden verschillende koersen voorgesteld die kunnen worden gevolgd bij de eerder benoemde regionale thema's. Voor het opstellen van de discussienota is gebruik gemaakt van de opbrengsten van een aantal "koffietafels". Op uitnodiging van de Stedendriehoek discussieerden maatschappelijke organisaties en experts over de opgaven voor De Voorlanden. De discussienota is in de zomer van 2008 door de verschillende Colleges van Burgemeester en Wethouders vrijgegeven voor maatschappelijk debat, voor consultatie bij verschillende instanties en overheden (de voormalige "artikel 10" partners) en voor bespreking in de raden. In de verschillende huis-aan-huis bladen is het verschijnen van de discussienota en het voornemen deze uit te werken tot een regionale structuurvisie aangekondigd. Het maatschappelijk debat heeft plaatsgevonden op 1 oktober 2008. De ruim 100 aanwezigen hebben per thema de discussienota besproken, aangevuld en aangescherpt. De uitkomsten van dit debat zijn verwerkt in de ontwerp RSV De Voorlanden, evenals de reacties van de verschillende instanties en overheden die hebben gereageerd op de discussienota. De ontwerp regiovisie heeft vervolgens ter visie gelegen in het voorjaar

van 2009. In die periode is ook een tweetal informatieavonden gehouden, in Epe en Almen. In totaal zijn 21 zienswijzen ingediend, die zijn beantwoord in een aparte zienswijzennota. Voor de gezamenlijke gemeenteraden is vervolgens een hoorzitting georganiseerd, waar de indieners van een zienswijze hun zienswijze nader hebben kunnen toelichten. Vervolgens is de structuurvisie, de zienswijzennota en nota van wijziging (waarin de zaken staan verwoord die tot wijziging hebben geleid in de ontwerp RSV) besproken in de verschillende gemeenteraden. Ook uit deze besprekingen is nog een aantal wijzigingen gekomen. Deze wijzigingen zijn eveneens verwerkt in deze RSV. De laatste stap die is gezet is de vaststelling van de RSV De Voorlanden door alle zeven gemeenteraden van de Stedendriehoek als intergemeentelijke structuurvisie. Gelijk op met de procedure van de ontwerp RSV De Voorlanden liep de zogenaamde 'Aanvulling RSV voor het bundelingsgebied van de Stedendriehoek', waarin die zaken zijn verwoord die vanuit De RSV De Voorlanden hun doorwerking hebben in de RSV voor het bundelingsgebied. Ook deze aanvulling is door alle gemeenteraden vastgesteld.

Alle hier genoemde tussenproducten zijn te vinden op de website van de regio Stedendriehoek (www.regiostedendriehoek.nl).

Leeswijzer

De hoofdstukken 1 en 2 bevatten achtereenvolgens de ambities, de ruimtelijke visie en de regionaal kaderstellende keuzen voor De Voorlanden. Daarbij worden ook concrete projecten en het instrumentarium opgesomd per thema. Krachtens de Wet ruimtelijke ordening moeten ruimtelijke plannen aangeven hoe ze realiseerbaar zijn. Hoofdstuk 3 is daarom gewijd aan het uitvoeringskader. Dit uitvoeringskader zal mede de basis zijn voor de inbreng in het Regionale Uitvoeringsprogramma (het Regiocontract). Hoofdstuk 4 is een uitgebreide beschouwing van de achtergronden die tot deze visie hebben geleid. Hierin komen de huidige situatie, de trends en het lopend beleid voor de verschillende thema's evenals het ruimtelijk programma aan de orde. Voor een snel overzicht kan men zich beperken tot de vetgedrukte tekst in de hoofdstukken 1, 2 en 3.

1) Ambitie

Een regionaal kader voor lokaal maatwerk

Met het vaststellen van de Regionale Structuurvisie voor het Bundelingsgebied in 2007, zijn ook de grote ruimtelijke keuzen voor de komende twintig jaar gemaakt. De Stedendriehoek werkt hard aan de realisatie van deze keuzen. De centrale opgaven voor deze ontwerp Regionale Structuurvisie De Voorlanden zijn door de raden van de gemeenten in de regio vastgelegd in de startnotitie “Doorschakelen van de Stedendriehoek”. De opgaven hebben betrekking op wonen en leefbaarheid, bereikbaarheid, bedrijvigheid in en om de dorpen, vitale landbouw, versterking van het toeristische profiel, nieuwe duurzame economische dragers en een veerkrachtig regionaal watersysteem.

Een ontwikkelingsgerichte houding van de Stedendriehoek is daarbij gewenst. Ondernemerschap en lokale initiatieven moeten waar mogelijk worden gefaciliteerd en lokale kansen moeten worden benut. Deze visie wil een regionaal kader voor lokaal maatwerk bieden en bevat daarom, naast een aantal concrete projecten, ook instrumentarium dat hiervoor kan worden ingezet.

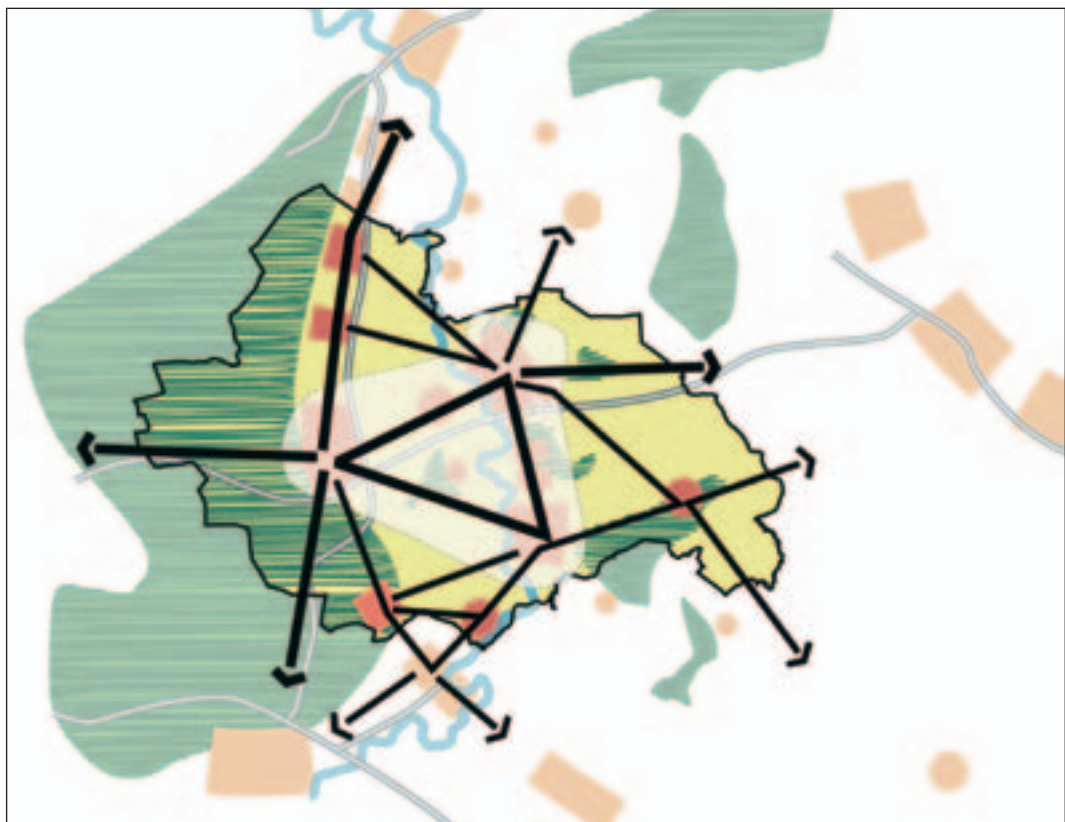
1.1) De Voorlanden en de Stedendriehoek

In de afgelopen decennia heeft Nederland zich ontwikkeld naar een uiterst mobiele netwerksamenleving. Niet langer is het eigen dorp of de eigen stad de natuurlijke vindplaats van werk, zorg, vrienden en familie en van winkels en cultuur. Niet langer is het landelijk gebied een plek waar alleen landbouw plaatsvindt en waar de stedeling slechts af en toe komt om zich te ontspannen. Alles lijkt overal te kunnen. Dat is zowel een bedreiging – denk aan de landelijke discussies over verrommeling – als een kans. Niet eerder zijn de mogelijkheden voor ontplooiing en ondernemen zo groot geweest. Deze visie gaat over het benutten van deze kansen en het tegengaan van de bedreigingen. Samenwerking in regioverband is daarbij een belangrijk middel.

Stedendriehoek: Schakel in Oost- Nederland

De Stedendriehoek is een netwerkregio die een schakel vormt tussen Randstad, Noord-Nederland, de Stadsregio Arnhem Nijmegen en Twente. De breed gedragen samenwerking van de regio Stedendriehoek (bestaande uit de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen) heeft inmiddels zijn vruchten afgeworpen. De afgelopen periode is in regionaal verband diverse projecten succesvol opgepakt. De Ruimtelijke Structuurvisie is een goed voorbeeld van deze samenwerking. Ook staat de regio inmiddels stevig bij het Rijk op de kaart met een aantal projecten. De ambities van de regio Stedendriehoek zijn verder aangescherpt. Om de aandacht en energie goed te focussen en om meer gezicht te geven aan de regio Stedendriehoek zijn vijf strategische thema's benoemd: A1, IJsselzone, Ambitie Wonen en

Werken, Groene Pracht en Samenwerking Overheid-Ondernemers-Onderwijs. De opgaven in de Regionale Structuurvisie sluiten goed aan bij de thema's Ambitie Wonen en Werken en Groene Pracht. De stedelijke zwaartepunten in de Stedendriehoek zijn Zutphen, Deventer en Apeldoorn. Met de visie op het Bundelingsgebied is die positionering bevestigd en versterkt. De grote woningbouwlocaties zijn in en nabij deze "grote drie" gelokaliseerd. Denk bijvoorbeeld aan de plannen voor de Kanaalzone in Apeldoorn en de IJsselsprong Zutphen. Tegelijk is recht gedaan aan de behoefte van de kleinere kernen om de leefbaarheid in tact te houden door een redelijke mate van groei te realiseren. Met het maatregelenpakket voor het (boven)regionale infrastructuurnetwerk wordt de bereikbaarheid per openbaar vervoer, auto en fiets op peil gehouden en verbeterd. Niet alleen de positie van de Stedendriehoek in Oost-Nederland, maar ook de eigen kwaliteiten zijn onderdeel van de visie en ambities. De leefomgeving van de Stedendriehoek wordt zeer hoog gewaardeerd. De grote variatie aan landschappen en natuurgebieden en de rijke cultuurhistorie in stad en land vormen niet alleen een gunstig decor voor wonen en werken, maar hebben ook een intrinsieke waarde die het verdient te worden beschermd en uitgebouwd. In de visie op het Bundelingsgebied is hier ook ruime aandacht aan besteed. Bij het kiezen van ontwikkelingsrichtingen is de groen-blauwe onderlegger, naast het netwerk van openbaar vervoer en auto-verbindingen, sturend geweest. In het open middengebied is gekozen voor verruiming van het watersysteem, versterking van de natuur en verbreding van de landbouw.

“overlappende netwerken”

De Voorlanden, de groene schatkamer van de Stedendriehoek

Ook De Voorlanden kunnen worden opgevat als een netwerk, of beter, als een stelsel van overlappende netwerken van dorpen, buurtschappen en agrarische en toeristische ondernemingen. De Voorlanden liggen op het grensvlak van verschillende invloedssferen. Epe tussen Apeldoorn en Zwolle, Lochem als poort naar de Achterhoek en Brummen en Eerbeek als stapstenen naar de regio Arnhem-Nijmegen en De Liemers. Net als in het Bundelingsgebied kennen ook De Voorlanden een rijkdom aan leefmilieus en zijn landschap en cultuurhistorie gevarieerd en waardevol. Liggend op het grensvlak tussen Salland, Achterhoek en Veluwe is verscheidenheid de kracht van het gebied voor landbouw, toerisme en recreatie en voor wonen in een landelijke setting. Tegenover het stedelijk netwerk van het Bundelingsgebied, vinden we in De Voorlanden de groene ruimte, met van oudsher sterk gemengd gebruik. Tegenover de regionale bedrijventerreinen, een zich sterk ontwikkelende landbouw. Tegenover de historie van de Hanze in Deventer en Zutphen, de twaalfde-eeuwse wortels van Lochem en de industriële wortels van Epe en Eerbeek. Tegenover het Loo in Apeldoorn, de landgoederen in het Grootte Veld, de IJsselvallei en bij Diepenveen en Schalkhaar. Ook voor De Voorlanden is een visie nodig op de kansen en bedreigingen van de netwerksamenleving. Maar op één punt is er een groot verschil. Was voor het bundelingsgebied de stedelijke opgave verreweg dominant, nu is een duurzame plattelands economie van landbouw en toerisme en de leefbaarheid in de kleine kernen, met hun lokale en regionale verzorgingsfunctie, de voornaamste focus. Ook al betreft deze visie alléén De Voorlanden, toch is geen sprake van gescheiden werelden. Zo bevinden zich in het tussengebied van het Bundelingsgebied kleine kernen met opgaven die lijken op die van de kernen in De Voorlanden. En ook de landgoederenzone houdt niet op bij de grens van het Bundelingsgebied, evenmin als het stelsel van beken, sprengen en weteringen. De Voorlanden zijn de groene schatkamer van de Stedendriehoek. Ze bieden landschap, natuur én bijzondere kleinschalige woon- en werkmilieus, die mede bijdragen aan de concurrentiekracht van de Stedendriehoek als geheel.

Strategische keuzen; inzetten op kernkwaliteiten

De regio Stedendriehoek heeft al in het Manifest Stedendriehoek (maart 2002) de vijf strategische keuzen voor de regio benoemd:

- Duurzaam waterbeheer als basis voor ruimtelijke ontwikkeling
- Natuur, landschap en landbouw ontwikkelen in functiecombinaties
- Regionale bereikbaarheid verbeteren door hoogwaardig openbaar vervoer
- Stedelijke herstructurering gaat boven nieuwe stadsuitbreidingen
- Toevoegen van centrumstedelijke en landelijke woonmilieus.

Met deze keuzen wil de Stedendriehoek de doelstelling “behoud en versterking van de samenhang en variatie in woon- werk- en recreatiegebieden, met het gelijktijdig ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten in water, natuur, landschap en landbouw” realiseren (Regionale Structuurvisie Stedendriehoek 2030, blz. 15). Deze keuzen vormen ook voor deze Regionale Structuurvisie De Voorlanden de leidraad. Voor de ruimtelijke uitwerking hiervan is, net zoals bij het Bundelingsgebied, gebruik gemaakt van de “lagenbenadering” en de “zeefkaart voor verstedelijking”. Met deze twee gereedschappen is de groen-blauwe en cultuurhistorische grondslag voor ontwikkelingen van stedelijke netwerken gewaarborgd (zie bijlage 1: Principes). Het realiseren van deze centrale doelstelling kan effectief gebeuren door te kiezen voor het koesteren en verder uitbouwen van de kernkwaliteiten van De Voorlanden. Ruimtelijke ontwikkelingen op het gebied van landbouw, natuur, recreatie, wonen en werken enzovoorts moeten

óók in dat gemeenschappelijke teken staan. De Voorlanden hebben groene kernkwaliteiten. De natuur- en cultuurhistorische waarden zijn hoog en zorgen voor een zeer aantrekkelijke leefomgeving. De groene kernkwaliteiten vormen de basis van het economisch potentieel van De Voorlanden, zowel als plek om te ondernemen als om te wonen. Dát is het wezen van de groene schatkamer. De rode kernkwaliteiten van De Voorlanden zijn de diversiteit en de relatief goede bereikbaarheid van het netwerk van dorpen en buurtschappen, met een gevarieerd aanbod aan voorzieningen voor zorg en dagelijkse behoeften en met een scala aan groene, dorpse en centrumdorpse woonmilieus.

De kernkwaliteiten van het landelijk gebied zijn gelegen in de kansrijke, innovatieve landbouwsector als geheel en in de potenties van de recreatiesector voor kleinschalige en hoogwaardige voorzieningen.

1.2) De ambities voor 2030 op een rij

Wat wil de Stedendriehoek in 2030 bereikt hebben in De Voorlanden?

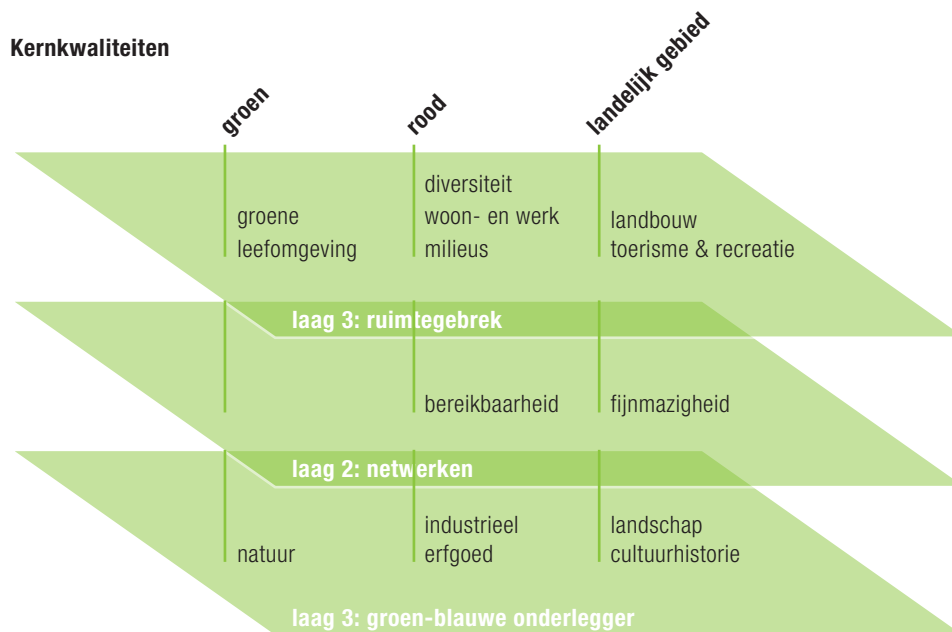
Rode kernkwaliteiten

Ten eerste behelzen deze kernkwaliteiten het wonen en de leefbaarheid. Tegen de achtergrond van toenemende ontgroening en vergrijzing en van een verminderde groei en lokaal zelfs krimp van de bevolking, moet de binding van bewoners aan de verschillende kernen in De Voorlanden worden versterkt. De woningvoorraad is hier kwalitatief op toegespitst en is als geheel “levensloopbestendig”: voor alle leeftijdsgroepen wordt gestreefd naar passende behuizing. De sterke binding draagt voorts bij aan de leefbaarheid in dorpen en het draagvlak voor voorzieningen. Waar het gaat om bedrijvigheid in en om de steden en dorpen zet het regionale beleid voor De Voorlanden in op kwaliteitsimpulsen op het niveau van kernen als Lochem, Epe, Vaassen, Eerbeek en Brummen. Waar mogelijk dient niet-hinderlijke lokale bedrijvigheid in de dorpen zelf aanwezig te zijn, die daarmee een bijdrage levert aan de levendigheid en leefbaarheid. De hoogwaardige bedrijventerreinen bij de grotere kernen vormen daarnaast een belangrijk element van de regionale economie. Goede programmatische afstemming tussen de bedrijventerreinen in de hele regio moet zorgen voor een evenwichtige opbouw van het bedrijvenbestand. Zowel de (grote) regionale bedrijventerreinen in het Bundelingsgebied en de grotere terreinen in De Voorlanden, als de kleinere terreinen zijn in deze afstemming meegenomen. De bereikbaarheid van de steden, dorpen en het voorzieningennetwerk (zorg, scholing, winkels, cultuur) in De Voorlanden dient zo goed mogelijk op peil te worden gehouden, zowel per auto als per openbaar vervoer en fiets. Uitvoering van het maatregelenpakket zoals vastgesteld in de visie voor het Bundelingsgebied levert hieraan de belangrijkste bijdrage, maar dient gecompleteerd te worden met de oplossing voor een aantal leefbaarheidsknelpunten op het provinciale wegennet en de aanpak van lokale bereikbaarheidsproblemen, evenals lokale impulsen voor het openbaar vervoer en fietsnetwerk.

Kernkwaliteiten van het landelijk gebied

De plattelandseconomie van De Voorlanden moet zich gevarieerd ontwikkelen en bijdragen aan de ontwikkeling van een robuust landschap. De voornaamste economische drager van het platteland is ook in 2030 de landbouw. Het waar mogelijk bieden

van ruimte voor schaalvergroting moet ertoe bijdragen, dat de grondgebonden sector zich goed heeft kunnen handhaven. Ook de intensieve sector moet zich, binnen de randvoorwaarden van milieu en landschap, goed kunnen ontwikkelen. In enkele meer grootschalige gebieden zullen naar verwachting nieuwe agrarische productie-landschappen ontstaan, met een eigen kwaliteit. Door versterking van het toeristische profiel heeft de Stedendriehoek een belangrijke troefkaart voor de (plattelands)economie in handen in De Voorlanden. De positie van de Stedendriehoek op de markt voor hoogwaardige en kleinschalige voorzieningen in een cultuurhistorisch en landschapelijk waardevolle omgeving moet daarbij worden versterkt. Ook zullen nieuwe duurzame economische dragers tot ontwikkeling komen. Deze kansen moeten worden benut voor onder andere verbreding van de agrarische bedrijfsvoering naar recreatie en toerisme, zorg en welzijn en naar natuur- en landschapsbeheer. Kansen voor nieuwe economische dragers kunnen worden benut bij functieverandering van vrijkomende agrarische bebouwing en meer economisch gebruik van (nieuwe) landgoederen. De Stedendriehoek zet daarbij in op ontwikkelingen die ook een bijdrage aan verbetering van de kwaliteit van natuur en landschap in De Voorlanden leveren.

De lagenbenadering en de kernkwaliteiten van De Voorlanden. De lagenbenadering helpt ruimtelijke samenhang tussen natuurlijke en cultuurhistorische “grondplaat” enerzijds en de netwerken van verbindingen en het (huidige) ruimtegebruik bloot te leggen - en is daarmee een pleidooi om continuïteit in die samenhangen mede bepalend te laten zijn voor ruimtelijke keuzen. Kernkwaliteiten zijn doorsnedes door de lagen heen: de belangrijkste en meest waardevolle samenhangen die de Stedendriehoek wil versterken.

Ambities voor regionale samenwerking

De regio Stedendriehoek ging van start in 2001, toen het werk aan de visie voor het Bundelingsgebied begon. In 2005 ontstond de regio Stedendriehoek in zijn huidige vorm, door samenvoeging van de regio Stedendriehoek en het Netwerkbureau Stedendriehoek. De regio heeft een algemeen en een dagelijks bestuur en diverse portefeuillehoudersoverleggen, waarin de portefeuillehouders van de zeven deelnemende gemeenten op verschillende beleidsterreinen tot regionale afspraken komen.

Deze visie is tot stand gekomen onder auspiciën van het portefeuillehoudersoverleg Ruimtelijke Ordening en Wonen. De basis voor samenwerking is steeds het regionale aspect van een bepaalde opgave. Wat lokaal georganiseerd kan worden, blijft elke gemeente gewoon naar eigen inzicht doen. Er zijn echter voldoende onderwerpen die om regionale afstemming vragen dan wel beter in een regionaal kader aangepakt kunnen worden. Bijvoorbeeld omdat ze grensoverschrijdend zijn of een regionaal belang hebben. De Regionale Structuurvisie De Voorlanden heeft, naast de in 2007 vastgestelde visie voor het bundelingsgebied, een belangrijke meerwaarde om de samenwerking op voet van gelijkwaardigheid tussen de gemeenten binnen de regio te organiseren. Zo kunnen de partners in de regio Stedendriehoek sterker samen optrekken. Allereerst gebeurt dat door een brede overeenstemming over de ambities en opgaven, die niet alleen op de steden zijn gericht, maar ook op het gebied daarbuiten. Samen sterk staan is ook effectiever voor de beleidsbeïnvloeding en lobby-activiteiten richting rijksdepartementen en de provincies. Bovendien legt deze visie een stevige basis om daadwerkelijk tot uitvoering te komen van projecten die vaak gemeentegrenzen overstijgen. In deze structuurvisie worden relaties gelegd met andere beleidsvelden binnen de regio Stedendriehoek. Het gaat om wonen, verkeer en vervoer, economisch beleid, sociaal beleid, milieubeleid, plattelandsvernieuwing, recreatie, archeologie en cultuurhistorie en het regionale uitvoeringsprogramma van de Stedendriehoek. De structuurvisie vormt een samenhangend integratiekader voor de ruimtelijk relevante aspecten van genoemde beleidsterreinen. De gemeenten van de Stedendriehoek spreken af de keuzen in deze visie door te laten werken in de eigen gemeentelijke plannen. Ook op het gebied van regionaal ontwerp wil de Stedendriehoek de samenwerking stimuleren. Bijvoorbeeld door het uitwisselen van kennis en het samen werken aan landschappelijke opgaven.

Behalve beleidsafstemming tussen de partners en afspraken over doorwerking is een belangrijke taak van de regionale samenwerking om concrete uitvoeringsafspraken te maken over programma, fasering en investeringen. Aan elk portefeuillehoudersoverleg is een uitvoeringsprogramma gekoppeld. Het uitvoeringsprogramma van de Portefeuille Ruimtelijke Ordening en Wonen is samengesteld uit thematische programma's en projecten die rechtstreeks uit de beide Regionale Structuurvisies volgen. Een nadere prioritering van projecten vindt plaats door afweging in het kader van het regionale uitvoeringsprogramma van de Stedendriehoek (het Regiocontract), waarin concrete projecten worden gekoppeld aan (provinciale en regionale) middelen voor uitvoering. Dit Regiocontract wordt elke vier jaar herzien, voor het eerst weer in 2011. Naast dit meer operationele spoor kent de Stedendriehoek nog een aantal strategische dossiers. De bestuurders die de regio vertegenwoordigen hanteren deze dossiers bij het behartigen van het regionale belang en het verwerven van middelen bij rijk, provincies en buurgemeenten.

Tenslotte is er BROS (Bestemmingsreserve Ontwikkeling voor de Stedendriehoek). Dit krokante acroniem behelst een projectenlijst die een mogelijke opstap betekent naar regionale verevening van kosten. De ontwikkelingen op dit vlak zijn echter nog volop gaande. Afspraken hierover worden los van deze visie gemaakt en uitgewerkt door het Portefeuilleoverleg Uitvoering en Grondbeleid.

2) Visie

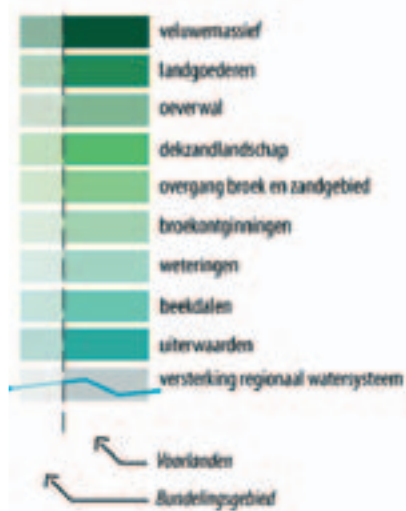
2.1) De groene schatkamer van de Stedendriehoek

De regio hoeft geen rigoureuze ruimtelijke keuzen te maken voor De Voorlanden. Voorlopig geen grote ingrepen in het watersysteem na Ruimte voor de Rivier, geen duizenden woningen bovenop de reeds vastgestelde aantallen, geen majeure nieuwe infrastructuur. De vele bestaande beleidstrajecten voorzien in bescherming (Ecologische Hoofdstructuur), ontwikkeling (Visie Bundelingsgebied) en in transitie (Beleidskaders vrijkomende agrarische bebouwing).

Dat betekent niet dat er geen regionale opgaven zijn. De landbouw maakt een proces van schaalvergroting door en vraagt om ontwikkelingsruimte. De sector recreatie en toerisme heeft baat bij op kwaliteit en kleinschaligheid gerichte investeringen. De bevolking in de dorpen en buurtschappen “ontgroent en vergrijst”. Dit heeft op termijn grote gevolgen voor de vitaliteit van De Voorlanden. De mobiliteitsgroei zorgt voor leefbaarheidsknelpunten langs het onderliggend wegennet.

Deze visie richt zich dan ook op het versterken en uitbouwen van de groene (hoge leefomgevingskwaliteit) en rode (gevarieerde en hoogwaardige woon- en werkomgeving) kernkwaliteiten en de kernkwaliteiten die specifiek zijn voor het landelijk gebied (sterke landbouw, toeristisch hoogwaardig). Daarbij is niet het grootse gebaar maar geduldige aandacht de eerste invalshoek. De programma's en voorgestelde projecten worden in de loop van de jaren vooral lokaal ingevuld. Daarvoor biedt deze visie een regionaal kader. Daarbij valt het zwaartepunt op zaken die grensoverschrijdend zijn of een regionaal belang hebben: de ontwikkelingen in het landschap, de ecologische en waterstructuur, de netwerken van auto, fiets en openbaar vervoer en niet in de laatste plaats de leefbaarheid en de (sub)regionale verzorgingsstructuur.

Themakaart Veerkrachtig watersysteem in een Robuust landschap

2.2) Versterken groene kernkwaliteit: Veerkrachtig watersysteem in een robuust landschap

De grote variatie aan hoogwaardige landschappen vormt de schatkamer van de Stedendriehoek. Deze landschappen dragen de kwaliteit van de leefomgeving in de Stedendriehoek en leveren (samen met de cultuur-historische kwaliteiten van de Hanzesteden) de pijlers voor de grote toeristische aantrekkelijkheid van de regio. Versterking van die landschap-pelijke kwaliteiten is daarmee zowel van belang voor het welbevinden van de inwoners van de regio als voor het uitbouwen van de toeristische kracht van de Stedendriehoek. Een versterkte inzet van bestaande beleidsmidde-len op de gebieden van natuur en landschap en continuering van de inzet van wateropgaven voor versterking van natuur en landschap zullen dat in belangrijke mate moeten bewerkstelligen. De verschillende kwaliteiten van de landschappen in De Voorlanden leveren echter ook aantrekkelijke milieus voor wonen en (nieuwe) bedrijvigheid en zijn aangrijpingspunt voor versterking van het toeristische profiel. Benutting daarvan kan die kwali-teiten verder versterken en kan evenzeer bijdragen aan verlevendiging van de plattelandseconomie.

Opgaven

Regionaal kwaliteitsbeleid voor lokale dynamiek

De regio Stedendriehoek en daarbinnen De Voorlanden, is van oudsher een streek met een gevarieerd gebruik van het landelijk gebied. Met nieuwe dynamiek in de landbouw, toenemende burgerbewoning in het buitengebied en de opkomst van de netwerksamenleving, is ook het landschap steeds in verandering. Natura 2000, Ecolo-gische Hoofdstructuur en ander bestaand beleid geeft de kaders voor de bescherming en ontwikkeling van de groene ruimte aan. Een voor de regio belangrijke uitwerking hiervan is bijvoorbeeld het beleid voor de Wisselse, Soerense en Beekbergse Poorten en het project Zandwetering bij Deventer. Voor het landschap in verandering is een goed kwaliteitsbeleid noodzakelijk, waarmee de Stedendriehoek een antwoord kan geven op ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied. En waarmee die ontwikkelingen bijdragen aan de versterking van die (kern)kwaliteiten in de regio.

Water

In De Voorlanden is op de middellange termijn geen aanvullende wateropgave. Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen blijven watertoetsplichtig, waarbij het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) als uitgangspunt geldt. De vastgestelde NBW-maatrege-len kunnen tot 2015 worden uitgevoerd. Na vaststelling van de Stroomgebiedsbeheers-plannen uit hoofde van de Europese Kaderrichtlijn Water zullen de provincies, de gemeenten en de waterschappen de uitvoering ter hand nemen. Klimaatbestendigheid van het watersysteem als geheel is een punt van aandacht. Het is daarvoor van belang te waarborgen dat ook op langere termijn voldoende ruimte voor water beschikbaar is.

Regionaal kaderstellende keuzen

Adaptieve waterstrategie

In De Voorlanden moet een ecologisch gezond, klimaatbestendig en veerkrachtig watersysteem zijn als basis voor een fraaie, robuuste groene ruimte en een veilige leefomgeving. Voor het regionale watersysteem wordt door de Stedendriehoek een adaptieve beheerstrategie voorgestaan. Vanuit ruimtelijk beleid en stedelijke ontwikkeling betekent dit dat het watersysteem steeds een ruime jas moet krijgen toebedeeld, om latere maatregelen niet op voorhand zeer kostbaar te maken. Bij het ontwikkelen daarvan zijn de waterbeheerders de eerst aangewezen partij. Nieuwe ontwikkelingen in het (nationale en Europese) waterbeleid en waterveiligheidsbeleid worden kritisch gevolgd. De effectiviteit van de huidige vastgestelde maatregelen, zoals verbrede watergangen of rivierverruiming is voor de Stedendriehoek belangrijk uitgangspunt. Deze mag niet worden verminderd. Deze visie bevat geen concrete grootschalige ingrepen die invloed hebben op het functioneren van het regionale watersysteem. Bij uitwerking van de voornemens op lokaal niveau zal evenwel het principe van niet-afwentelen worden gehanteerd: dat betekent dat lokale ontwikkelingen geen negatieve invloed mogen hebben op het watersysteem.

Geen nieuwe beschermingscategorieën

De Stedendriehoek introduceert geen nieuwe beschermingscategorieën voor de groene ruimte. Er wordt een actief kwaliteitsbeleid nagestreefd, waarbij per gemeente uitwerking gegeven wordt aan de regionale doelstellingen voor behoud en ontwikkeling van de groene kernkwaliteiten. Deze gelden als basis voor de ontwikkelingsruimte voor (economische) functies in het landelijk gebied. Natura 2000 en ander bestaandbeschermingsbeleid, zoals in hoofdstuk 5 beschreven, vormen de randvoorwaarden waarbinnen nieuwe ontwikkelingen de groen-blauwe kwaliteit moeten versterken.

Tenslotte geldt dat geen van de projecten en programma's binnen deze visie voor De Voorlanden significante negatieve effecten mogen hebben op Natura 2000 en EHS-gebieden (Ecologische Hoofdstructuur). Het realiseren van de EHS en de doelstellingen van Natura 2000 is vooral een provinciale taak. De regio is hierbij via de afzonderlijk gemeenten echter actief betrokken, door deelname aan diverse projecten en programma's op dit terrein. Voorbeelden zijn de Wisselse Poort, de Soerense en Beekbergsepoort en de Gooiermars.

Structuurvisie als afstemmingskader projecten voor landschapsversterking

De gemeenten in de regio werken actief aan de verschillende landschapontwikkelingsplannen die in voorbereiding zijn. Deze regionale structuurvisie verschaft daarbij het integrale kader voor afstemming. Bij nieuwe wateropgaven en de uitwerking van de bestaande wordt zoveel mogelijk ingezet op werk-met-werk. Verruiming van bergingsmogelijkheden in sprengen, weteringen en beken kan bijvoorbeeld heel goed gepaard gaan met maatregelen die landschap en natuur ter plekke een kwaliteitsimpuls geven. Maar ook andere mogelijkheden zijn in beeld, zoals rood-voor-groen projecten in nader af te bakenen zones voor landschapsversterking en zeker ook groen-voor-groen projecten. Om de openheid van landschappen te bevorderen, wordt de optie verkend om bouwruimte van VAB's (vrijkomende agrarische bebouwing) in sommige gevallen te clusteren om daarmee milieuruimte voor de landbouw in stand te houden.

Kwaliteit en ontwikkeling hand in hand voor landschap in beweging

Voor het gebied dat niet rechtstreeks onder beschermingscategorieën zoals Ecologische Hoofdstructuur (EHS) valt kiest de Stedendriehoek voor het zo veel mogelijk laten samengaan van ontwikkeling en kwaliteitsverbetering. Hiervoor is goede samenwerking met betrokkenen (landbouw, toerisme en recreatie) essentieel, evenals aandacht voor het lokale ontwerp. De regio wil daarbij marktinitiatieven ondersteunen.

Cultuurhistorie

De regio Stedendriehoek streeft naar het behouden van de cultuurhistorische kwaliteiten van De Voorlanden, zoals bijvoorbeeld in het Apeldoorns en Overijssels Kanaal, het Twentekanaal, de Berkel en de vele watermolens. Maar ook de landgoederenlandschappen in Brummen, Zutphen en Lochem en boven Deventer en het agrarisch erfgoed zoals bijvoorbeeld de grote hoeven in de IJsselvallei.

Projecten en instrumenten

(Uitvoeringsprogramma's) landschapsontwikkelingsplannen

De regio Stedendriehoek streeft naar het opstellen van (uitvoeringsprogramma's voor) landschapsontwikkelingsplannen voor de gehele regio, met als doel het behoud en de verbetering van de kwaliteit van het landschap. Met de (uitvoeringsprogramma's voor) landschapsontwikkelingsplannen wordt sturing gegeven aan de landschappelijke kwaliteit, de landschappelijke inpassing van ontwikkelingen in het buitengebied en aan het behoud van bestaande landschapselementen. Ontwikkelingen kunnen zowel groot- als kleinschalig zijn. Daarbij is dan ook oog voor het behoud van bestaande en de ontwikkeling van nieuwe kleine landschapselementen, zoals bosjes, houtwallen en poelen.

Landgoederen

Op bestaande landgoederen zijn de mogelijkheden voor nieuwbouw beperkt. Van geval tot geval moet vastgesteld worden wat de mogelijkheden zijn binnen cultuurhistorische, landschappelijke en ecologische randvoorwaarden. Functieverandering van bestaande gebouwen is mogelijk voorzover de monumentale status dit toelaat. De (extra) verkeersaantrekkende werking van de nieuwe functie en/of uitbreiding mag de omgeving niet al te zeer verstoren. In een aantal gebieden in de regio kunnen nieuwe landgoederen worden ontwikkeld en een bijdrage leveren aan de landschappelijke kwaliteit. De provinciale regelingen (en eventuele gemeentelijke uitwerkingen) vormen het toetsingskader wat betreft minimale omvang, toegankelijkheid, bouwvolumes en kwaliteit. Nieuwe landgoederen komen in beginsel tot stand vanuit marktinitiatieven.

Zoekzones landschapsversterking

In gebieden met een relatief hoge ruimtelijke dynamiek is integrale aanpak noodzakelijk. Hiervan is met name sprake in de Veluweflanken. In de regio Noord-Veluwe is al een streekplanuitwerking vastgesteld met daarin aangeduid zogenaamde zoekzones voor landschapsversterking. Een aantal daarvan ligt in de gemeente Epe. De afbakening van zones in de andere (Gelderse) gemeenten van de regio vindt plaats in het kader van de Landschapsontwikkelingsplannen, die een eigen vaststellingstraject kennen.

Zeefkaart

De regio Stedendriehoek heeft met het vaststellen van de Regionale Structuurvisie Stedendriehoek 2030 in 2007 een “zefkaart voor verstedelijking” vastgesteld voor het plangebied van het Bundelingsgebied. De condities vanuit waterhuishouding, natuur, cultuurhistorie en landschap zijn hierin gecombineerd om uitspraken te kunnen doen over verstedelijkingsmogelijkheden in de regio. In Bijlage 1 is deze zefkaart opgenomen voor het gehele grondgebied van de Stedendriehoek. Daarbij is dezelfde input en werkmethode gevolgd.

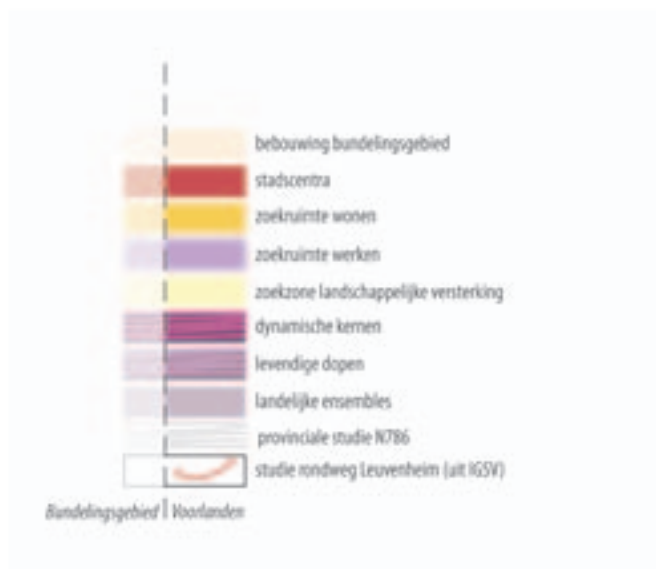
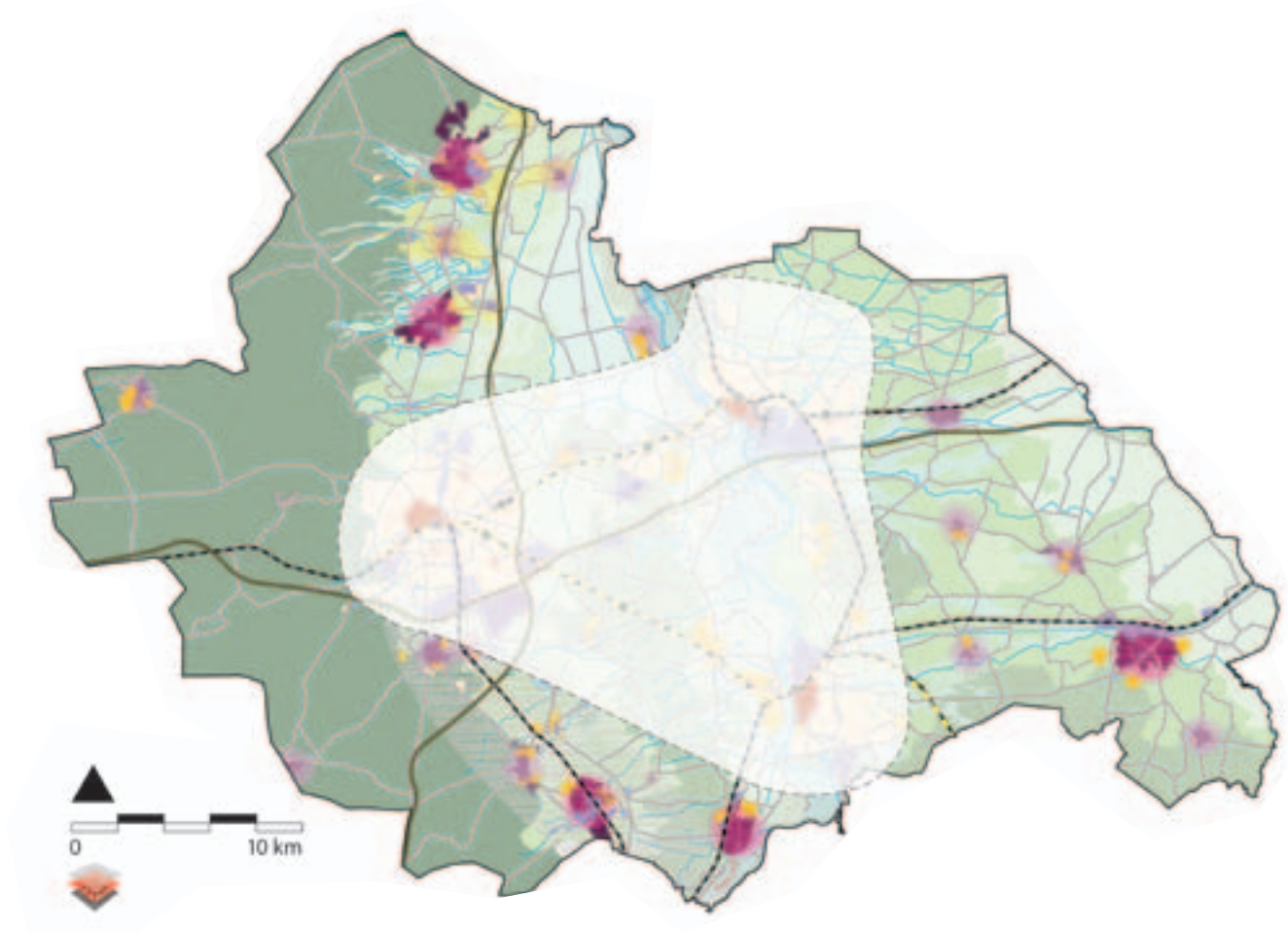
Vooralsnog zijn in De Voorlanden geen nieuwe ruimteclaims voor water voorzien. De Stedendriehoek sorteert echter voor op een adaptieve waterstrategie. Dit kan betekenen dat in de toekomst het watersysteem verder verruimd moet worden. Het blijven hanteren van de zefkaart voor ruimtelijke keuzen is een belangrijk element van zo'n adaptieve strategie. Nog los van de waarborgen die de zefkaart biedt voor landschap, natuur en cultuurhistorie.

Kwaliteit en maatwerk

Zoals in hoofdstuk 1 is gesteld, is deze visie een regionaal kader voor nadere lokale uitwerking. In de volgende paragrafen staan hiervoor diverse projecten genoemd. Maar een belangrijk deel van de ontwikkelingen zal door marktinitiatieven tot stand moeten komen, bijvoorbeeld door agrarische en recreatieve ondernemers. Vanuit de Stedendriehoek bezien zal het grootste deel van deze ontwikkelingen als relatief kleinschalig te kenschetsen zijn. De voorziene grote hoeveelheid kleine veranderingen en ontwikkelingen hebben op termijn een regionale impact. Tegelijk is het niet wenselijk om alles tot in detail op regionaal niveau vast te leggen. Het combineren van regionale en lokale ambities vraagt om maatwerk. Voor het versterken van de regionale ruimtelijke kwaliteit kan het instrument van zogenaamde “kwaliteitsteams” een goede zijn. Regiogemeenten kunnen, als zij dat wensen, een dergelijk team betrekken bij de ontwikkeling van projecten. Deze “kwaliteitsteams” bestaan uit personen die hun wortels in de regio hebben, maar tegelijk een onafhankelijke positie in kunnen nemen ten opzichte van de belangen van overheid en ondernemer. Een kwaliteitsteam ondersteunt gemeenten en initiatiefnemers bij de planvorming en het ruimtelijk ontwerp. De uitgangspunten voor dit team zijn deze regionale visie en de landschapsontwikkelingsplannen. Daarnaast bieden de bij de (ontwerp) omgevingsvisie Overijssel behorende “Catalogus Gebiedskenmerken” en de Gelderse “Kernkwaliteiten en Omgevingscondities” goede aanknopingspunten. De kwaliteitsteams werken uiteraard ook nauw samen met het Oversticht en het Gelders Genootschap. Dit instrument zal in samenspraak met de verschillende partijen verder moeten worden verkend en uitgewerkt.

Themakaart Netwerk van vitale kernen

2.3) Versterken rode kernkwaliteit: Een netwerk van vitale kernen

Net als vele andere landelijke gebieden in Nederland zullen De Voorlanden op termijn te maken krijgen met een afnemende bevolkingsomvang en met toenemende ontgroening en vergrijzing. Dat zijn betrekkelijk autonome ontwikkelingen, die niet gekeerd kunnen worden door de bouwinspanning in De Voorlanden te verhogen.

De Stedendriehoek zet in op een reeks van kwalitatieve maatregelen die de binding van jonge bevolking aan kernen moet bevorderen, de economie ervan actueel moet houden en die mee moet bewegen met veranderende leefpatronen door vergrijzing. De grootste kernen hebben hiervoor de beste uitgangspositie. Ze leveren van zichzelf al vaak het draagvlak voor een redelijk goed voorzieningenniveau en kennen een relatief dynamische eigen economie. De goede bereikbaarheid genereert vaak draagvlak voor bovenlokale verzorgingsposities. Het in stand houden hiervan vergt concentratie van gemeentelijke woningbehoeften in die grotere kernen, evenals de bundeling van bovenlokale zorgvoorzieningen en verdere verbetering van de regionale bereikbaarheid. Voor een grote groep, vaak wat kleinere kernen gaat het om het op gang houden van de motoren voor levendigheid.

Wat de bevolkingsontwikkeling betreft, gaat het in deze kernen om het hebben van een (levensloopbestendige) woningvoorraad die het beter mogelijk moeten maken een volledige wooncarrière door te maken. Wat de bedrijvigheid betreft is aandachtspunt om leegkomende bedrijfspanden zo mogelijk weer een nieuwe bedrijfsfunctie te geven. Specifiek dorpenmanagement kan aan beide doelstellingen bijdragen en kan tevens lokale initiatieven op sociaal en cultureel gebied bevorderen. Verschillende gemeenten werken hier al mee.

Op voorwaarde van de realisatie van het maatregelpakket voor het hoofdwegennet, het openbaar vervoernet en het regionale wegennet zoals voorgesteld in de regiovisie voor het Bundelingsgebied, kennen De Voorlanden geen grote regionale bereikbaarheidsknelpunten. Wel zal een aantal leefbaarheidsknelpunten van infrastructuur moeten worden opgelost zoals van de N786 en de N348. Het netwerk van provinciale en lokale wegen en van regionale openbaarvervoerverbindingen en fietsroutes speelt een belangrijke rol in het functioneren van het netwerk van vitale kernen zoals de regio Stedendriehoek dat voorstaat in De Voorlanden. Met name op het gebied van fietsverbindingen en openbaarvervoer verbindingen zet de regio Stedendriehoek daarom in op instandhouding en verbetering van de kwaliteit ervan en op het aanvullen van ontbrekende schakels.

Regionale opgaven

Leven in De Voorlanden

Door vergrijzing en ontgroening zal de komende twee decennia een verschuiving optreden in de woningvraag en in de vraag naar onderwijs, zorg en dergelijke. Het dorpsleven kan hierdoor onder druk komen te staan, evenals de nabijheid van (dagelijkse) voorzieningen. De economische dynamiek zou er baat bij hebben als er binnen de dorpskernen meer ruimte is voor niet-hindergevende bedrijvigheid. De voornaamste opgave in de kernen in De Voorlanden is kwalitatief van aard en draait om het binden van een in aantal afnemende bevolking en het bevorderen van (economische) dynamiek in de dorpen. De (ouderen)zorg verschuift van zorg in (grotere) accommodaties naar meer zorg in eigen huis. Deze zorg zal niet in alle gevallen in de meer geïsoleerde en kleinste kernen kunnen worden geboden vanuit commerciële instellingen. Een belangrijke opgave is daarom het opbouwen en in stand houden van zorgnetwerken.

Mobiliteit en infrastructuur

Uitvoering van het integrale pakket zoals geschetst in de regiovisie voor het Bundelingsgebied, zoals aanpak van de A1 en realisatie van een regiospoor met diverse nieuwe haltes, zorgt ervoor dat zich ook in De Voorlanden geen grote bereikbaarheidsknelpunten van regionale betekenis zullen voordoen. De Stedendriehoek maakt zich dan ook sterk voor realisatie van dit pakket. De Voorlanden staan daarmee niet voor aanvullende grote infrastructurele opgaven. Dat neemt niet weg dat er wel lokale verkeersknelpunten spelen. Deze knelpunten betreffen vooral de leefbaarheid door verkeersonveiligheid, stank, stof en lawaai, zoals op enkele plekken rond de N786 (Loenen, Eerbeek en Laag Soeren) en de N348 bij Leuvenheim. Voorts is aandacht nodig voor het regionale openbaar vervoer en de ontbrekende schakels in het regionale fietsnetwerk.

Regionaal kaderstellende keuzen netwerk van vitale kernen

Binden eigen bevolking

In aansluiting op de Economische Visie voor de Stedendriehoek en de Nota Sociale Perspectieven, zet de Regionale Structuurvisie De Voorlanden in op het bieden van ruimte voor (kleinschalige en niet-hinderlijke) economische dynamiek in de dorpen. Dorpen worden opgevat als leefgemeenschappen die zoveel mogelijk in staat moeten zijn hun jonge inwoners te binden en hen vervolgens een volledige wooncarrière en voldoende ontplooiingskansen aan te bieden. Dat principe van “levensloopbestendige dorpen” begint bij het bieden van toegankelijke woningen voor starters op de eigen woningmarkt en moet zijn vervolg vinden in strategische toevoegingen die doorstroomprocessen op gang brengen. Ook kan gedacht worden aan mogelijkheden om een goedkope, kleinere woning (zelf) uit te breiden – een wooncarrière op één kavel dus. Voorts kunnen in sommige gevallen initiatieven van dorpsbewoners om (al dan niet via kavelruil) woningen voor dorpsgenoten te realiseren worden ondersteund. Het kan de mogelijkheden voor binding van bewoners aan het dorp versterken en het bieden van mantelzorg ondersteunen. Aanwezige bedrijven moeten, binnen de schaal en het beeld van een dorp, de ruimte hebben om zich te ontwikkelen. Leegkomende bedrijfspanden moeten zo mogelijk met voorrang benut worden om nieuwe, niet-hindergevende en lokaal georiënteerde bedrijvigheid aan te trekken.

De mogelijkheden tot verdichting die er in de kernen zijn moeten worden benut. Maar dat wil niet zeggen dat verdichting een doel op zich is. De meeste dorpen ontleen hun kwaliteit immers ook aan de (openbare en particuliere) groene ruimte in de dorpskom.

Kernendifferentiatie

Toch zullen ook dit type maatregelen niet alle voorzieningen in de dorpen volledig in stand kunnen houden. Schaalvergroting in de detailhandel, het onderwijs en de zorg zal (met het toenemen van mobiliteit en de invloed van de markt) verder doorzetten en leiden tot clustering in bovenlokaal verzorgende kernen en steden. Bereikbaarheid dáárvan vormt daarom een andere conditie voor het handhaven van de leefbaarheid in de dorpen. Met het oog op de verouderende bevolking ligt daarbij een belangrijk accent op het bieden van goed openbaar vervoer. Niet in alle dorpen doen de problemen zich in dezelfde mate voor. Grote dorpen als Epe en Eerbeek en een kleine stad als Lochem kennen bijvoorbeeld een breed eigen draagvlak, maar op termijn wel een teruglopende bevolking. Groei is nodig om de verzorgingsniveaus minstens te handhaven. Bovendien herbergen deze kernen veelal voorzieningen die boven het lokale belang uitstijgen. Aan de andere kant kent de regio tal van buurtschappen die hun positie aan hun groene woonkwaliteit ontleen. Ze leveren een beperkte bijdrage aan het verzorgingsniveau in het buitengebied. Bevolkingsgroei zou deze positie ook niet kunnen verbeteren, terwijl de bijbehorende woningbouw ten koste zou gaan van het specifieke karakter van deze nederzettingen en/of in aanvaring zou kunnen komen met de landschappelijke context waarin ze liggen. De dynamiek in deze dorpen ligt dan ook vooral in de koppeling met landschapsontwikkeling en landschappelijke versterking. Maatwerk dus. Tussen die twee uitersten bevindt zich een flink aantal dorpen die qua omvang niet zeer groot zijn, maar toch een lokale verzorgingsfunctie hebben en op dit moment vitaliteit tentoon spreiden. De prognoses laten zien dat deze dorpen ook op termijn nog enige groei kennen. Met een steuntje in de rug kunnen ze daadwerkelijk de bevolking aan zich binden en een eigen, op het dorp toegespitste, economische dynamiek handhaven.

Tegen deze achtergrond wordt een kernendifferentiatie voorgesteld, die het mogelijk moet maken om recht te doen aan de specifieke verschillen tussen dorpen en waarbij het ook mogelijk is om beleid op maat te voeren. Het schema geeft hiervan het overzicht. De voorgestelde differentiatie is ook van toepassing op dorpen in het Bundelingsgebied. De differentiatie is niet bedoeld als keurslijf voor instrumentarium, maar juist voor het bieden van maatwerk. Per dorp, bijvoorbeeld door middel van dorpsvisies, moeten de kansen worden ingeschat en mogelijkheden geschapen voor de vele kleinere interventies die de grotere doelen (binding bevolking, instandhouding verzorgingsniveaus en lokale economische dynamiek) dichterbij brengen. Te denken valt aan functiecombinaties van voorzieningen en het bieden van ruimte voor neveninkomsten voor een buurtsuper (bijv. postagentschap of bibliotheek), zoals bijvoorbeeld in Okkenbroek en Lettele al gebeurt.

Kernendifferentiatie

Type	Kenmerken	Kernen	Beleidsinzet
Dyna- mische kernen	<ul style="list-style-type: none"> - Bovenlokaal verzorgende voorzieningen aanwezig - Stevig eigen bevolkings-draagvlak - Autonome economische dynamiek - Schakel tussen grote stedelijke netwerken 	<ul style="list-style-type: none"> Brummen Eerbeek Epe Lochem Vaassen 	<ul style="list-style-type: none"> - Versterken van de verzorgingspositie - Bundelen van bovenlokale zorginstellingen - Concentreren gemeentelijke woning-behoefte - Opvangen groei bestaande bedrijven en actualiseren van het economische profiel - Verbetering van de regionale bereikbaarheid - Knooppunt in het regionale openbare vervoer - Concentratie intensieve recreatieve voorzieningen
Levendige dorpen	<ul style="list-style-type: none"> - Lokaal verzorgend voorzieningenniveau - Lokaal ondernemerschap - Bevolking krimpend - Knoop in stadsgewestelijke en toeristische netwerken 	<ul style="list-style-type: none"> Almen Barchem Bathmen Beekbergen/ Lieren Emst Harfsen Hoenderloo Lettele Oene Okkenboek Loenen Laren Terwolde Uddel 	<ul style="list-style-type: none"> - Zoveel mogelijk stabiliseren van het verzorgingsniveau - Binden van de eigen bevolking - Handhaven van kleinschalig lokaal ondernemerschap - Ruimte voor kleinschalige recreatieve elementen - Economisch hergebruik van leegkomende bedrijfspanden - Ontwikkeling van een levensloopbestendige woningvoorraad - Verbetering van de regionale bereikbaarheid - Faciliteren van lokale initiatieven voor strategische toevoegingen aan de woningvoorraad - Stimuleren van verknopingen in nieuwe zorgnetwerken
Landelijke ensembles	<ul style="list-style-type: none"> - Zeer beperkt tot geen voorzieningen - Aan het platteland gelieerde dynamiek - Gestaag dalende bevolkings-omvang - Verdichtingen in het agrarische occupatiepatroon 	<ul style="list-style-type: none"> Overige Buurtschap- pen en Gehuchten 	<ul style="list-style-type: none"> - Een optie is het clusteren van de compensatie voor het niet benutten van bouwvolumes van VAB's in kwetsbaar landschap - Extra dynamiek in het kader van landschapontwikkeling - Vergroting van de afstand tot milieu-hinderlijke veehouderij - Bieden van kleinschalig openbaar vervoer op aanvraag

Goed georganiseerde bereikbaarheid ondersteunt de kernendifferentiatie

Binnen de grote kernen is verknoping van de regionale en interlokale buslijnen of een station uitgangspunt. Maatregelen die de bereikbaarheid van het netwerk van dorpen (in De Voorlanden maar ook daarbuiten) moeten ondersteunen, spitsen zich toe op lokale ingrepen aan het regionale wegennet en de aansluiting op het regionale openbare vervoer. De middencategorie kernen kent zo mogelijk een lijndienst. Voor de Landelijke Ensembles geldt dat het netwerk van belbus en regiotaxi dekkend moet zijn. Ook wordt verkend of een hoogwaardige openbaar-vervoerbusverbinding Arnhem-Zwolle (Veluwe-lijn) een significante versterking van het regionale netwerk betekent. Tenslotte moeten eerstelijnszorg en minimaal primair onderwijs bereikbaar zijn op redelijke afstand.

Lokale bereikbaarheidsknelpunten lokaal aanpakken

De regio formuleert geen specifiek beleid voor lokale knelpunten in De Voorlanden. Gemeenten kunnen van geval tot geval de beste aanpak kiezen. Uitgangspunt daarbij is dat het bereikbaarheidsprofiel aansluit bij de kernendifferentiatie.

Leefbaarheidsknelpunten onderliggend wegennet

De Stedendriehoek werkt actief mee aan een regionale oplossing van enkele leefbaarheidsknelpunten op het onderliggend wegennet. Het gaat daarbij om enkele kernen langs de N786, te weten Laag-Soeren, Eerbeek, Loenen en Beekbergen. De provincie Gelderland heeft het voortouw bij dit project. Dit kan leiden tot nieuwe (deel)tracés. Hierbij zal recht gedaan moeten worden aan de landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische rijkdom van het gebied en zal inpassing en compensatie in een zeer brede context gezien moeten worden. In het plan IGSV IJsselsprong is voorgesteld een rondweg om het dorp Leuvenheim in studie te nemen om dit leefbaarheidsknelpunt in de N348. Gemeenten bepalen voor eventuele overige leefbaarheidsknelpunten een eigen inzet in samenspraak met de betrokken provincie.

Ruimte voor lokale bedrijvigheid

In de dorpen van De Voorlanden moet ruimte zijn voor lokaal gebonden bedrijvigheid. Voor zittende bedrijven die ontwikkelingsruimte zoeken streeft de regio Stedendriehoek naar lokale oplossingen, bijvoorbeeld op de bestaande plek of op het lokale bedrijventerrein. In tweede instantie wordt doorverwezen naar de regionale bedrijventerreinen, zoals aangewezen in de visie voor het Bundelingsgebied.

Projecten en instrumenten

Dorpenmanager

De Stedendriehoek is voorstander van dorpenmanagement. Een dorpenmanager kan een goede bijdrage leveren aan het versterken van de leefbaarheid, zeker wanneer hij of zij de beschikking heeft over een leefbaarheidsbudget ten behoeve van kleinschalige sociaal- culturele initiatieven. Deze manager kan ook een rol vervullen bij de koppelingen tussen zorgsoorten, bijvoorbeeld het koppelen van regionale initiatieven voor beschermd wonen aan het realiseren van steunpunten voor lokale zorg. Een dorpenmanager kan pas effectief zijn als hij of zij ook zelfstandige bevoegdheden heeft. Andere taken die een dorpenmanager kan hebben, is het adviseren van het gemeentebestuur over te ontwikkelen dorpsvisies en wellicht ook het initiëren. Ook kan hij of

zij de gemeente adviseren over interventies om projecten te realiseren (grondbeleid). Lokale kennis en een lokaal netwerk is een must voor de dorpenmanager. Verschillende gemeenten in de Stedendriehoek hebben reeds dorpenmanagement georganiseerd. Uitwisseling van kennis en contacten tussen dorpenmanagers kan regionale meerwaarde hebben.

Afspraken met woningcorporaties

Voor het binden van starters aan de dorpen zullen vooral afspraken worden gemaakt met de corporaties. Bijvoorbeeld over maatschappelijk gebonden eigendom. Kenmerk daarvan is korting op de koopprijs en verplicht terugverkopen aan de woningcorporatie met deling van de waardeinstijging (of daling), waarna de woning weer als sociale koop of huurwoning op de markt komt. Om het tempo van de woningbouw af te stemmen op de lokale behoefteontwikkeling, kan in sommige gevallen ook gemeentelijk grondbeleid worden gevoerd. Corporaties kunnen ook een rol spelen in andere zaken die bijdragen aan de leefbaarheid, bijvoorbeeld huisvesting voor (gecombineerde) voorzieningen.

Lege-pandenbank

Kleine dorpen als vestigingsplaats (voor startende bedrijven) kunnen beter op de kaart worden gezet door een lokale lege pandenbank. Ook een minder stringent onderscheid tussen woon- en werkbestemmingen en flexibele architectuur kunnen helpen om bedrijfsruimte in de kernen te behouden. Waar sprake is van overlast, moeten lokale bedrijventerreinen soelaas bieden. Bedrijfsverplaatsingen kunnen benut worden om een proces van kwaliteitsverbetering op gang te brengen.

Actief gemeentelijk grondbeleid

Actief gemeentelijk grondbeleid in de dorpen kan in sommige gevallen van belang zijn om de noodzakelijke kleinschalige economische dynamiek en binding van de bevolking te kunnen realiseren.

Voortvarende realisatie centrumplannen grote dorpen

De grotere kernen spelen een cruciale rol in de economische en voorzieningestructuur van De Voorlanden. De Stedendriehoek zet daarom in op voortvarende realisatie van de (lopende) centrumplannen voor Vaassen, Epe, Eerbeek en Lochem. Lobby en fondswerving bij andere overheden is hierbij van belang.

Bevorderen actuele dorpsvisies

Dorpsvisies zijn een goed instrument voor lokaal maatwerk. De meeste gemeentes in de Stedendriehoek hebben dergelijke visies de afgelopen jaren opgesteld of zijn hier nog mee bezig.

Wijkoperij Kroese

Wijn- proeverij

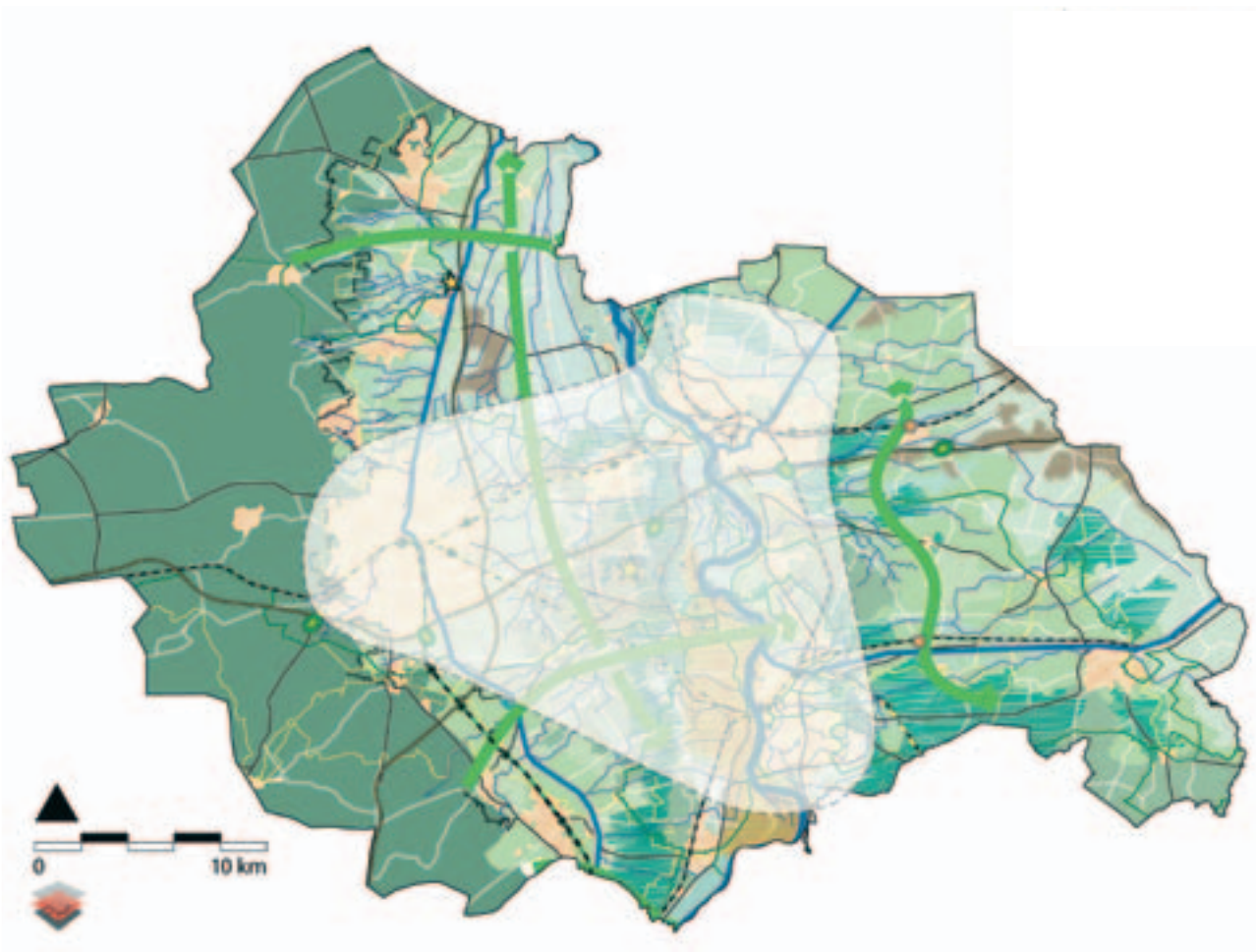
Zo. 20 april

Van 14.00 tot 18.00 uur

Locatie:
Golden Tulip

De Boerweg 155, Ede - Telefoon: 0618-627123

Themakaart landbouw, toerisme en recreatie en nieuwe economische dragers

2.4) Versterken kernkwaliteiten van het platteland (I): landbouw als core business

Landbouw is één van de drie pijlers van een sterke plattelandseconomie in De Voorlanden. De grondgebonden melkveehouderij is daarbij de grootste grondgebruiker, terwijl die niet-grondgebonden sectoren (intensieve vleesveehouderij en tuinbouw) zich economisch veruit het snelst ontwikkelen. De agrarische sector in de regio wordt (net als in de rest van Nederland) al vele jaren gekenmerkt door schaalvergroting en/of overschakeling naar intensievere vormen van landbouw die de economische rentabiliteit van de bedrijven op peil moet houden.

De Stedendriehoek zet waar mogelijk in op het bieden van ruimte voor deze schaalvergrotingen en intensiveringen die de landbouw nodig heeft om zich economisch te versterken. De mogelijkheid tot schaalvergroting en intensivering van individuele bedrijven wordt uiteraard bepaald door het omringende landschap, de milieuruimte die het omliggende grondgebruik biedt en de inzet van nieuwe technologieën om milieuhinder te beperken. De regio Stedendriehoek ondersteunt processen van schaalvergroting mits deze de groene kernkwaliteiten van De Voorlanden helpen behouden en versterken. Een andere richting waarin de landbouw zich beweegt is die van een meer verbrede ontwikkeling, waarbij ingezet wordt op de combinatie met andere functies, zoals bijvoorbeeld recreatie en toerisme en zorg. Ook dit ziet de regio Stedendriehoek als een kans voor het behoud van de sector en daarmee voor het versterken van de kwaliteiten van De Voorlanden.

Opgave landbouw: ruimte voor duurzaam ondernemen

De landbouwsector is innovatief en ondernemend ingesteld. Een deel van de sector wil de ontwikkelingen op de wereldmarkt kunnen volgen en moet zich blijven ontwikkelen. Verduurzaming door technische innovatie en productinnovatie is nodig, en – afhankelijk van het bedrijfsprofiel – ook schaalvergroting. De ontwikkelingsruimte van de sector wordt beperkt door Europese en provinciale kaders van natuurbescherming, door de verkavelingssituatie, de aanwezigheid van burgerbewoning en in mindere mate door de ontwikkeling van andere (economische) functies in het landelijk gebied (vooral op het gebied van recreatie en toerisme). Binnen de bestaande vergunningen kunnen milieutechnische innovaties vaak nog tot vergroting van de productiemogelijkheden leiden. Daarbuiten is ontwikkeling van de intensieve en tot op zekere hoogte ook de grondgebonden sector gebonden door de wet- en regelgeving van Natura 2000. De realisatie van landbouwontwikkelingsgebied (LOG) Markelo-Laren komt moeilijk van de grond. Debet daaraan is de zeer beperkte grondmobiliteit en de aanwezigheid van burgerbewoning. Voor het LOG Epe-Vaassen is inmiddels een gebiedsvisie gemaakt, maar ook daar is de milieuruimte voor nieuwe bedrijven beperkt. De visie voor het LOG bij Lettele is onlangs vastgesteld. Schaalvergroting van de grondgebonden landbouw is zowel een kans als een bedreiging voor de regio. Groei van de sector betekent behoud van een sterke poot onder de plattelandseconomie van De Voorlanden. Schaalvergroting zonder meer kan echter ook leiden tot vervlakking van

het landschap. Herstructurering van bedrijven door kavelruil, de ontwikkeling van grotere bouwblokken en het daarbij opruimen van kleine landschapselementen, kunnen daaraan bijdragen. Technische en bedrijfseconomische innovatie kan echter juist ook bijdragen aan verdere verduurzaming van de sector. De regionale opgave ten aanzien van de sector landbouw is het behouden van ruimte voor duurzaam ondernemen. Daarbij moeten landschap en natuur, milieu en plattelandseconomie met elkaar worden verenigd. Zowel reguliere als verbrede bedrijfsvoering zijn daarbij in beeld.

Regionaal kaderstellende keuzen landbouw

Gematigde schaalvergroting van een vitale grondgebonden sector

De Stedendriehoek kiest voor een vitale agrarische sector. Binnen de randvoorwaarden die de wet milieubeheer en regelgeving zoals Natura 2000 bieden, moet de sector zich zo goed mogelijk kunnen blijven ontwikkelen. De beschikbare milieuruimte van de sector moet daarom waar mogelijk behouden blijven. De sector zelf verwacht een schaalvergroting in de melkveehouderij, maar de ontwikkeling van megabedrijven ligt vooralsnog niet in de lijn der verwachting in deze streek. Toch zullen de verwachte trends in schaalvergroting op de middellange termijn leiden tot veranderingen in het landschapsbeeld. Zoals elke ontwikkeling op economisch vlak die de Stedendriehoek voorstaat, zal ontwikkeling van de sector landbouw gepaard moeten gaan met behoud en mogelijke versterking van de (groene) kernkwaliteiten. Dat betekent op bedrijfsniveau dat schaalvergroting in een kleinschalig landgoederengebied op een andere manier zijn beslag zal krijgen dan schaalvergroting in een weteringengebied. Soms kan volstaan worden met grondruil. Waar dat gepaard gaat met veranderingen in de landschappelijke structuur is nadere afweging nodig. Naast schaalvergroting wordt verbreding gefaciliteerd. Dit gebeurt onder meer door het planologische mogelijk maken van nevenactiviteiten op agrarische bedrijven en nieuwe economische functies in vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen.

Reconstructie nog steeds leidend voor intensieve sector

De regio onderschrijft de doelstellingen en de ruimtelijke zonerings van de drie reconstructieplannen die in de Stedendriehoek gelden en spant zich binnen haar kunnen in voor realisatie. De werkwijze van het (kleine) landbouwontwikkelingsgebied (LOG) bij Lettele, is daarbij een goed voorbeeld van lokaal maatwerk in een regionaal kwaliteitskader. Maar de (financiële) ondersteuning van provincies is daarbij onontbeerlijk. Wat de Stedendriehoek betreft zijn de LOG's in de Stedendriehoek vooral bedoeld voor te verplaatsen intensieve bedrijven uit De Voorlanden. Een uitzondering hierop vormt de gemeente Deventer, die gezien het Reconstructieplan Salland-Twente een relatie heeft met de reconstructiegebieden Salland en Twente. De sturingsmogelijkheden hiervoor zijn echter beperkt. Conform de Reconstructieplannen is er ook in de verwevingsgebieden plaats voor individuele intensieve bedrijven. De ontwikkelingsruimte en kansrijkheid van deze bedrijven is evenwel bepaald door de investeringen die de ondernemer doet in zeer effectieve milieumaatregelen. Ontwikkeling van eventuele sterlocaties moeten juridisch geregeld worden via het bestemmingsplanspoor en dan beoordeeld worden op milieueffecten.

Overige sectoren

Solitair gelegen glastuinbouwbedrijven kunnen meestal maar beperkt uitbreiden. Voor deze sector wordt een bescheiden concentratiegebied ontwikkeld in het bundelingsgebied.

Verduurzaming: technologie en gebiedsproces

Technologische innovatie is een belangrijke voorwaarde voor verduurzaming van de agrarische sector. Om investeringen in excellente milieumaatregelen te kunnen terugverdienen zal de productie omhoog moeten. Binnen de huidige milieuruimte zijn de groeimogelijkheden voor individuele bedrijven echter (zeer) beperkt. Een uitbreiding van de milieugebruiksruimte voor de sector is niet aan de orde, mede door de aanwijzing van Natura-2000 gebieden die strikte instandhoudingsdoelen kennen. Vanuit de sector zal dus een proces van herverdeling van deze ruimte op gang moeten komen. Binnen de kaders van de milieuregelgeving zal de Stedendriehoek waar mogelijk gebiedsprocessen ondersteunen die een significante reductie van de emissie opleveren en daarmee van de belasting op Natura 2000-gebieden in de regio.

Schaalvergroting na 2015-2020

Tien jaar is een lange periode voor een sector die zo beweeglijk is als de agrarische. De regio zal de trends en innovaties op het gebied van de grondgebonden en intensieve sectoren nauwlettend volgen en bezien of er op termijn niet toch een vraag ontstaat naar vestiging van zeer grote bedrijven. Een dergelijke volgende schaalvergrotingsslag zou wellicht ook gekoppeld kunnen worden aan het stedelijk netwerk en de hoofdinfrastructuur. Daarbij zullen ook maatschappelijke en duurzaamheidsaspecten moeten worden meegewogen.

Projecten en instrumenten landbouw

Ruimtelijke kwaliteit als ontwerpogave

Het faciliteren van de schaalvergroting in de landbouw is ook een ontwerpogave. Als instrument kan gedacht worden aan het instellen van kwaliteitsteams (zie ook §2.2). Indien een regiogemeente dit wenst, kan een kwaliteitsteam creatieve en ook realistische oplossingen aandragen. Daarbij kan het om individuele gevallen gaan, maar ook om een visie op schaalvergroting in een deelgebied van De Voorlanden. De bandbreedte van oplossingen die het team kan aandragen varieert van het laten groeien van een nieuw productielandschap met eigen, nieuwe kwaliteiten tot het zorgvuldig inpassen van een bedrijfsontwikkeling in een kleinschalig landschap, met beheer-afspraken voor kleine landschapselementen.

Catalogus regionale gebiedskwaliteiten

Een "regionale catalogus gebiedskwaliteiten" kan hierbij een goede ondersteuning zijn. Een dergelijke catalogus moet, uitgaande van de verschillende gebieden, een landschappelijk en architectonisch kader voor kwaliteit bieden, mede in het licht van de opkomende vraag naar grotere bouwblokken en opstallen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de landschapsontwikkelingsplannen, de gemeentelijke beeldkwaliteitsplannen en de provinciale ruimtelijke kwaliteitsdocumenten.

Hergebruik vrijkomende agrarische gebouwen

Belangrijk bij het behouden van de beschikbare milieuruimte voor agrariërs is het beperkt houden van burgerbewoning in agrarische gebieden. Wanneer VAB's worden omgezet naar woningbouw is dit belangrijk uitgangspunt. Ook bevordert de Stedendriehoek economisch hergebruik van VAB's. In de regionale regelingen zijn de voorwaarden hiervoor aangegeven.

Gemeenten kunnen ervoor kiezen om beschikbare VAB-ruimte te clusteren bij dorpen en buurtschappen. Het VAB-bouwblok zelf komt dan als ontwikkelingsruimte te vervallen en de sloop wordt gefinancierd uit de projectontwikkeling elders. Deze invalshoek helpt ook het landschap open te houden. De gemeente Lochem heeft hiervoor een pilotproject in voorbereiding.

2.5) Versterken kernkwaliteiten van het platteland (II): toerisme en recreatie als troefkaart

De landschappen en historische steden van de Stedendriehoek maken deel uit van maar liefst drie van de best bezochte toeristische gebieden in Nederland, namelijk: De Veluwe, De Achterhoek en Salland. Toerisme en recreatie vormt dan ook de tweede pijler onder de economie van De Voorlanden. Trends op dat gebied wijzen in de richting van een grotere nadruk op de kwaliteit van de voorzieningen en een sterkere behoefte aan variatie in het aanbod van attracties. Een groeiende vraag naar (nieuwe) belevingen gaat daarbij samen met een toenemende behoefte aan rust en cultuur. De regio zet in op twee sporen. Het eerste spoor richt zich op het verbeteren van de toeristische bereikbaarheid van de grote variatie aan toeristisch aanbod dat de regio nu al kent. Nieuwe toeristisch aantrekkelijke routes worden daarbij gecombineerd met nieuwe toeristische uitvalsbases in enkele goed ontsloten kernen en langs de snelwegen. Het tweede spoor betreft de verdere uitbouw van het toeristische profiel van De Voorlanden met cultuurtoerisme. De Stedendriehoek wil de aangrijpingspunten die de stoomspoorlijn, de kanalen, sprengen en beken, de Veluwe en de vele landgoederen en cultuurlandschappen daarvoor bieden verder benutten.

Gelet op het toeristische belang van de fijnzinnige landschappelijke kwaliteiten van de regio, wordt voorgesteld om de verdere uitbouw van het profiel en de behoefte aan uitbreiding van verblijfsaccommodatie vooral te zoeken in het stimuleren van plattelandstoerisme. Daarbij zal de sector vooral moeten investeren in de kwaliteit van voorzieningen. Daarbij wordt gedacht aan verblijfsaccommodatie bij agrarische bedrijven, zoals bijvoorbeeld minicampings. Maar ook aan andere, niet per se aan een agrarisch bedrijf gerelateerde verblijfsaccommodaties en voorzieningen, bijvoorbeeld in vrijkomende agrarische bedrijven. De regio wil marktinitiatieven faciliteren die passen bij de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van De Voorlanden. Hoogwaardig, samenhangend en kleinschalig zijn daarbij de trefwoorden.

Opgave toerisme en recreatie: innovatie en nieuwe kansen

De sector toerisme en recreatie ontleent een belangrijk deel van zijn potentie aan de kwaliteit van platteland, natuur en landschap. De groei zit in het hogere segment van gemakservaringen en “beleveniseconomie”. Vele bestaande voorzieningen in

het plattelandstoerisme en recreatie behoeven een kwaliteitsimpuls. Ook is ruimte voor nieuwe initiatieven. Het fijnmazige toeristisch-recreatieve netwerk is relatief compleet en wordt in de regio ondersteund door het recent gerealiseerde fietsroute-knooppuntensysteem. De (ruimtelijke) verbinding tussen de toeristische gebieden Achterhoek, Veluwe, Salland en IJsselvallei kan beter.

Regionaal kaderstellende keuzen toerisme en recreatie

Cultuurhistorie als drager van de toeristische topgebieden

De rijke cultuurhistorie van de regio vormt een belangrijke basis voor de versterking van de toeristisch-recreatieve profilering van De Voorlanden en van de regio als geheel. In de Veluwe en de IJsselvallei betreft de grootste cultuurhistorische trekker het industrieel erfgoed van molens, sprengen en beken en de aanwezigheid van de Veluwe Stoomtram. Dit vormt een sterk koppel voor allerlei op cultuureducatie en -vermaak gerichte concepten (cultuurtoerisme). Voor rustig wandelen, fietsen en kanoën leent zich de IJsselvallei uitstekend, zowel in het Brummense deel met de fraaie landgoederen en natuurgebieden als in het noordelijke deel (Voorst-Epe) met de langgerekte weteringen. Ook het agrotourisme heeft hier goede ontwikkelkansen. Als onderdeel van het Sallandse coulissenlandschap biedt het gebied van landgoederen, landweren en beken ten noorden van de stad Deventer van oudsher een belangrijke functie als stedelijke uitloop. Ook de landgoederen tussen Zutphen en Lochem, onderdeel van het Nationaal Landschap De Graafschap en het overgangsgebied naar de Achterhoek, vormen een zeer fraaie achtergrond voor extensieve en op landschaps- en natuurbeleving gerichte vormen van toerisme. De Berkel is een belangrijke drager in dit geheel.

Versterking toeristisch-recreatieve infrastructuur

De verschillende deelgebieden van de regio moeten beter met elkaar verbonden worden om recreanten de totale rijkdom aan landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten te laten ervaren. Daarbij spreekt het vanzelf dat ook de samenhang tussen het Bundelingsgebied en De Voorlanden moet worden versterkt. Een belangrijk deel van de recreanten in het buitengebied van de regio zijn immers de inwoners van Apeldoorn, Deventer en Zutphen. De Stedendriehoek is zich ervan bewust dat het geen zelfstandig toeristisch-recreatief gebied is, maar zet, uitgaande van de specifieke kwaliteiten in de regio, in op het versterken van de verbinding tussen het Sallandse, Achterhoekse, Veluwe en de IJsselvallei. De verdere uitbouw van het fijnmazige netwerk van wandel-, fiets en kanoroutes op en langs de vele beken, sprengen en weteringen in het gebied en het ontwikkelen van één of meerdere zwerfnetwerken vormt voor de Stedendriehoek een belangrijk uitgangspunt. Dit zijn stelsels van kleinschalige paden, opengestelde akkerranden, schouwpaden en dergelijke, zonder veel bewegwijzering. Hier kan de recreant zich even "ontdekker van het landschap" wanen. Deze zwerfnetwerken kunnen geënt worden op de "ecologische poorten" van de Veluwe naar de IJsselvallei. Daarnaast betekent een zwerfverbinding tussen Salland en de Achterhoek een verrijking van het aanbod. Door het (her)openen van stations bij Bathmen en ter hoogte van Laren-Almen, en het toevoegen van groene pleisterplaatsen bij Bathmen en Beekbergen (recreatieve transferia langs de A1) ontstaan nieuwe toeristische entrees in de regio. De Stedendriehoek zet daarnaast in op het toeristisch gebruik van de drie kanalen (Overijssels Kanaal, Twentekanaal

en Apeldoorns Kanaal) en de Berkelzompvaart. Zonder grote arealen specifiek zo te bestemmen, krijgen De Voorlanden met deze beleidsinzet ook een sterkere positie als uitloopgebied voor de stedelijke bevolking van de regio Stedendriehoek.

Initiatieven van de markt

Het uitbouwen van de kwaliteit en het ontwikkelen van nieuwe commerciële voorzieningen is vooral een zaak voor de markt. De recente ontwikkeling van het wellnesscentrum bij Kievitsveld is een goed voorbeeld van het inzetten op comfortabelere vormen van toerisme en recreatie in een landschappelijk zeer aantrekkelijke setting. De bouw van dit centrum is gepaard gegaan met het versterken van de Ecologische Hoofdstructuur en er is nadrukkelijk aangehaakt bij de lokale economie als het gaat om de inzet van personeel en het toeleveren van producten. De Stedendriehoek wil dit soort vernieuwende initiatieven waar mogelijk ondersteunen. Ontwikkeling van nieuwe locaties voor massatoerisme (zoals pretparken) is niet aan de orde in De Voorlanden. Maat, schaal en karakter van het landschap zijn leidend. Bij het ontwikkelen van recreatieve voorzieningen zijn rood-voor-groen en groen-voor-groen constructies (zoals nieuwe landgoederen) nadrukkelijk in beeld. Ook VAB-ruimte (vrijkomende agrarische bebouwing) kan benut worden voor recreatieve voorzieningen, zeker als deze is gekoppeld aan het fijnmazige recreatieve netwerk.

Ontwikkeling van nieuwe concepten voor plattelandstoerisme

De Stedendriehoek zal de samenwerking tussen ondernemers in het plattelandstoerisme stimuleren. Door inbedding in het fijnmazige netwerk heeft deze samenwerking meerwaarde. Hierbij kan onder andere aangehaakt worden op de reeds bestaande en in ontwikkeling zijnde fietsroutenetwerken. Kernkwaliteit is de kleinschaligheid van het (te realiseren) aanbod en de samenhang met andere onderdelen van het toeristisch product. Te denken valt aan combinaties van kleinschalig verblijf, ateliers en cursussen, paardrijden en andere buitensport, aanbod van streekproducten en het koppelen van toerisme en cultuurhistorie. Opvallend is de verschuiving in de vraag van grootschalig naar meer kleinschalig kamperen (kamperen bij de boer, natuurkamperen) in een enigszins comfortabele setting. De Stedendriehoek zet in op het versterken van kleinschalige kampeervoorzieningen. De al of niet gebondenheid aan een (voormalig) agrarisch bedrijf is hierbij lokaal maatwerk. De Stedendriehoek let daarbij op een evenwichtige opbouw van het totale toeristisch-recreatieve aanbod, van groot tot klein. Ook zaken als een goede landschappelijke inpassing en op het voorkomen van overlast spelen daarbij een rol.

Projecten / instrumenten toerisme en recreatie

Zwerfnetwerk

Een belangrijke toevoeging aan het reeds ver ontwikkelde fijnmazige toeristische netwerk is een zwerfnetwerk van Salland naar de Achterhoek. Daartoe wil de Stedendriehoek bevorderen dat het netwerk van de regio als geheel verder uitgebouwd wordt, bijvoorbeeld door het, in samenspraak met de eigenaren/ beheerders, zorgen voor opening van schouwpaden en publieke paden langs akkers. In dit stadium is nog geen concrete aanduiding te geven waar onderdelen van de route precies komen te liggen. Uitgangspunt is een minimale impact op landschap en geen impact op ecologische structuren. De Stedendriehoek wil dit samen met de provincies en waterbeheerders opstarten.

Uitvalsbases (recreatieve transferia)

Het zwerfnetwerk vormt een toevoeging en verdere verfijning van het wandel- en fietspadennet in De Voorlanden. Het gebruik van dit totale netwerk wordt verder bevorderd door realisatie van enkele extra uitvalsbases aan het hoofdwegen- en het spoorwegnet. In aanvulling op de reeds in ontwikkeling zijnde “groene transferia” voor de Veluwe zijn daarvoor dergelijke uitvalsbases ter hoogte van Beekbergen, als poort naar de cultuurhistorisch rijke zuidelijke Veluweflank, en ter hoogte van Bathmen, als poort tussen Salland en Achterhoek en aansluitend op het zwerfnetwerk in beeld.

Verder wil de Stedendriehoek bevorderen dat de stations Bathmen en Laren-Almen worden heropend, mede als toeristische openbaar vervoerpoort naar de regio. Ook een station in Apeldoorn-West zou daarin een rol kunnen spelen. Deze stationshaltes kunnen verder een bescheiden impuls geven aan de bereikbaarheid per openbaar vervoer van woon- en werkgebieden en voorzieningen.

Faciliteren marktinitiatieven die bij het toeristisch-recreatieve profiel passen

Als drager voor toeristisch-recreatieve concepten fungeert een profilering op basis van ruimtelijke, landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken. Een belangrijk onderdeel daarvan is het industrieel erfgoed. De Stedendriehoek faciliteert initiatieven van de markt die dit karakter versterken. De Stedendriehoek voert een stimulerend beleid voor toeristische en agrotouristische voorzieningen, zoals bijvoorbeeld het aantal standplaatsen op minicampings “bij de boer” en andere kleinschalige (natuur) kampeervoorzieningen. Hierbij gaat het in eerste instantie om een camping als nevenactiviteit of hoofdactiviteit na beëindiging van het agrarisch bedrijf. Ook staat de Stedendriehoek de benutting van VAB-ruimte (vrijkomende agrarische bebouwing) en nieuwe landgoederen voor toeristisch-recreatieve functies voor. De Stedendriehoek zet in op het stimuleren van meer dynamiek in de markt voor kleine kampeervoorzieningen, zonder daarmee verrommeling in de hand te werken. De Stedendriehoek bevordert daartoe de samenwerking tussen ondernemers die actief zijn in de toeristische sector, zowel agrarische ondernemers met een toeristische nevenactiviteit als full-time recreatieondernemers. Het opstellen van lokale toeristische plannen, waarbij in toerisme en landschap wordt geïnvesteerd, wordt gestimuleerd.

Voorts streeft de Stedendriehoek naar een evenwichtige opbouw van de toeristische sector, met een goede mix van kleinere en grotere voorzieningen. Monitoring is daarbij belangrijk. Zo nodig zal de regio Stedendriehoek het recreatiebeleid naar aanleiding hiervan bijstellen.

Ruimtelijke kwaliteit als ontwerppoging

Ook hier kan het instrument kwaliteitsteam een belangrijke rol spelen. Met name als het gaat om het bijdragen aan de ontwikkeling van lokale toeristische plannen in combinatie met landschapsversterking in verschillende delen van De Voorlanden. Daarbij kan het om individuele gevallen gaan, maar ook om een visie op een deelgebied van De Voorlanden.

2.6) Versterken kernkwaliteiten van het platteland (III): vitaliteit door variatie

Diversiteit van activiteiten draagt bij aan de robuustheid en vitaliteit van de plattelandseconomie. De werkgelegenheid die dit oplevert, draagt bij aan het binden van een jonge, hoogopgeleide bevolking aan de dorpen en buurtschappen van De Voorlanden. Ruimtelijk economische dynamiek biedt bovendien kansen voor lokale landschapsversterking. De Stedendriehoek wil daarom de ontwikkeling van nieuwe economische dragers bevorderen.

Opgave nieuwe economische dragers

De Stedendriehoek kent van oudsher een brede economische structuur, ook in het landelijk gebied van De Voorlanden: recreatie en toerisme, zorg en welzijn, bedrijvigheid in en nabij de dorpen, zakelijke dienstverlening in het groen. Dit biedt perspectieven voor de functieverandering van vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing en voor de ontwikkeling van nieuwe landgoederen. Deze kunnen de basis vormen voor een meer gevarieerde plattelandseconomie.

Regionaal kaderstellende keuzen nieuwe economische dragers

Economisch gebruik van Vrijkomende agrarische bebouwing (VAB's) en nieuwe landgoederen

Naast landbouw en toerisme en recreatie moet er in de regio plek zijn voor gevarieerde initiatieven in de plattelandseconomie. Dit versterkt de economische basis van De Voorlanden en draagt bij aan het binden van jonge en hoogopgeleide bevolking aan de dorpen en buurtschappen in de regio. Het economisch hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing kan hieraan bijdragen, evenals het vestigen van hoogwaardige economische functies in nieuwe landgoederen waar de bestaande beleidskaders dat mogelijk maken. Economisch hergebruik van VAB's heeft ook als bijkomend voordeel dat de milieuruimte van de blijvende agrarische bedrijven minder snel beperkt wordt. Economische functies mogen een beperkt verkeersaantrekkende werking hebben en de kernkwaliteiten van De Voorlanden niet aantasten.

Combineren nieuwe dragers en landschapsversterking

Met name nieuwe landgoederen kunnen veel betekenen voor landschapsversterking. De Stedendriehoek zet in op duurzaam beheerbare landgoederen die daadwerkelijk een bijdrage aan de landschappelijke kwaliteit leveren. Robuuste landgoederen van enige omvang hebben daarom de voorkeur. Het algemene streven van de Stedendriehoek is een minimale omvang van tien hectare of meer. In sommige gevallen is echter een kleinere omvang te verdedigen, afhankelijk van de specifieke plek en de relatie met het omliggende landschap. Lokaal maatwerk dus. Gemeenten kunnen ook zelf een hoger minimaal oppervlak hanteren, bijvoorbeeld 25 hectare in Brummen. Gezien het grote areaal bestaande landgoederen is in Lochem de ontwikkeling van nieuwe landgoederen niet aan de orde. De openbaarheid van nieuwe landgoederen is in alle gevallen een voorwaarde.

Projecten en instrumenten nieuwe economische dragers

Ondersteunen economisch gebruik VAB's en nieuwe landgoederen

De Stedendriehoek wil de vestiging van economische functies zoveel mogelijk ondersteunen. Qua omvang en gebruik moeten de functies passen binnen de vastgestelde gemeentelijke, regionale en provinciale kaders. Ook de verkeersaantrekkende werking moet beperkt zijn. Kansrijke economische activiteiten zijn volgen de Stedendriehoek bedrijfsactiviteiten op het gebied van zakelijke dienstverlening, zorg en wellness, en de creatieve sector.

Ruimtelijke kwaliteit als ontwerppoging

Ook hier geldt dat het instrument van de kwaliteitsteams een bijdrage kan leveren aan het combineren van economische activiteiten en ruimtelijke kwaliteit. Indien een regiogemeente dit wenst, kan een kwaliteitsteam ondernemers en investeerders in VAB's en nieuwe landgoederen adviseren en ondersteunen. Ook bij (her)gebruik en functionele aanpassingen van bestaande landgoederen kan een dergelijk kwaliteitsteam een adviserende rol hebben.

Beleidskaart Regionale Structuurvisie De Voorlanden Stedendriehoek 2030

Groen-blaue onderlegger

- bestaand bos en heide
- bijzondere waarden landelijk gebied
- overig landelijk gebied
- landschappelijke ensembles
- versterking regionaal watersysteem

Netwerken

- versterking toeristisch-recreatieve structuur
- recreatieve vaarroutes over IJssel en kanalen
- extensief routenet langs kleine wateren
- groene transferia (A1 zone)
- te (her)openen stations
- VSM spoorlijn (met toeristische halteplaatsen)
- provinciale studie N786
- studie rondweg Leuvenheim (uit IGSV)

Ruimtegebruik

- zoekruimte wonen
- zoekruimte werken
- zoekzone landschappelijke versterking
- dynamische kernen
- levendige dopen
- landelijke ensembles
- Landbouwontwikkelingsgebieden
- Landgordereuzones
- Plangebied IGSV
- Nieuwe beheereenheid Cortenoever (IGSV)
- concentratie van recreatievoorzieningen

Voorlanden
 Bundelingsgebied

Plangebied van het bundelingsgebied

2.7) De Voorlanden van de Stedendriehoek: de beleidskaart

Op de vorige bladzijde is de beleidskaart van deze Regionale Structuurvisie De Voorlanden afgebeeld. Hierin komen de onderdelen van de hiervoor beschreven visie samen. De legenda is in drie groepen ingedeeld: de groen-blaauwe onderlegger, het netwerk van regionale verbindingen en het gevarieerde ruimtegebruik. Dit alles volgens de drie onderdelen van de “lagenbenadering”. De groene schatkamer van de Stedendriehoek vindt zijn grondslag in de onderlegger van gevarieerde, landschappelijke ensembles zoals de Veluweflanken, de landgoederenlandschappen en de broekontginningen. De Stedendriehoek zet in op het voortzetten van het bestaande beleid voor bescherming en ontwikkeling van de natuurlandschaps- en cultuurhistorische waarden en op het benutten van ruimtelijke dynamiek om die waarden verder uit te bouwen. Onder andere valt daarbij te denken aan (duurzame) economische activiteiten in vrijkomende agrarische bebouwing, zorgvuldige ontwikkeling van nieuwe, bij het profiel van de regio aansluitende toeristisch-recreatieve concepten. De Stedendriehoek streeft naar behoud van de ontwikkelingsruimte voor de landbouw en ondersteunt initiatieven die schaalvergroting en landschap hand in hand laten gaan.

De Stedendriehoek zet voorts in op versterking van de vele overlappende netwerken tussen dorpen, steden, werkgebieden, toeristische trekpleisters en groene oases. Naast uitvoering van het in de visie op het Bundelingsgebied vastgestelde pakket infrastructuurmaatregelen gaat het in deze visie om de fijnmazige structuren die versterking van het toeristisch-recreatieve profiel ondersteunen: groene pleisterplaatsen (recreatieve transferia), een aantal lokale treinstations, een zwerfnetwerk, recreatieve vaarroutes over de kanalen, versterken van het regionale openbaar vervoer-netwerk tussen de dorpen en het verder ontwikkelen van het regionale fietsnetwerk.

Leefbaarheid van de dorpen en kernen van De Voorlanden wordt door de regio Stedendriehoek ondersteund door het hanteren van een kernendifferentiatie, waarbij met gerichte maatregelen de vitaliteit van de kernen ondersteund kan worden door aan te sluiten bij de gevarieerde dorps-economie, de groene woonkwaliteiten en de bereikbaarheid van (zorg)voorzieningen. Daarnaast zet de Stedendriehoek in algemene zin in op het binden van de (jonge) bevolking aan de dorpen door te streven naar een compleet aanbod aan woningtypen en voldoende economische activiteit.

3) Uitvoering

De visie voor De Voorlanden kenmerkt zich enerzijds door een continuering van de afspraken die op het vlak van ruimtelijke programma's (wonen en werken, uitvoering Ecologische Hoofdstructuur, Nationaal Bestuursaccorder Water enz.) zijn gemaakt met de provincies, waterbeheerders en andere overheden.

Anderzijds is een ontwikkelingsgerichte strategie uiteengezet, gericht op het geleiden en waar mogelijk faciliteren van (lokale) initiatieven op het gebied van de levendigheid van de dorpen, de kwaliteit van de toeristische voorzieningen en de vitaliteit van de landbouw. Voor de Stedendriehoek is daarbij uitgangspunt dat die initiatieven de kernkwaliteiten van De Voorlanden (en daarmee van de hele Stedendriehoek) versterken. Voorts is themagewijs een aantal projecten en instrumenten nodig die voorwaarden scheppen voor succesvolle realisatie van die initiatieven. In dit hoofdstuk wordt het uitvoeringskader hiervoor geschetst.

Kernpunt van de sturingsfilosofie van de Regionale Structuurvisie De Voorlanden is, dat lokaal moet worden aangepakt wat lokaal kan. Voor een deel van de voorstellen is duidelijk dat de uitvoering ervan verloopt via het opstellen van gemeentelijke structuurvisies, gebiedsplannen en de (herziening van) gemeentelijke bestemmingsplannen. Deze regionale visie voor De Voorlanden bevat echter ook onderdelen die bij uitstek samenwerking vereisen. Uitgangspunt is dat die samenwerking zich zal moeten toespitsen op de partners die er direct bij betrokken zijn. Daarbij is ruimte voor diverse varianten van samenwerking tussen overheden onderling én tussen overheden en marktpartijen. Maatwerk dus. Steeds zal de samenwerkingsvorm toegesneden moeten zijn op de aard van de ruimtelijke opgave. Wanneer er meer dan één gemeente bij betrokken is, zal er meestal voor gekozen worden om er één aan te wijzen als "hoofdaannemer". Lokale aansturing gaat dan gepaard aan aansturing en afstemming in regionaal verband, op de gezamenlijk overeengekomen randvoorwaarden en doelen.

Ruimtelijk uitvoeringskader

Doorwerking in bestemmingsplannen

Zoals in 'Over deze visie' aangegeven, is deze structuurvisie het richtinggevende kader voor de betrokken gemeenten bij het opstellen van gemeentelijke bestemmingsplannen en lokale gebiedsvisies en voor de uitvoering van concrete projecten. Ook de uitwerking in gemeentelijke structuurvisie kan aan de orde zijn, bijvoorbeeld vanwege kostenverhaal en verevening. De onderwerpen die de gemeenten van de regio Stedendriehoek waar nodig laten doorwerken in hun ruimtelijk beleid hebben betrekking op onder andere nieuwe landgoederen, flexibel bestemmen bebouwing in dorpskommen en kampeerbeleid.

Doorwerking in gemeentelijk grondbeleid

Om de noodzakelijke kleinschalige dynamiek en binding van de bevolking te kunnen realiseren, kiezen gemeenten een trefzekere inzet van het grondbeleidsinstrumentarium. Dit betekent dat gemeenten voorzieningen treffen om, mede gebaseerd op de dorpsvisies, enerzijds te kunnen interveniëren als zich kansen voordoen, en anderzijds te zorgen voor afstemming met de lokale vraag naar woningen en ander vastgoed dat bij de dorpskom past. Woningcorporaties zijn als realisatiepartner daarbij in beeld.

Integraal uitvoeringsprogramma

De Stedendriehoek werkt aan een integraal uitvoeringsprogramma, met daarin de ambities voor de lange termijn, ook uit andere beleidsvelden. De uitvoeringsprojecten uit deze visie worden hierin te zijner tijd ondergebracht. Op basis van dit integrale uitvoeringsprogramma wordt een regelmatig te actualiseren projectenlijst samengesteld waaraan de regio prioriteit wil geven wat betreft de realisatie (dit meerjarenprogramma gaat thans als Regiocontract door het leven). Behalve een regionaal afsprakenkader, vormt het ook de inzet van de Stedendriehoek bij het verwerven van subsidies uit Europa en het verkrijgen van bijdragen van rijk en provincies en levert het onderwerpen voor de lobby-agenda van de Stedendriehoek.

Projecten in De Voorlanden

Van de eerste groep van de hieronder opgesomde projecten kan de uitvoering bij wijze van spreken onmiddellijk ter hand genomen worden. De tweede groep is verkennend van karakter. Deze projecten zullen nog aanzienlijk verder moeten worden uitgewerkt en op hun ruimtelijke consequenties en mogelijkheden worden onderzocht. Ook de haalbaarheid en kansrijke aanvullende recreatieve programma's zullen nog nader moeten worden verkend. De tabel in bijlage 2 geeft een overzicht van de voorgestelde integrale projecten en doet eveneens voorstellen voor de trekkers, de in te schakelen partners en de tijdsperiode waarin een projectfase moet zijn afgerond.

Uitvoeringsprojecten

- Realiseren van goed geoutilleerde groene pleisterplaatsen langs de snelwegen die kunnen fungeren als nieuwe toegangspoorten voor het groene achterland te voet of per fiets en daarmee ook als startpunten voor nieuwe wandelpaden en fietsroutes. De eerste stap die daartoe ondernomen moet worden is het ruimtelijk én programmatisch uitwerken van de pleisterplaatsen en het bepalen van de financiële haalbaarheid.

- Het project “Etalage naar de toekomst” in Lochem.
 - Centrumplannen voor Bathmen, Eerbeek, Brummen, Vaassen en Epe.
- Daarnaast is er nog een veelheid van projecten waarin de gemeenten van de Stedendriehoek actief meedraaien. Te denken valt aan de ontwikkeling van de Veluwetransferia en de Wisselse, Soerense en Beekbergse Poorten.

Nadere verkenningen

- Industrieel erfgoed, waarin zicht verkregen moet worden op de mogelijkheden die de kanalen, beken, sprengen en de stoomtrein bieden om verhalen uit het verleden te doen herleven en om te functioneren als drager voor specifieke identiteiten en nieuwe toeristisch-recreatieve programma's. Dit project behelst vooral nog louter het verkennen van de mogelijkheden, kansen en haalbaarheden (zie §2.5).
- Zwerfnetwerken, die een informeel ogende verbinding moeten leggen tussen bestaande wandelpaden en fietsroutes om daarmee samenhang tussen toeristische gebieden aan te brengen én om de bestaande (groene) profielen ervan verder te verdiepen. Dit project start met het in beeld brengen van ontbrekende schakels tussen de bestaande netwerken. Vervolgens zal ontworpen moeten worden aan die schakels en wellicht aan bestaande netwerken. Ook het bedenken van nieuwe rustpunten en pleisterplaatsen vormt er een onderdeel van, net zoals het bepalen van de kosten en financiële haalbaarheden (zie §2.5).
- Dorpenhaltes aan de spoorlijn in Bathmen en nabij Laren-Almen, die kunnen dienen als dragers voor nieuwe levendigheid in deze dorpen en als goed (dorps) geoutilleerde poorten naar de omliggende groene gebieden. Ook de halte Apeldoorn-West kan daarbij worden betrokken. De haalbaarheid van zulke haltes zal samen met de provincie, de vervoersmaatschappijen en de infrabeheerder bepaald moeten worden. Niet alleen het huidige draagvlak dat de dorpen kunnen bieden speelt daarbij een rol, evenzeer geldt dat voor het draagvlak dat gedurende de seizoenen door toeristen en/of stedelijke recreanten geboden kan worden. Ter ondersteuning daarvan kan ook een recreatief programma aan de dorpen worden toegevoegd (zie §2.5).

Instrumentarium

Faciliteren

In deze visie zijn verschillende mogelijkheden voor het in te zetten instrumentarium benoemd in de diverse gebiedsprocessen. Dit instrumentarium zal de komende tijd verder worden verkend en ingevuld. Het betreft:

- De mogelijkheid voor het instellen van kwaliteitsteams voor het buitengebied. Indien een regiogemeente dit wenst, kunnen taken van een dergelijk kwaliteitsteam zijn het aandragen van creatieve oplossingen voor schaalvergroting in de landbouw, het bijdragen aan lokale toeristische plannen, het adviseren bij het ontwerp van VAB-locaties (vrijkomende agrarische bebouwing) en nieuwe landgoederen, alle met het oog op landschapsversterking. Zie de §2.2, 2.4, 2.5 en 2.6).
- Opstellen “Catalogus regionale gebiedskwaliteiten”, in samenhang met de taak van de kwaliteitsteams. Hierbij is zowel het ruimtelijk patroon van bouwlanden en landschapselementen als de inrichting en inpassing van de (vergrote) erven aan de orde. Onderdeel van dit project is het verkennen van de mogelijkheden die de regio heeft om processen van schaalvergroting gepaard te doen gaan aan nieuwe landschappelijke kwaliteiten (zie §2.4).

- Het zonnig per gemeente (verder) vormgeven van dorpenmanagement, waarbij menskracht wordt ingezet voor het pro-actief reageren op lokale ruimtelijke initiatieven en ontwikkelingsmogelijkheden, het stimuleren van kleinschalige sociaal-culturele initiatieven (zie §2.3).
- Het verkennen van de vorming van een regionale “bedrijfsruimtebank” voor kleinschalige en/of startende bedrijven (zie §2.3). Dit project start met het verkennen van de mogelijkheden om gezamenlijk extra instrumentarium in te zetten.
- Het door gemeenten ontwikkelen, afronden en actueel houden van dorpsvisies (zie §2.3).
- Het bevorderen van de samenwerking tussen ondernemers in het (agro)toerisme met het oog op het ontwikkelen van creatieve concepten die aansluiten bij het profiel van De Voorlanden (zie §2.5).
- Het toepassen van actief gemeentelijk grondbeleid waar dat nodig, mogelijk en effectief is voor het bevorderen van economische dynamiek en binding van de bevolking aan de dorpen (zie §2.3).
- Het ondersteunen van het economisch gebruik van Vrijkomende Agrarische Bebouwing en nieuwe landgoederen waar mogelijk.
- Het maken van afspraken met de woningcorporaties over maatregelen die helpen om starters te binden aan de dorpen in de regio.

Grondbeleid

De gemeenten in de regio zullen de spreekwoordelijke gereedschapskist in het grondbeleid optimaal inzetten om de maatregelen in deze structuurvisie te realiseren. De beleidsinzet is om de kostenverhaalmogelijkheden van de nieuwe Grondexploitatiewet (hoofdstuk 6 van de Wro) optimaal te gaan toepassen. Kostenverhaal kan plaatsvinden langs de weg van het exploitatieplan, via anterieure overeenkomsten, via uitgiftecontracten, via publiek-private samenwerking en via bouwclaimcontracten. Het vertrekpunt is dat het kostenverhaal op lokaal niveau maximaal gestalte krijgt en zo nodig via expertise-uitwisseling. De beleidsinzet van de Stedendriehoek is ook dat de kosten van bovenwijkse werken worden verhaald via exploitatieplan en anterieure contract en de kosten van ruimtelijke voorzieningen zoveel als wettelijk mogelijk worden neergelegd bij ontwikkelende partijen voorzover subsidies van andere overheden niet als dekkingsmiddel kunnen dienen. Het maken van een bestedingsplan op regioschaal met fondsvorming is hiervoor een optie. Dit kan worden opgenomen in het integraal uitvoeringsprogramma. Bovenplanse investeringen op het schaalniveau van de Regio kunnen aldus worden verhaald in het exploitatieplan en in contracten van de deelnemende gemeenten met toepassing van de principes van causaliteit, toerekenbaarheid en proportionaliteit. Dat geldt ook voor de bijdragen voor ruimtelijke ontwikkelingen (6.24. Wro). Die bijdragen omvatten: rood-voor-rood arrangementen, rood-voor-groen regelingen, regels over bijdragen bij vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing, deficit sociaal regelingen etc. Het is de bedoeling dat de regionale structuurvisie aanvullend werkt – indien nodig – op de lokale structuurvisies. Aandachtspunt is hoe een samenhangend geheel van structuurvisies gemaakt kan worden. Er zal indien nodig een bestedingsplan op regioschaal met fondsvorming worden gemaakt dat wordt opgenomen in het integraal uitvoeringsprogramma.

Op de strategische agenda

De centrumplannen zoals beschreven op blz. 72 vertegenwoordigen een regionaal belang omdat ze een belangrijke impuls geven aan de grote kernen in De Voorlanden. De Stedendriehoek streeft naar ondersteuning bij provincie en rijk van de realisatie van deze plannen.

Kosten en baten

Balans

De realisatie van projecten en het instellen van instrumentarium hangt af van de beschikbaarheid van financiële middelen bij de verschillende gemeenten. Deels kunnen de kosten samenhangend met deze projecten en instrumenten worden terugverdiend c.q. uit subsidies en steun van andere overheden worden betaald. Vooral nog zijn geen concrete bedragen te noemen bij de diverse onderdelen van deze visie. Wel kan een tentatief overzicht gegeven worden van de mogelijke kosten- en opbrengstensoorten.

Kosten

- Personeelskosten bij gemeenten en regio: voor dorpenmanagers, onderhoud lege-pandenbank, kwaliteitsteam(s)
- Proceskosten op het gebied van dorpsvisies, lege-pandenbank, kwaliteitsteams
- Ruimtelijke investeringen samenhangend met het zwerfnetwerk, nieuwe stationshaltes, pleisterplaatsen
- Kosten voor beheerovereenkomsten voor het zwerfnetwerk, zoals voor akkerpaden (en andere groen-blauwe diensten)
- Grondkosten voor beleid dorpskommen
- Grondkosten voor centrumplannen

Baten

- Gronduitgifte voor beleid dorpskommen
- Gronduitgifte voor centrumplannen
- Subsidies en projectbijdragen andere overheden
- Personele en procesondersteuning andere overheden

Regionale verevening

De Stedendriehoek zet de verkenning voort naar de mogelijkheid om projecten met een regionaal belang onderling te verevenen.

Regionaal monitoringprogramma

Het grootste deel van de baten is immaterieel (omgevingskwaliteit) danwel moeilijk te kapitaliseren (faciliteren lokale initiatieven). De uitvoeringsprogramma's zullen dan ook gemonitord worden, zowel met het oog op rapportageverplichtingen die met subsidies samenhangen, als met het oog op het toetsen van de effectiviteit van het regionale beleid.

4) Achtergronden

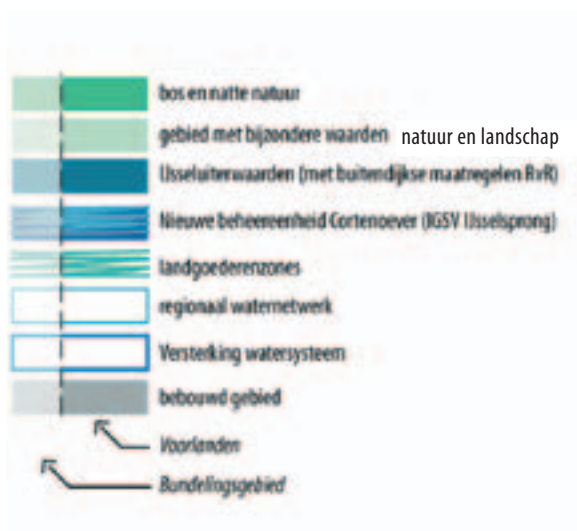
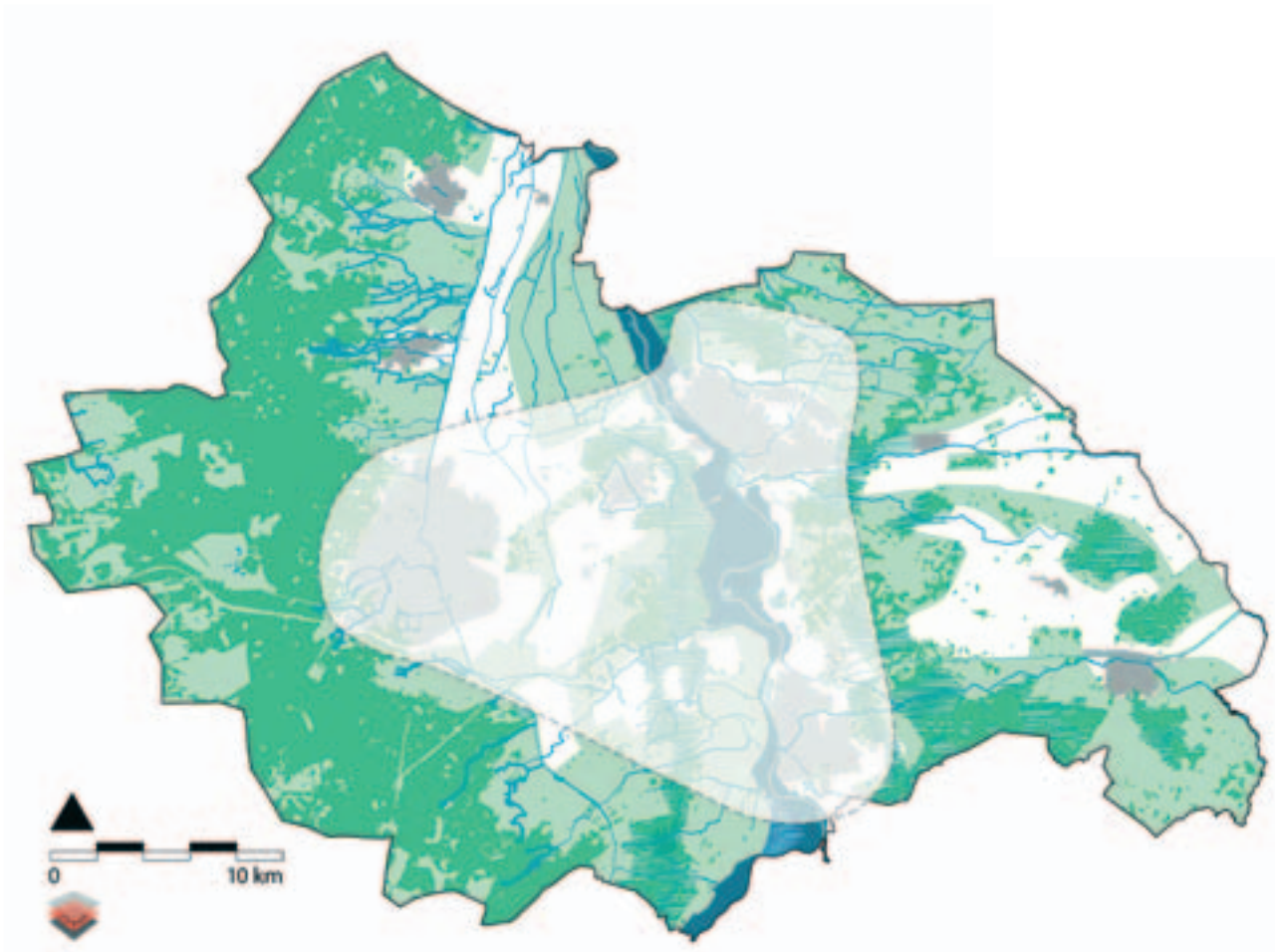
Dit hoofdstuk is gewijd aan een verkenning van de voornaamste trends en het lopende beleid dat relevant is voor de visie op De Voorlanden. De onderwerpen die aan bod komen zijn achtereenvolgens:

- regionaal watersysteem
- natuur en landschap
- bereikbaarheid van kernen en voorzieningen in de regio
- dorpen en kernen in De Voorlanden
- landbouw
- toerisme en recreatie
- nieuwe economische dragers
- programma

Bij de verkenningen wordt als eerste de huidige situatie in De Voorlanden beschreven, dan de trends en verwachtingen. Tenslotte volgt het lopende beleid waar deze regionale visie op aansluit. De verkenningen vormen de grondslag voor opgave en visie. De verkenning van trends is gebaseerd op expertoordelen aan de hand van globale gegevens die aangeleverd zijn door de provincies, de regio en de gemeenten.

Het lopende beleid wordt beschreven voor zover het betrekking heeft op de regio als geheel. Veelal zijn dat dus provinciale stukken (streekplan, reconstructie en dergelijke), een aantal zijn regionaal (regionale visie Bundelingsgebied), een aantal subregionaal (beleidskader Vrijkomende Agrarische Bebouwing). Lopend beleid van gemeenten en waterschappen wordt alleen aangehaald indien dat relevant is voor de regionale opgave.

Lopend beleid water, natuur, landschap

4.1) Water

Water in De Voorlanden

De Voorlanden liggen in verschillende regionale watersystemen. De stuwwallen van de Veluwe en Salland, de IJsselvallei en de (keileemhoudende) dekzanden van de Achterhoek en Salland zijn voor het watersysteem de bepalende geomorfologische elementen. Het natuurlijke watersysteem is in de loop van vele eeuwen zeer sterk aangepast door de mens, vooral om het gebied beter te ontwateren (Sallandse beken en weteringen, Achterhoekse beken en broekontginningen, griften en weteringen in de IJsselvallei) maar ook voor (vroeg)industriëel gebruik (sprengen in de Veluweflank) en de scheepvaart (Twentekanaal, Overijssels Kanaal, Apeldoorns Kanaal). De vele historische elementen die ook nu nog in het watersysteem te vinden zijn bepalen mede de cultuurhistorische kwaliteiten van De Voorlanden.

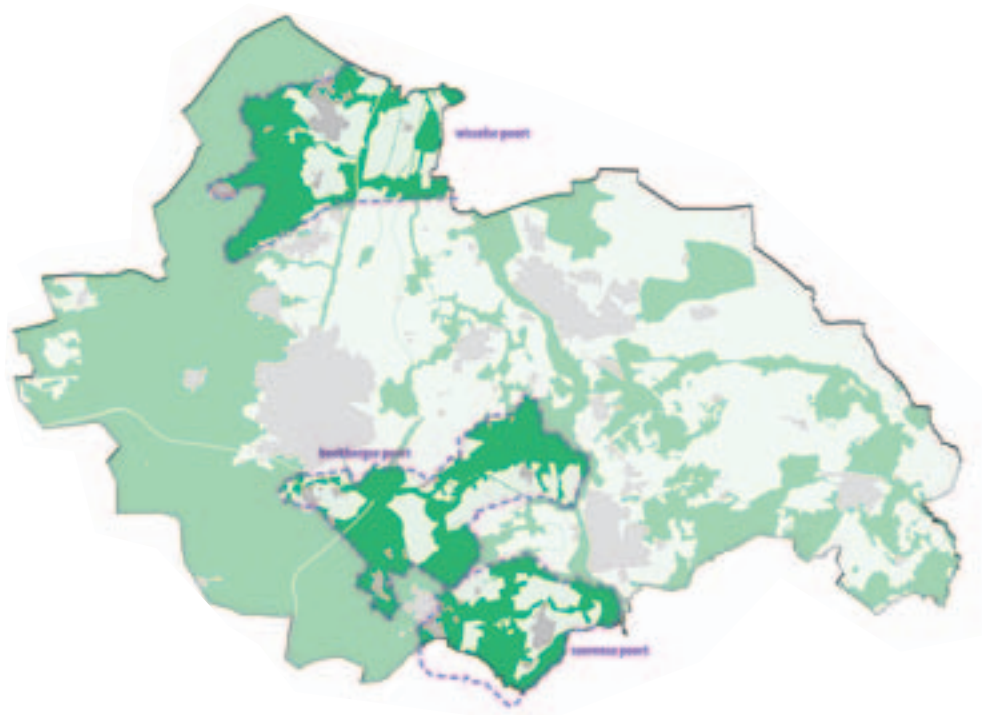
In de afgelopen tien à vijftien jaar is het inzicht gegroeid dat het moderne waterbeheer, globaal vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw, teveel was ingericht op het (snel) afvoeren van overtollig water, waarbij enerzijds de kans op tekorten toenam en anderzijds extreme neerslag of rivierafvoer toch tot overlast of gevaar kon leiden. Daarnaast had de kwaliteit van de natuur te leiden door dalende of chronisch te lage grondwaterstanden. Vanaf de Derde Nota Waterhuishouding is ingezet op integraal waterbeheer. Overschot, tekort en kwaliteit enerzijds en ruimtelijke functies anderzijds leiden daarbij in samenhang tot maatregelen zoals meer ruimte voor water, natuurvriendelijker ingerichte wateren en oevers. En een betere afstemming van ruimtelijke keuzen op het watersysteem met behulp van de lagenbenadering en de Zeefkaart (zie bijlage 1 en 2).

Trends: waterbeheer en klimaatverandering

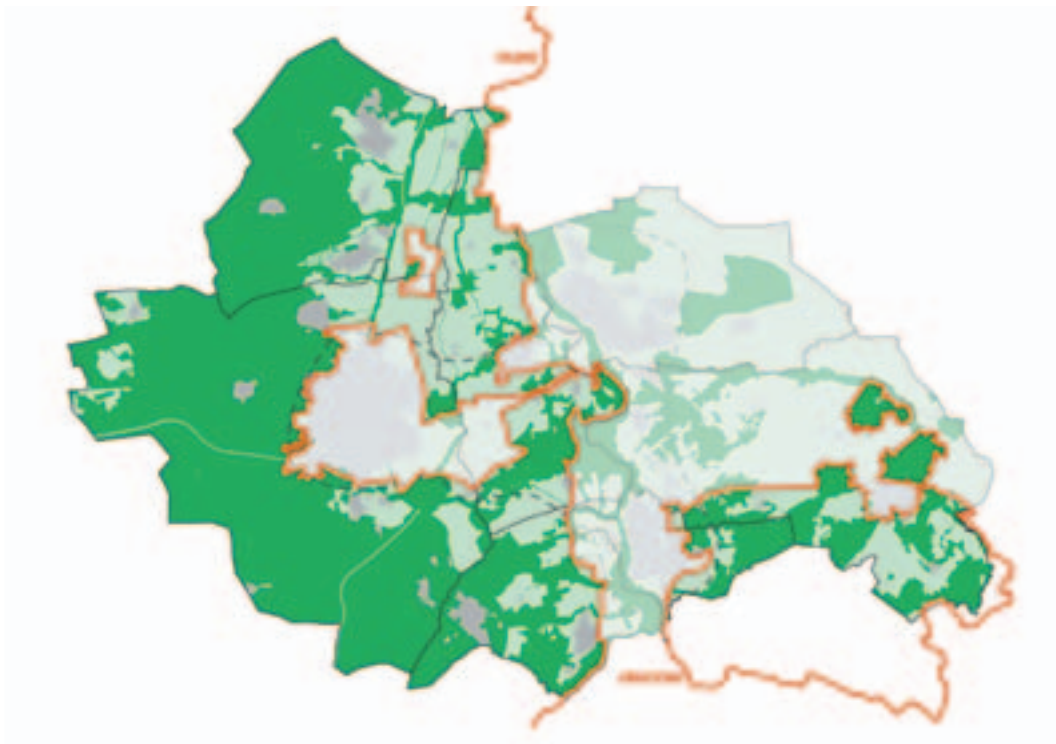
Recent is het (brede) vraagstuk op de agenda gekomen hoe Nederland zich moet voorbereiden op en aanpassen aan veranderde klimaatomstandigheden. Vooral het regionale en nationale watersysteem en de veiligheid tegen water is daarbij punt van aandacht. De Commissie Veerman publiceerde in het najaar van 2008 het rapport "Samen Werken met Water", vooral gericht op de veiligheidsaspecten. De voornaamste aanbevelingen die consequenties kunnen hebben voor de regio Stedendriehoek behelzen de uitvoering van maatregelen aan de IJssel: tot 2050 moeten, waar dat kosteneffectief kan, de rivieren ingericht worden op een piekafvoer tot 18.000m³/sec (in plaats van 16.000m³). Na 2050 zou dit overal alsnog nodig zijn. Het betreft hier maatregelen voor de (zeer) lange termijn. De consequenties voor de Stedendriehoek kunnen nog niet overzien worden. De Commissie Veerman adviseert enerzijds steeds rekening te houden met de meest extreme scenario's, maar ook om adaptief beleid te voeren, dat wil zeggen het beleid steeds aan de laatste inzichten te toetsen en aan te passen.

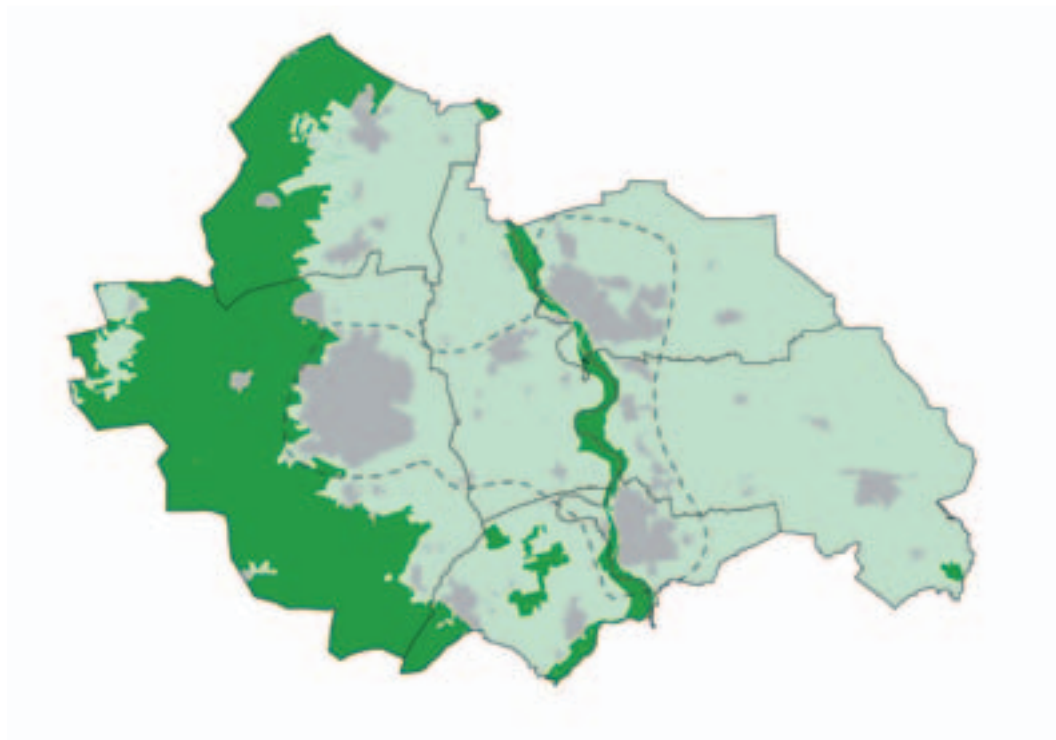
Ecologische Hoofdstructuur

Robuuste ecologische verbindingen en Ecologische Poorten

Nationale landschappen

Natura 2000-gebieden

Snelwegpanorama IJsselvallei (Bron: Zicht op Mooi Nederland, VROM 2008)

Doel van de structuurvisie "Zicht op mooi Nederland" is om de ruimtelijke kwaliteit van de snelwegomgeving te verbeteren en herkenbare en kenmerkende landschapskwaliteiten in de snelwegomgeving veilig te stellen, onder meer door negen Nationale Snelwegpanorama's te selecteren. Deze structuurvisie richt zich op de kwaliteit van de ruimtelijke inrichting en de beleving van het (stedelijke, natuurlijke en agrarische) landschap in de snelwegomgeving. Verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van de snelwegomgeving levert een bijdrage aan de internationale concurrentiepositie van Nederland. Verhoging van de landschapskwaliteit draagt bovendien bij aan het welzijn en de gezondheid van de Nederlander. In de Stedendriehoek is een snelwegpanorama aangewezen langs de A1 tussen Twello en Deventer.

Lopend beleid

Ruimte voor de rivier

Eind jaren '90 kwam een aantal malen risicovolle hoge waterstanden voor in de Rijn en de Maas. Dit leidde, ook hier mede in het licht van de klimaatverandering, tot de Planologische Kernbeslissing Ruimte voor de Rivier. Deze PKB heeft ook voor de IJssel in de Stedendriehoek betekenis, die reeds in de Ruimtelijke Structuurvisie voor het Bundelingsgebied is vastgelegd in een aantal maatregelen. In De Voorlanden gaat het om maatregelen bij Cortenoever en de Voorster Klei.

Nationaal bestuursaccord water

Dit accoord voorzag in nieuwe normstellingen en een strategie om de regionale watersystemen veerkrachtiger te maken. Meest in het oog springend is de verruiming van het watersysteem. In de Stedendriehoek behelst dit het verbreden van een aantal weteringen in de IJsselvallei en de inrichting van een waterbergingsgebied bij Eefde. Met de uitvoering van deze ingrepen voldoet het watersysteem aan de normen van het Nationaal bestuursaccord water.

Europese Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water vereist, dat er in 2009 zogenaamde Stroomgebied-beheersplannen worden vastgesteld. Hierin moeten de waterbeheerders (grond- en oppervlaktewater) aangeven hoe ze de wateren in hun beheergebieden (chemisch en ecologisch) kwalitatief op peil brengen en/of houden. De regio Stedendriehoek ligt in twee deelstroomgebieden, Rijn-Midden (het gebied ten westen van de IJssel) en Rijn-Oost (ten oosten van de IJssel). De beheersplannen kennen een zogenaamde resultaatverplichting. Dit betekent dat "Brussel" controleert en afrekent op de behaalde resultaten, uiterlijk in 2027. De meeste maatregelen zullen vooral betrekking hebben op de wateren zelf. Toch zal een aantal ervan een groter of kleiner effect op de ruimte of het ruimtegebruik kunnen hebben, vooral als grondwaterstanden veranderen (nattere productieomstandigheden landbouw) of als gekozen wordt voor herstel van natuurlijk beloop van een watergang (hermeanderen van beken). De omvang, precieze aard en plaats van de maatregelen is nog niet bekend. Wel is inmiddels vastgelegd welke waterlichamen onder de richtlijn vallen.

4.2) Natuur en landschap

Natuur in De Voorlanden

In De Voorlanden komt een grote variatie aan droge en natte natuur voor: Bossen en heideterreinen van de Veluwe, aan beken gekoppelde natte landnatuur, natuur in landgoederen, boscoullissen, langs en in watergangen enzovoorts. "Natuurparels", waar zeer bijzondere soorten te vinden zijn, zijn te vinden in de vorm van bijvoorbeeld sprengbeken op de Veluweflank of de Zandwetering in Salland. Verreweg het grootste deel van de natuurwaarden in De Voorlanden is ontstaan door menselijk ingrijpen. Deze natuur, die veelal relatief kleinschalig en kwetsbaar is, moet zorgvuldig beheerd worden. De Ecologische Hoofdstructuur en ander natuurbeleid (Natura 2000) schiept hiervoor de kaders. Maar ook buiten de door dit beleid beschermde delen van het plangebied komt natuurschoon voor. Bloemrijke bermen en akkerranden, natuur-

vriendelijke oevers, heggen, kleine bosschages, dit alles draagt ook bij aan de aantrekkelijkheid van De Voorlanden als woon- werk- en recreatieregio.

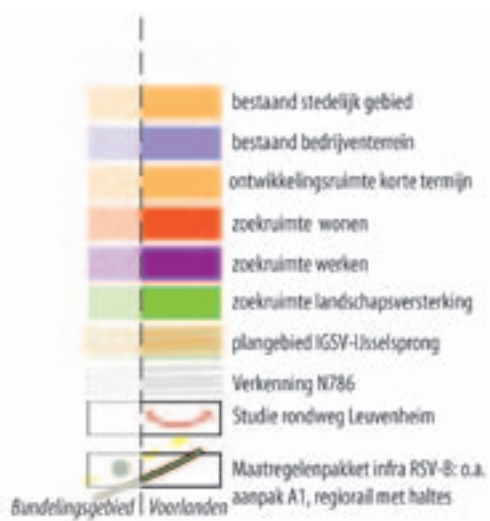
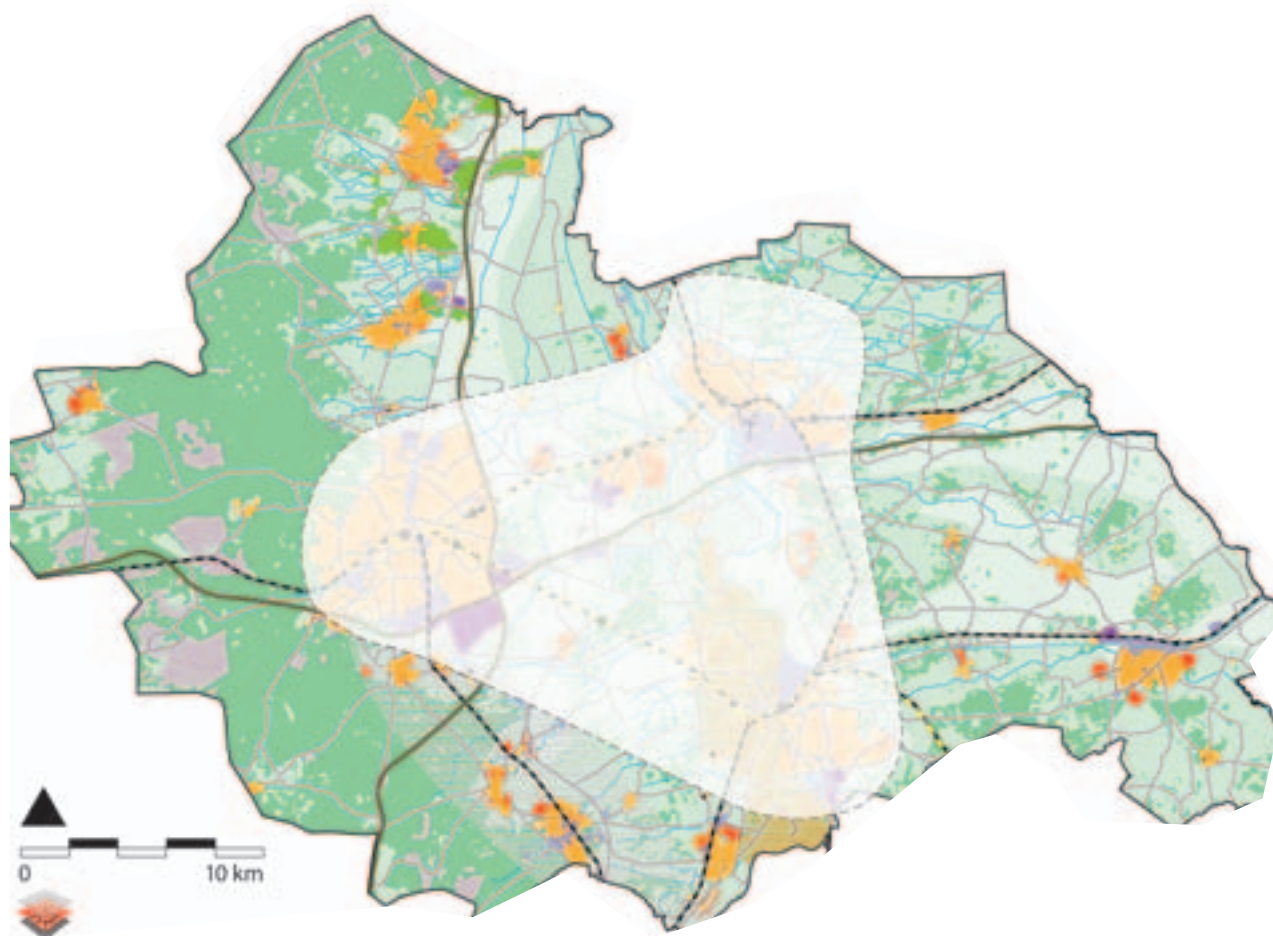
Landschappen van De Voorlanden

De Stedendriehoek wordt gekenmerkt door een grote variatie in landschappen. Op regionale schaal is met name het onderscheid tussen de bosrijke Veluwe, de open IJssel-vallei en de halfopen coulissenlandschappen van de Achterhoek en Salland kenmerkend. Maar ook binnen deze grote landschappen zijn enkele karakteristieke, kleinere deelgebieden te onderscheiden. Elk met een eigen landschappelijke en cultuurhistorische identiteit. Zo liggen op de reliëfrijke flanken van het Veluwemassief langgerekte overgangsgebieden, waarin de beken en sprengen afstromen richting het dal van de IJssel. Tussen de lager gelegen en relatief natte beekdalen liggen glooiingen met een kleinschalig verkavelingspatroon (kampen). Veelal grenzend aan een beek zijn op deze hoger gelegen gebieden diverse dorpen ontstaan, zoals bijvoorbeeld Epe, Vaassen en Eerbeek. Het kleinschalige kampenlandschap op de noordflank van de Veluwe gaat ten oosten van het Apeldoorns Kanaal over in een relatief grootschalig agrarisch gebied met kilometers lange weteringen. Kenmerkend voor dit deelgebied is de openheid en het vrijwel geheel ontbreken van verstedelijking. Aan de zuidflank van de Veluwe wordt de landschappelijke overgang van de stuwwal naar de IJssel gevormd door een fraaie landgoederenzone, die zich uitstrekt op de oeverwallen langs de rivier. Ten oosten van de IJssel liggen de dekzandgebieden van Salland en de Achterhoek. Dit halfopen coulissenlandschap wordt doorsneden door enkele beekdalen (zoals de Berkel en de Zandwetering) en het Twents en Overijssels Kanaal. Ook hier zijn er kenmerkende verschillen tussen de diverse deelgebieden. Zo liggen er ten zuidoosten van Zutphen en Lochem enkele zeer grote landgoederen. De kaart op blz. 24 geeft een beeld van de diverse regionale landschapseenheden.

Lopend beleid landschap en natuur

De Ecologische Hoofdstructuur vormt al enkele decennia het voornaamste beleidskader voor behoud en versterking van de natuur in Nederland. De uitvoering vordert gestaag. In EHS-gebieden (Ecologische Hoofdstructuur) gelden sterke beperkingen voor ruimtelijke ontwikkelingen. Om de realisatie van de EHS te bevorderen, vorm te geven aan robuuste verbindingen en ook in het omliggende gebied de landschappelijke kwaliteit te versterken heeft de provincie een aantal "ecologische poorten" aangewezen van de Veluwe naar het omliggende gebied. Het rijk heeft in 2005 een aantal Nationale Landschappen aangewezen en middelen vrijgemaakt om in deze gebieden de landschappelijke kernkwaliteiten te versterken. Voorts heeft het rijk een negental nationale "snelwegpanorama's" aangewezen waar de karakteristieke kwaliteiten van het Nederlandse landschap optimaal vanaf de snelweg zijn te beleven. Vanuit Europees natuurbeleid is Natura 2000 geformuleerd als extra bescherming van internationaal belangrijke natuurgebieden. Voor deze gebieden moet in de komende tijd een beheer- en/of inrichtingsplan worden vastgesteld. Het beleid rondom Natura 2000 is zeer strikt. Op dit moment zijn voor het grondgebied van de Stedendriehoek de landschapsontwikkelingsplannen Salland, Brummen en Bronckhorst-Lochem-Zutphen vastgesteld. Ook voor de rest van het regionale grondgebied worden (uitvoeringsprogramma's voor) landschapsontwikkelingsplannen opgesteld. Deze (uitvoeringsprogramma's voor) landschapsontwikkelingsplannen zijn bedoeld om het kwaliteitsbeeld vast te leggen en bij nieuwe en ruimtelijke ontwikkelingen behoud en versterking van het landschap te kunnen waarborgen.

Lopend beleid stedelijke ontwikkeling en mobiliteit

4.3) Bereikbaarheid en mobiliteit

Het netwerk van de Stedendriehoek

De hoofdinfrastructuur in de regio Stedendriehoek bestaat uit de A1 en A50 en de spoorlijnen Utrecht-Enschede en Arnhem-Zwolle. Het regionale net wordt gedragen door de provinciale wegen en door enkele regionale railverbindingen (Apeldoorn-Zutphen, Zutphen-Hengelo en Zutphen-Winterswijk). Naast de A1 en de A50 vormen de provinciale wegen belangrijke schakels met de omliggende regio's Achterhoek, Salland, Arnhem-Nijmegen en Noord-Veluwe. Daaraan gekoppeld is het fijnmazige netwerk van lokale wegen en fietsverbindingen. De IJssel vormt een grote barrière met maar een paar kruisingen voor auto, fiets en OV. Het regionaal netwerk van fietsverbindingen wordt vooral gedragen door het toeristisch-recreatieve fietsknooppuntennetwerk. Dit netwerk bestaat uit een bewegwijzering van knoop naar knoop en informatievoorziening op de knopen.

Trends regionale bereikbaarheid

Het autoverkeer neemt sterk toe. In de Netwerkanalyse Stedendriehoek (2006) wordt gesteld, dat zonder maatregelen het wegennet overbelast zal raken. Uit de tabel hieronder is af te lezen dat het aantal voertuigverliesuren ruim zal verdubbelen. De bereikbaarheid van de belangrijke sociaal/culturele en economische locaties vermindert, ook voor het goederenvervoer. De druk op het onderliggend wegennet neemt toe; dit brengt leefbaarheidsproblemen met zich mee. Mede door de toenemende congestie zal de vraag naar openbaar vervoer stijgen. Goed openbaar zal evenwel het autoverkeer niet gaan vervangen. Het blijft wel een belangrijke rol spelen in de bereikbaarheid van stadscentra en concentraties van werkgelegenheid en is essentieel voor de mobiliteit van mensen die geen auto ter beschikking staat.

Wegtype	Ontwikkeling automobiliteit (hele Stedendriehoek)				Ontwikkeling voertuigverliesuren (hele Stedendriehoek zonder maatregelen)			
	2005	2020	Aandeel 2020	Index 2005- 2020	2005	2020	Aandeel 2020	Index 2005- 2020
Auto(snel) weg	1.096.991	1.611.662	56%	147	1.796	7.044	34%	392
80 km/uur	524.348	716.959	25%	137	1.642	3.899	19%	237
Stadsont- sluitings- weg	268.790	375.687	13%	140	4.389	7.934	38%	181
Wijkont- sluitings- weg	58.086	74.109	3%	128	549	788	4%	144
binnen beb kom	55.217	84.397	3%	153	696	1.031	5%	148
Totaal	2.003.433	2.862.814	100%	143	9.072	20.696	100%	228

Automobiliteit 2005-2020 (bron: netwerkanalyse)

Lopend regionaal mobiliteitsbeleid

Met het oog op het op peil houden en de verbetering van de regionale bereikbaarheid heeft de regio Stedendriehoek in 2006 een maatregelpakket samengesteld getiteld "Beter Bereikbaar Stedendriehoek". Dit maatregelpakket behelst een flink aantal grotere en kleinere ingrepen gericht op de bereikbaarheid per auto, bus en fiets. Het planjaar van "Beter Bereikbaar Stedendriehoek" is 2010. De uitvoering ligt op schema. Maar de lange-termijnkwesties van bereikbaarheid in de Stedendriehoek vragen om een verdergaand pakket aan maatregelen. Mede op basis van de Netwerkanalyse is daarom in de Ruimtelijke Structuurvisie voor het Bundelingsgebied een pakket maatregelen vastgesteld met drie speerpunten:

- Flankerend beleid gericht op het vergroten van het gebruik van het openbaar vervoer, de fiets en het rijden van de spits. Het flankerend beleid (mobiliteitsmanagement) zal vooral moeten worden ingezet op het woon-werkverkeer in de spitsperiodes.
- Verbeteren van de verkeersafwikkeling op het onderliggend wegennet. De provincie Gelderland onderzoekt momenteel de knelpunten en mogelijke oplossingsrichtingen voor een aantal N-wegen op haar grondgebied. Binnen De Voorlanden betreft dit de Verkenning N786 Dieren-Apeldoorn.
- Verbeteren van de verkeersafwikkeling op de A1. Voorgestelde concrete maatregelen betreffen het verbreden van de A1 tussen Apeldoorn en Deventer, aanpassing IJsselpassage A1, herstructurering van de N344, de ontwikkeling en intensivering van Regiorail. De bovenregionale bereikbaarheid van de Stedendriehoek per trein moet volgens de voorstellen verder verbeterd worden door realisatie van een directe verbinding Arnhem-Apeldoorn (de Emperbocht).

Programma A1-zone

Het programma A1-zone is een samenwerkingsverband van de provincies Overijssel en Gelderland, de regio's Stedendriehoek en Twente, Ministerie van VROM en Rijkswaterstaat. Het streven is om de ontwikkelkansen en kwaliteiten van de A1 te benutten te versterken. Daarbij gaat het om economische kansen, bereikbaarheid en kwaliteit van de leefomgeving.

Bereikbaarheidsanalyse

In de recent verschenen bereikbaarheidsanalyse (juni 2008) is de relatieve bereikbaarheid met auto, OV en fiets van verschillende gebieden in de A1-zone onder de loep genomen, in 2005 en 2020 (na maatregelen). Onder andere de volgende conclusies werden getrokken:

- De OV-bereikbaarheid van knooppunten Deventer, Apeldoorn en Almelo verbetert het sterkst; Zutphen en Enschede blijven gelijk. Lochemse (en Rijssense) bedrijventerreinen zijn bijna niet bereikbaar per OV.
- De auto-bereikbaarheid van knooppunten ligt in de Stedendriehoek twee keer zo hoog als in Twente. De autobereikbaarheid van bedrijventerreinen is in beide regio's ongeveer gelijk, maar Lochem en Zutphen blijven wat dat betreft achter.
- Er is verstedelijkingsdruk in het buitengebied door goede bereikbaarheid: met name in de open ruimte binnen het Bundelingsgebied.
- De bereikbaarheid van Lochem en van het noordelijk deel van De Voorlanden hoort wat betreft bereikbaarheid niet tot de top van de A1-zone.

Agenda A1-zone

Naast bereikbaarheid is ook ruimtelijke kwaliteit een leidend principe in het Programma A1-zone. In de Agenda A1-zone is een aantal voor De Voorlanden relevante opgaven opgesomd:

Opgave 1. Capaciteitsvergroting A1/A35

Naast de opgaven die voortkomen uit het Programma, kunnen ook de regio en gemeenten ruimtelijke aspecten (uit de structuurvisie Voorlanden) aandragen die moeten worden meegenomen in het proces.

Opgave 7. Landschappen en open ruimte zichtbaar maken

Deze opgave heeft betrekking op het zichtbaar en ervaarbaar maken van landschappelijke kwaliteiten en open ruimten vanaf de snelweg, dit vraagt om aanpassing van geluidsschermen en herinrichting van wegbegeleidende beplanting. Deze opgave hangt ook samen met het “Nationaal Snelwegpanorama IJsselvallei”.

Verkeerscongestie in 2020 met (boven) en zonder maatregelenpakket zoals dat in de visie voor het bundelingsgebied is voorgesteld.

Opgave 8. Kruisingen van water en natuur

De uitwerking van deze opgave richt zich op het verbeteren van de ecologische (en recreatieve) kwaliteiten van de kruisingen van de snelweg A1 en het spoor met de Ecologische Hoofdstructuur en de regionale beken en waterlopen.

Opgave 9. Groene Transferia

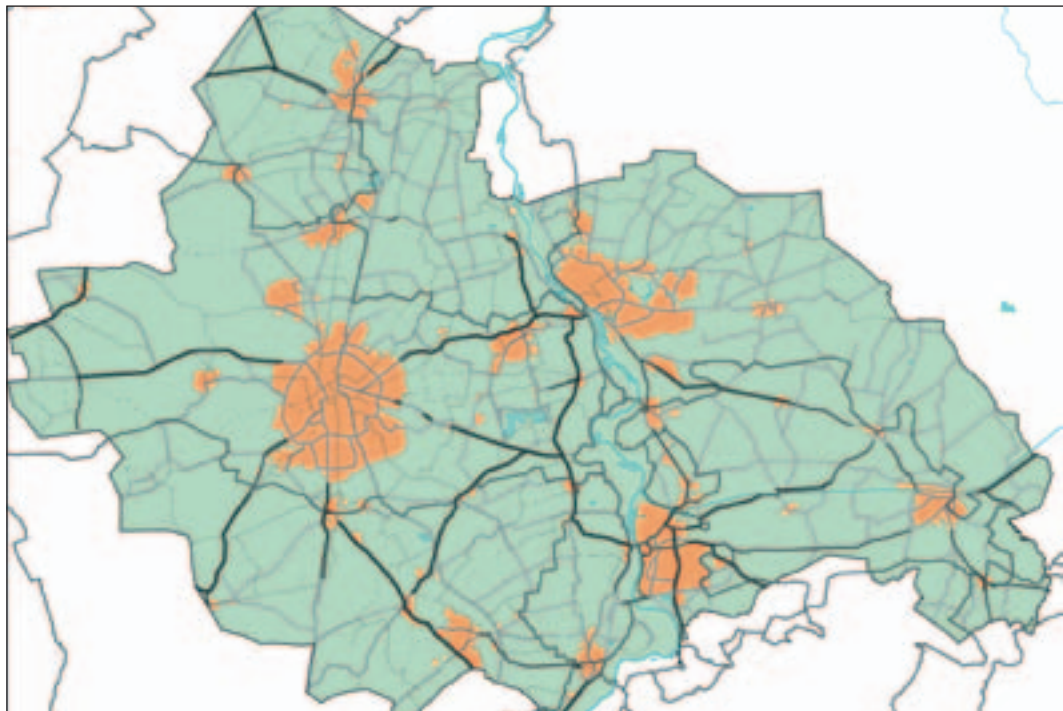
Deze opgave gaat in op het bundelen en geleiden van het toeristische verkeer naar waardevolle landschappen door het ontwikkelen van groene transferia met diverse services en diensten, voorzieningen, routes en educatieve functies. Groene transferia/pleisterplaatsen worden genoemd in de structuurvisie Voorlanden. De uitwerking van deze opgave kan samen opgaan met de thematische verkenning naar zwerfnetwerken en dorpenhaltes en het uitvoeringsproject groene pleisterplaatsen en veluwetransferia.

Regionale wegen

De provincie Gelderland voert thans verkenningen uit naar knelpunten en mogelijke oplossingen op het netwerk van provinciale wegen. Eén van die studies behelst de N 786 van Apeldoorn naar Dieren. De intensiteiten op deze weg zijn de oorzaak van leefbaarheidsknelpunten in de aanliggende dorpen. In de verkenning wordt de mate waarin deze problemen zich voordoen in beeld gebracht en worden oplossingsrichtingen aangegeven. In mei 2009 is besluitvorming voorzien. Ook het dorp Leuvenheim aan de N348 kent leefbaarheidsproblemen. Hier is in het kader van IGSV IJsselsprong al gepleit voor een rondweg.

Regionale fietspaden

Het regionale fietspadennet kent een behoorlijke fijnmazigheid. Op enkele plaatsen zoals tussen Deventer en Gorssel / Lochem is een kwaliteitsverbetering wenselijk.

Fietsroutenetwerk (bestaande routes)

Waterwegen

De waterwegen binnen de regio Stedendriehoek, met name het Twentekanaal en de IJssel, zijn van groot belang voor de binnenvaart. De regio ondersteunt het streven van het Rijk om goederenvervoer over water een impuls te geven. Ook om het wegennet in de regio te ontlasten en de CO²-uitstoot te reduceren, acht de regio het wenselijk om transport over water te bevorderen.

4.4) Wonen en werken

Huidige situatie

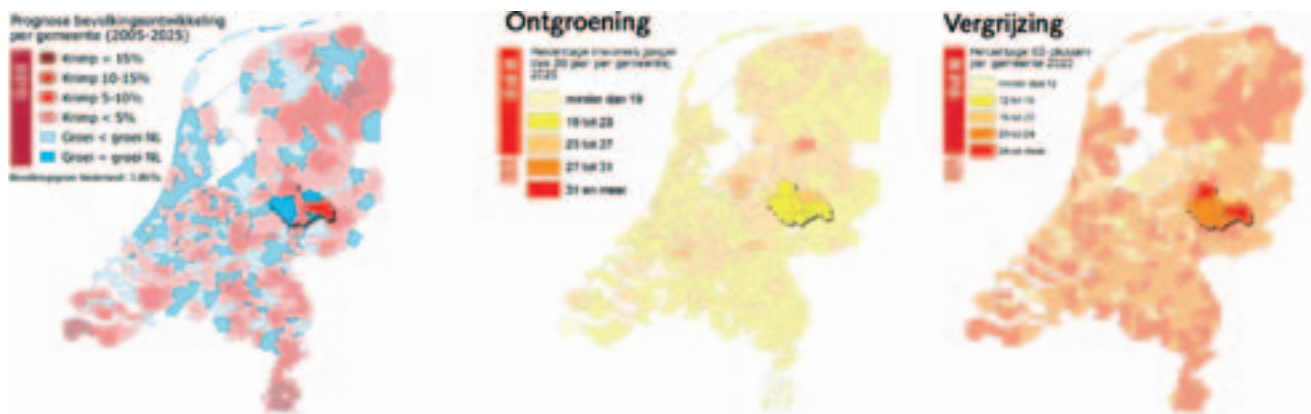
Bevolkingsopbouw

De Voorlanden van de Stedendriehoek zijn (volgens de definities van het CBS) opgebouwd uit weinig stedelijke gemeenten. In totaal wonen er een kleine 105.000 personen. Dat is een kwart van het totaal aantal inwoners van de Stedendriehoek, die ook ongeveer een kwart van het totaal aantal woningen bezetten. Het aandeel van de bevolking dat ouder is dan 55 jaar ligt er hoger dan in de rest van de regio, terwijl het aandeel van de bevolking tussen de 20 en 55 jaar weer lager ligt. Gemiddeld is de bevolking in De Voorlanden dus ouder dan in de rest van de Stedendriehoek. De afgelopen vier jaar is bevolkingsomvang in De Voorlanden ruim 1% gedaald. Dat staat tegenover een (eveneens zeer kleine) bevolkingsgroei in de rest van de Stedendriehoek. Uit bevolkingsprognoses van de Stedendriehoek valt op te maken, dat vanwege de verschillen in bevolkingsopbouw de bevolking in de drie steden de komende twintig jaar nog zal groeien, terwijl die in De Voorlanden verder afneemt. De bevolkingsomvang in de Stedendriehoek als geheel neemt naar verwachting tot 2030 toe met ruim 3%. De figuren op de volgende bladzijde geven een beeld van deze verwachtingen.

Ruimte voor werken in De Voorlanden

De economische structuur van de gemeente Lochem kenmerkt zich door een sterke vertegenwoordiging van de dienstverlening. Beleidsmatig zet deze gemeente vooral in op behoud en versterking van de bestaande bedrijvigheid en verdere ontwikkeling van de toeristische economie. Daarnaast zet de gemeente in op de versterking van de kern Lochem door transformatie van het bedrijventerrein aan de Hanzeweg naar een werklandschap en de vervulling van haar subregionale functie op gebied van werken door de ontwikkeling van bedrijventerrein Diekink met een omvang van circa 25 hectare. In Voorst is vooral de zakelijke dienstverlening goed vertegenwoordigd. De gemeente zet in op kleinschaligheid en creativiteit, waarbij ook wordt gemikt op bijzondere vestigingsmilieus van landgoederen, buitenplaatsen en vrijkomende agrarische bebouwing. Opvallend in de economische structuur van Brummen is de sterke positie van de industrie (29,5% tegen een landelijk gemiddelde van 13,9%). Dat is grotendeels toe te schrijven aan de papierindustrie in Eerbeek, met daaraan gekoppeld transport en distributie. Een andere belangrijk sector is de recreatie. Deze is goed voor jaarlijks 1 miljoen overnachtingen in Brummen. De gemeente Epe heeft een evenwichtige economische structuur waarbij de detailhandel en industrie sterk zijn vertegenwoordigd. Voor beide centra wordt momenteel een structuurvisie opgesteld waarin een integraal toekomstbeeld wordt geschetst. De gemeente Epe heeft 2 zelfstandige bedrijventerreinen, Kweekweg in Epe en Eekterveld in Epe. Binnen de gemeente zijn meerdere

technisch hoogwaardige bedrijven aanwezig die zorgen voor een sterk kennis- en innovatieniveau en forse spin-off. Daarnaast is toerisme en recreatie in Epe ook een belangrijke economische sector. In de zomer verdubbelt het aantal inwoners, waarvan eveneens de detailhandel en horeca profiteren. Ook voor het deel van Apeldoorn dat in De Voorlanden ligt geldt dat toerisme en recreatie een belangrijke economische sector is. Daarnaast kent Apeldoorn nog het bedrijventerrein Kieveen bij Loenen, dat een functie heeft voor lokale bedrijvigheid. Dit bedrijventerrein zal de komende jaren worden uitgebreid en beslaat dan in totaal circa 15 hectare. Tevens zijn er in Uddel plannen voor een kleinschalig bedrijventerrein, voor bedrijvigheid gekoppeld aan de agrarische enclave. Defensie is voorts een belangrijke werkgever in het landelijk gebied, bijvoorbeeld in Nieuw Millingen. Voor het buitengebied van Deventer zijn (verbrede) landbouw, recreatie en toerisme, handel, zakelijke dienstverlening en gezondheidszorg belangrijke economische sectoren. In de dorpen wordt zoveel mogelijk in- gezet op het behoud van het voorzieningenniveau. Dit gebeurt onder andere door het ontwikkelen van voorzieningencusters. Voor Bathmen wordt voorzien in de ontwikkeling van een kleinschalig bedrijventerrein, bestemd voor lokale bedrijvigheid.

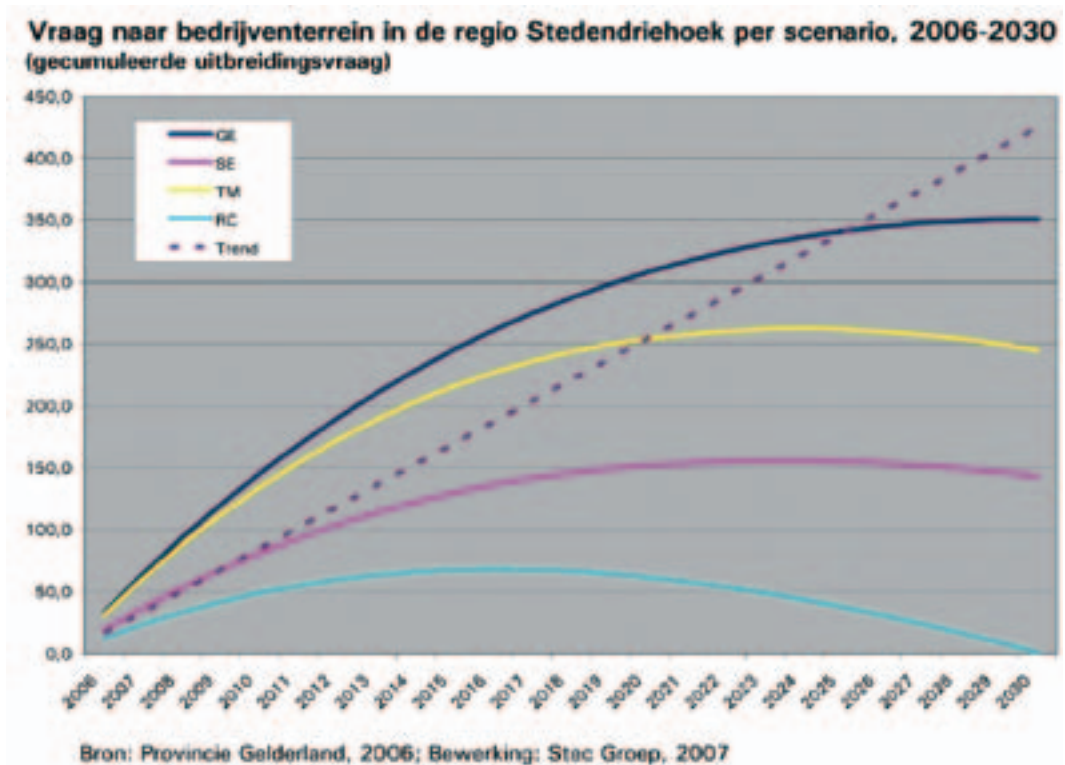

Trends

Bevolking en wonen

De afgelopen drie jaren is de bevolking in De Voorlanden licht in omvang afgenomen. Deze daling staat tegenover een toename van de bevolkingsomvang in het stedelijke deel van de Stedendriehoek. De verwachting is, dat deze trend de komende decennia versterkt zal doorzetten. Een nog wat sterkere afname van de bevolkingsomvang in De Voorlanden gaat dan gepaard met een iets sterkere groei van de steden dan zich de afgelopen jaren heeft voorgedaan (bron: ABF Research). De figuren op de volgende bladzijde geven een door het Ruimtelijk Planbureau samengesteld beeld van de verwachte demografische trends. Toenemende individualisering en vergrijzing zullen er volgens de recente prognoses van ABF Research toe leiden dat, ondanks een dalende bevolkingsomvang, het aantal huishoudens in De Voorlanden nog (beperkt) blijft groeien. Dat betekent dan ook dat de behoefte aan woningen de komende jaren nog steeds blijft toenemen. In de Regionale Structuurvisie voor het Bundelingsgebied is afgesproken dat in de periode van 2005 tot 2015 de woningvoorraad in De Voorlanden uitgebreid

zal moeten worden met (netto) 4.349 woningen. Inmiddels heeft ABF Research in opdracht van de regio de woningbehoeften geactualiseerd, onder andere op basis van het woningmarktonderzoek 2006 en Primos 2007. De eerste resultaten daarvan duiden erop dat de cijfers voor de periode tot 2015 wellicht enigszins in opwaartse richting zullen moeten worden bijgesteld. Voor de periode van 2015 tot 2030 berekent ABF, dat er in die periode in totaal zo'n 12.700 woningen aan de voorraad zullen moeten worden toegevoegd. Bij wijze van zeer voorlopige indicatie zou dat betekenen dat er in De Voorlanden in die periode tussen de 2.500 en 3.000 woningen aan de voorraad zouden moeten worden toegevoegd. De exacte omvang daarvan moet echter nog nader worden bepaald, evenals de verhoudingen tussen de uitbreidingen die vóór 2015 zullen moeten worden gerealiseerd en die tussen 2015 en 2030. De prognoses van ABF maken echter wel duidelijk dat het leeuwendeel ervan vóór 2015 zal moeten plaatsvinden. De ramingen voor de periode tot 2015 zijn overigens aanzienlijk harder dan die voor de periode erna. Naarmate de voorspellingsperiode toeneemt, nemen immers de onzekerheidsmarges eveneens toe. Mede in verband daarmee worden de behoeftecijfers door de regio regelmatig gemonitord. Het hier gebruikte onderzoek van ABF Research is een van die momentopnames.

Trends bedrijven en werken

De agrarische werkgelegenheid in De Voorlanden ligt (uiteraard) op een hoger niveau dan gemiddeld in de Stedendriehoek. De werkgelegenheid in de agrarische sector is de afgelopen jaren echter aanzienlijk gedaald, waardoor ook het aandeel in de totale werkgelegenheid op ongeveer 8% uitkomt (voor de Stedendriehoek als geheel is dat 3,4%). In absolute zin is werkgelegenheid in de industrie echter het snelst aan het afnemen. Daar staat tegenover dat de werkgelegenheid in vooral de gezondheidszorg en welzijn

en in de dienstverlening weer is toegenomen. Al met al is daardoor de werkgelegenheid in De Voorlanden in de periode van 2001 tot 2006 op ongeveer gelijk niveau gebleven. In juni van 2007 is door de STEC Groep een prognose van de behoefte aan bedrijventerreinen gepresenteerd voor de periode tot 2030. Daarin zijn volgens de vier scenario's van het CBS de behoeften aan nieuwe bedrijventerreinen (vervanging en uitbreiding) berekend: Global Economy (GE), Transatlantic Market (TM), Strong Europe (SE) en Regional Communities (RC). Deze scenario's kennen afnemende verwachtingen ten aanzien van de economische groei tot 2030 en bijgevolg ook een afnemende verwachting ten aanzien de ontwikkeling van de werkgelegenheid in die periode. GE is het meest optimistisch. RC is het meest behoudend. De bovenstaande figuur geeft een beeld van de ontwikkeling van de behoeften aan bedrijventerreinen volgens deze vier scenario's. De Stedendriehoek hanteert, op instigatie van de provincies, het scenario TM. Er zal een niet onaanzienlijk deel van de uitbreidingsbehoefte gerealiseerd moet worden via vernieuwing van bestaande terreinen en dat kost nu eenmaal tijd. Voor De Voorlanden leidt het hanteren van TM tot een behoefte van ±50 hectare aan nieuwe bedrijventerreinen. Het totale aanbod aan capaciteit in harde en zachte plannen bedraagt 45,5 hectare, maar dat is exclusief de voorgenomen herstructurering van bestaande bedrijventerreinen in Eerbeek en Lochem. Dit geringe tekort van 4,5 hectare zou kunnen oplopen tot circa 12 hectare als de economie aantrekt. Het tekort is geconcentreerd in Lochem. Waar het om bedrijventerreinen gaat, kan dus geconcludeerd worden dat op regionaal niveau geen nieuwe locatiekeuzen gemaakt hoeven te worden. De cijfers zijn gebaseerd op de verkenning van STEC Groep (2007). De regio zal in samenwerking met de provincie zowel vraag als aanbod opnieuw tegen het licht houden in 2010.

Dorpse projecten met een regionale uitstraling

Een aantal lokale projecten heeft een uitstraling die zich uitstrekt tot op het niveau van (een deel van) de regio. Zo moet het project “Etalage naar de toekomst” in Lochem de aanwezige kwaliteit borgen en nieuwe kwaliteiten toevoegen. Het gebied omvat het centrum van Lochem met een ontwikkeling in noordelijke richting, waarbij de koppeling met de Berkel en het Twentekanaal is voorzien. Ontwikkelingsruimte voor stedelijke functies, de gracht met een groene gordel, een stadspark en een kanaalboulevard vormen hier-bij de al vastgelegde ingrediënten. Innovatieve concepten, zoals een “werklandschap”, zullen verder worden uitgewerkt. Mede hierdoor kan gerekend worden op een grote mate van draagvlak bij de provinciale overheid, VROM-raad, kennisinstituten, de markt en het bedrijfsleven. Dit draagvlak zal nader ingevuld moeten worden door het organiseren van een intensieve samenwerking, waardoor draagkracht wordt gegenereerd, één van de belangrijkste pijlers voor realisatie. Eerbeek kenmerkt zich door de aanwezigheid van een grootschalige papierindustrie. Deze industrie heeft zich met name in de tweede helft van de vorige eeuw ontwikkeld. Het heeft een contrastrijk dorp opgeleverd, waar wonen en werken elkaar ‘zeer dicht op de huid zitten’. Waar functies elkaar in ruimtelijk en milieutechnisch opzicht, klem houden. Met het vrijkomen van gronden in het centrum van Eerbeek ligt er nu een unieke kans voor gebiedsontwikkeling. Een gebiedsontwikkeling, waarbij de bestaande papierindustrie zich binnen de voor haar gezoneerde geluidsruimte duurzaam kan ontwikkelen. Daarnaast komt er ruimte voor nieuwe economische activiteiten, verbetert de ontsluiting, krijgt het winkelbestand een kwaliteitsimpuls, is er ruimte voor nieuwe publieke voorzieningen en een woningbouwprogramma.

Bovendien zijn er kansen om de stationsomgeving als toeristisch knooppunt (VSM, Veluwe-IJssel) te ontwikkelen. En 'last but not least': de naamgever van de kern, de Eerbeekse beek, krijgt weer een prominente plek in de publieke ruimte. Het huidig centrumgebied van Vaassen straalt weinig allure uit. Het centrumplan voor Vaassen is er daarom op gericht de samenhang tussen de bebouwing en de openbare ruimte te vergroten en het marktplein als kloppend hart en schakel in het centrumgebied te ontwikkelen. Door de ruimtelijke relatie met kasteel Cannenburch te versterken neemt de toeristische waarde toe. Aandachtspunten zijn verder de aanwezigheid van een garage en de leegstand van een tweetal panden. Het centrum van Epe heeft een bovenlokale functie en fungeert als spil tussen de steden Zwolle en Apeldoorn. Deze spilfunctie moet behouden blijven. Hierbij past een actief gemeentelijk beleid om Epe ook voor de toekomst onderscheidend te laten zijn ten opzichte van de steden en de omliggende dorpen. De uitstraling van de Marktwand, mede ook in relatie tot het overige centrumgebied, de parken en hun relatie met het centrum, de functie van het marktplein en de inbedding van het gemeentehuis in het centrum zijn daarbij punt van aandacht.

Lopend beleid kernen, wonen en werken en leefbaarheid

Provinciaal beleid

Om de verschillende kleinere kernen de ruimte te geven voor het uitvoeren van het Kwalitatief Woningbouwprogramma (KWP) heeft de provincie Gelderland (in samenwerking met de Stedendriehoek) in een Streekplanuitwerking voor het Gelderse deel van de Stedendriehoek de zoekzones voor verstedelijking vastgelegd. Deze zijn geldig tot 2015. Ze kennen een ruime overmaat om de gemeenten de gelegenheid te geven nog nadere keuzes te maken. In totaal kennen die (Gelderse) zoekzones daardoor een potentiële capaciteit van 9.100 woningen. Als we die capaciteit vergelijken met de voorlopig geraamde behoeften aan uitbreiding van de woningvoorraad, dan kan geconcludeerd worden dat er op regionaal niveau geen nieuwe ruimtelijke keuzen voor woningbouw gemaakt hoeven te worden. Voor het Overijsselse deel van De Voorlanden zal Deventer echter voor Bathmen, Okkenbroek en Lettele de eventueel noodzakelijke uitbreidingsrichting(en) nog wel moeten bepalen.

Programmatische uitgangspunten

De belangrijkste onderdelen van het bestaand beleid die raakvlakken hebben met de regionale opgaven zijn:

- De verdeling van bouwprogramma's blijft in de geest van de afspraak zoals gemaakt voor het RSV-Bundelingsgebied. Dit betekent dat het grootste deel van de verstedelijkingsopgave in het Bundelingsgebied wordt gerealiseerd. De bundelingsafspraken die in het RSV-Bundelingsgebied zijn gemaakt tussen Apeldoorn, Brummen, Voorst, Deventer, Lochem en Zutphen, kwamen neer op een verdeling van 80%-20%. Zuiver rekenkundig gezien komt deze verdeling iets anders te liggen aangezien het al vastgestelde programma van de gemeente Epe nu ook meetelt, te weten 75%-25% voor de hele Stedendriehoek. Dit voldoet nog ruimschoots aan het idee van bundeling, zeker omdat er in absolute woningaantallen niets verandert.
- De zoeklocaties (Gelderland) en uitbreidingslocaties (Overijssel) zijn conform de streekplannen. Het meest actuele woningbehoefteonderzoek (ABF, april 2008) wijst uit dat er ook geen nieuwe zoeklocaties nodig zijn behoudens (kleine) uitbreidingen van Bathmen en Lettele die nog moeten worden vastgesteld.

- Inbreiden gaat in principe voor uitbreiden: bij het zoeken naar bouwlocaties bij de dorpen gaan inbreidingslocaties voor uitbreidingslocaties.
- Ruimtelijke ontwikkelingen in de dorpen dienen aan te sluiten bij de verschillende dorpsvisies. Gemeenten bepalen hierbij zelf hoe zij deze dorpsvisies in hun beleid opnemen.
- De regio streeft naar instandhouding van een zo goed mogelijk (winkel)voorzieningsniveau in de kleine kernen. In de uitwerking wordt bezien of er pilotprojecten in deze zin kunnen worden gestart.
- De regio heeft aandacht voor verkeersoverlast bij projecten ter bevordering van de leefbaarheid.

Sociale perspectieven regio Stedendriehoek

In de nota "Sociale perspectieven Stedendriehoek" heeft de regio Stedendriehoek een agenda opgesteld vanuit een sociale visie op de ontwikkelingen van de regio. Een aantal onderwerpen op deze agenda zijn voor de onderhavige visie van belang vanwege hun ruimtelijke component. Het gaat om:

- Gemeenten bevorderen de leefbaarheid in de kleine kernen
- Gesteld wordt, dat de leefbaarheid in veel kleine kernen onder druk staat. Het gaat dan om verschraling van het voorzieningsniveau, achteruitgang van de sociale cohesie en verlies van lokale identiteit door niet-passende inrichting en gebouwen, verschraling van het openbaar vervoer. Tenslotte wordt de impact van de veranderingen op het platteland op de kleine kernen genoemd.
- Gemeenten bevorderen een integraal accommodatiebeleid.
- Daarbij gaat het in eerste instantie om het clusteren van voorzieningen, waaronder basisscholen, in flexibele gebouwen. Hiermee is onder voorwaarden een kostenefficiënte huisvesting te realiseren, ook in kleinere kernen. Ook de spreiding van regionale voorzieningen verdient aandacht, mede in het licht van de bereikbaarheid vanuit en naar de kleine kernen. De bereikbaarheid per OV staat daarbij voorop.
- Gemeenten streven naar behoud en ontwikkeling van cultuurhistorische kwaliteit. Hierbij gaat het om het levend houden van het verleden, dat mede bijdraagt aan de identiteit van de plattelandskernen en daarmee aan de leefbaarheid. In nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen dient cultuurhistorische kwaliteit en respect voor archeologische waarden een belangrijke rol te spelen.
- Gemeenten maken afspraken met elkaar en met grote zorginstellingen over de regionale verdeling van woningen voor zorgbehoevenden.
- De (ouderen)zorg verschuift naar meer zorg in eigen huis van de zorgbehoevende in plaats van zorg in (grotere) accommodaties. Ook in de kleine kernen zal hiervoor capaciteit moeten zijn.

Economische Visie Stedendriehoek

Met de Economische Visie Stedendriehoek (januari 2008) zet de Stedendriehoek in op het bevorderen van de innovatie, met name op het gebied van maakindustrie, wellness en zorg en energie; het consolideren van de positie van de maakindustrie; het oplossen van kwalitatieve scheefheid in vraag en aanbod op de arbeidsmarkt; het handhaven van de positieve werkgelegenheidsbalans (meer mensen komen van buiten de regio, in de Stedendriehoek werken dan er Stedendriehoekers naar "buiten" gaan); tenslotte het aanbieden van een concurrerend vestigingsklimaat.

4.5) Landbouw

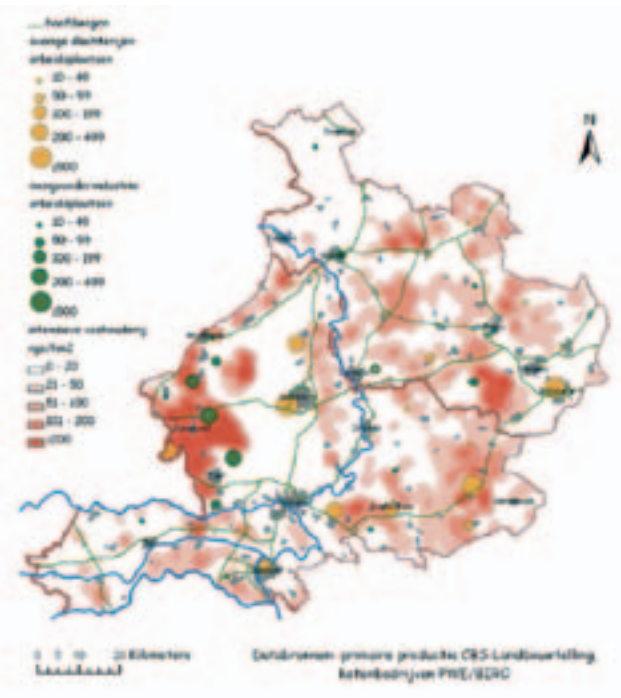
De agrarische sector in De Voorlanden

Uit de landbouwtellingen van het CBS kan opgemaakt worden dat De Voorlanden – in vergelijking met de rest van Nederland – veel kleine bedrijven kent. Vooral de akkerbouwbedrijven, tuinbouwbedrijven en gecombineerde bedrijven zijn aanzienlijk kleiner dan gemiddeld in Nederland. De omvang van de intensieve veehouderijbedrijven is daarentegen groter dan gemiddeld in Nederland. De intensieve landbouw (tuinbouw en intensieve veehouderij) neemt bij elkaar een kleine 5% van de cultuurgrond in De Voorlanden in beslag. Gezamenlijk nemen ze echter wel ruim 20% van de totale agrarische economische productie voor hun rekening. Grondgebonden veehouderij is verreweg de grootste sector in De Voorlanden. Zo'n 70% van alle bedrijven is er actief in en met elkaar gebruiken ze een kleine 85% van het totale areaal aan cultuurgrond en leveren ze zo'n 70% van de totale agrarische economische productie in de regio. De bedrijfsomvang ligt ongeveer 10% onder het landelijke gemiddelde, evenals de gemiddelde economische productie. De bijgevoegde figuur geeft een beeld van de ruimtelijke verdeling van de economische kracht van de verschillende agroclusters in Oost-Nederland (Gelderland en Overijssel). Bij Epe bevinden zich overigens ook sterke boomkwekerijen. De afgelopen decennia worden de ontwikkelingen in de agrarische sector sterk bepaald door teruglopende Europese landbouwsubsidies, ontkoppelen daarvan van de productie, verscherpte Europese regelgeving op de gebieden van natuur, milieu en water en door toenemende concurrentie op de meer geliberaliseerde wereldmarkten. Als gevolg daarvan hebben veel bedrijven moeten stoppen, terwijl anderen hun inkomenspositie hebben versterkt door vergroting van de bedrijfsomvang, verhoging van de productiviteit, intensivering en/of verbreding.

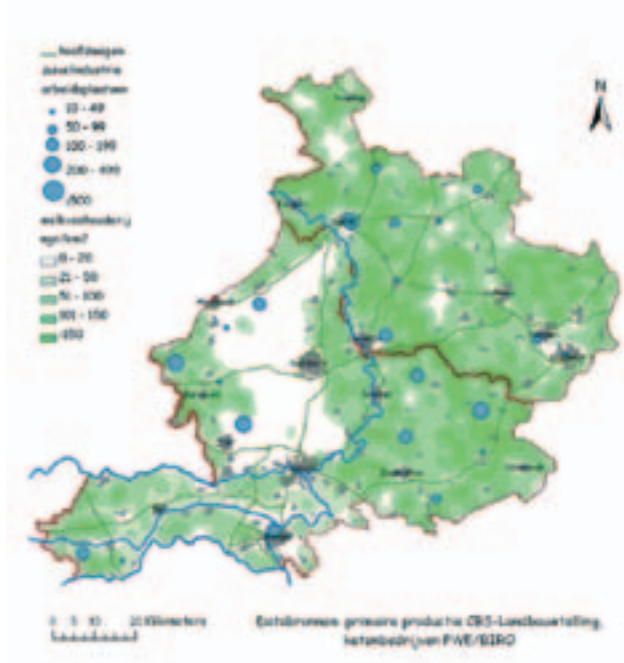
Volgens de landbouwtellingen doet zich in De Voorlanden de grootste dynamiek voor in de intensieve veehouderij en de tuinbouw. De omvang van de bedrijven in die sectoren bereikt groeipercentages van 35 tot 55% over een periode van tien jaar. De gemiddelde groei in economische productie ligt zelfs nog hoger. In de tuinbouw is het aantal bedrijven slechts beperkt gedaald en wordt groei van de bedrijfsomvang vooral bereikt via de omzetting van akkerbouwgrond. In de akkerbouw doet zich dan ook schaalverkleining voor. In de intensieve veehouderij daalt het aantal bedrijven sterk en heeft economische groei vooral via schaalvergroting plaats gevonden. In de grondgebonden veehouderij is het aantal bedrijven in De Voorlanden met een kleine 20% gedaald, terwijl de gemiddelde bedrijfsomvang navenant is toegenomen. De gemiddelde groei van de economische productie komt echter lager uit. In totaal is over een periode van 10 jaar naar schatting ruim 15% van alle bedrijven gestopt met de (volwaardige) agrarische bedrijfsvoering. De bijgevoegde figuur geeft een beeld van deze ontwikkelingen voor de landbouwgebieden Oostelijke Veluwe, IJsselstreek, Salland en de Achterhoek waar de verschillende delen van de Stedendriehoek deel van uitmaken. Over verbreding van de landbouw zijn geen cijfers voor de Stedendriehoek bekend. Wel blijkt uit cijfers van het Landbouweconomisch Instituut (LEI) voor het landsdeel Oost dat 34% van de agrarische bedrijven in de provincies Gelderland en Overijssel op de één of andere manier aan verbreding doet. Deze verbreding is voornamelijk gekoppeld aan grondgebonden bedrijven. Verreweg de meest voorkomende activiteit is agrarisch natuurbeheer (69%), op eerbiedige afstand gevolgd door verkoop aan huis (11%), stalling (8%), verblijfsaccommodatie (4%), loonwerk (4%), energieproductie (3%) en zorg (1%).

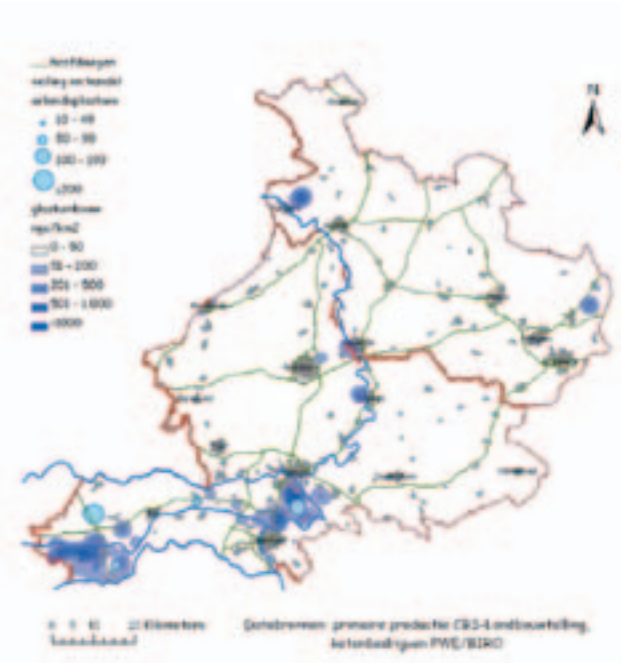
Akkerbouwcluster

Intensieve veehouderijcluster

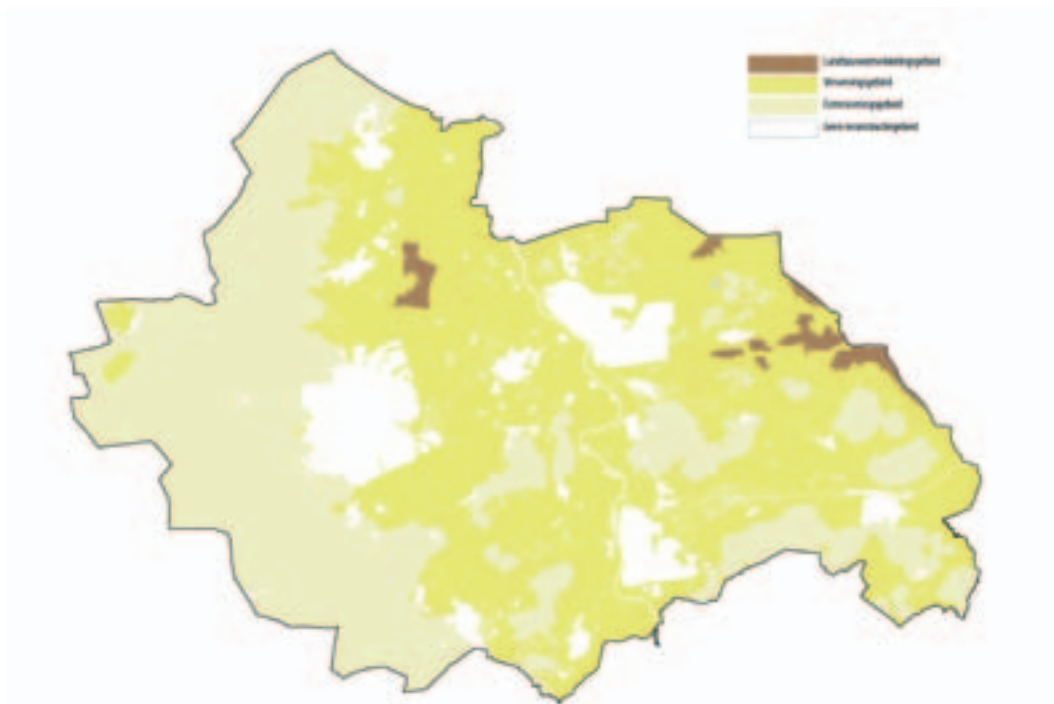

Zuivelcluster

Glastuinbouwcluster

Bron: Agrocluster Oost in Beeld (LEI, 2006)

Reconstructiezonering

Verwachtingen

Tegen de achtergrond van versterkte concurrentie op de wereldmarkten, verscherpte milieuwetgeving en het geleidelijk aan wegvallen van Europese subsidies, wordt verwacht dat dit soort processen van bedrijfsbeëindiging, intensivering, schaalvergroting en verbreding de komende decennia zich versterkt zullen doorzetten. Dat kan betekenen dat de komende twintig jaar nog eens enkele honderden agrarische bedrijven in De Voorlanden zullen worden beëindigd. De verwachting is voorts, dat de sector grondgebonden veehouderij in de regio de komende decennia grofweg een verdubbeling van de bedrijfsgrootte zal kennen. Dit betreft dan vooral de hoeveelheid rundvee per bedrijf, dat tot 300 stuks of zelf meer kan groeien (nu bedraagt het aantal gemiddeld 80 per bedrijf). Jaarrondstallen worden daarbij steeds meer gemeengoed. Beweiding is secundair, ook al heeft zuivel van beweid vee voor sommige consumenten wel meerwaarde. Schaalvergroting en intensivering leiden tot bedrijven met grotere arealen grond en vooral met grotere en industriële opstallen. Naast geur is geluid in toenemende mate een aandachtspunt bij de milieuhinder van veehouderijbedrijven. Grotere (industriële) melkveehouderijen kunnen 24 uur per dag bezocht worden door vrachtwagens. Behalve via steeds efficiënter opererende grote grondgebonden bedrijven, zal verdere industrialisering van de landbouw ook door middel van toenemende intensivering plaats gaan vinden. In De Voorlanden gaat het daarbij overigens uiteindelijk niet om zo heel veel bedrijven en slechts een zeer beperkt deel van het landbouwareaal. Dat neemt niet weg dat, ondanks de inzet van moderne technologieën, de ontwikkelingmogelijkheden van dit soort bedrijven in de nabijheid van bewoonde gebieden uiteindelijk aanlopen tegen te geringe milieugebruiksruimten.

Waar het gaat om verbrede landbouw, ziet de universiteit van Wageningen vooral groeipotenties in de zorglandbouw (een ruime vertienvoudiging van de huidige markt uitgedrukt in Euro's). De markt voor agrarische verblijfsrecreatie zou (uitgedrukt in Euro's) kunnen verdubbelen, terwijl die voor huisverkoop kan verviervoudigen. De trend naar meer luxe en comfort op de toeristische markten, kan daarbij tot gevolg hebben, dat meer in de kwaliteit van de agrarische verblijfsrecreatie geïnvesteerd zal

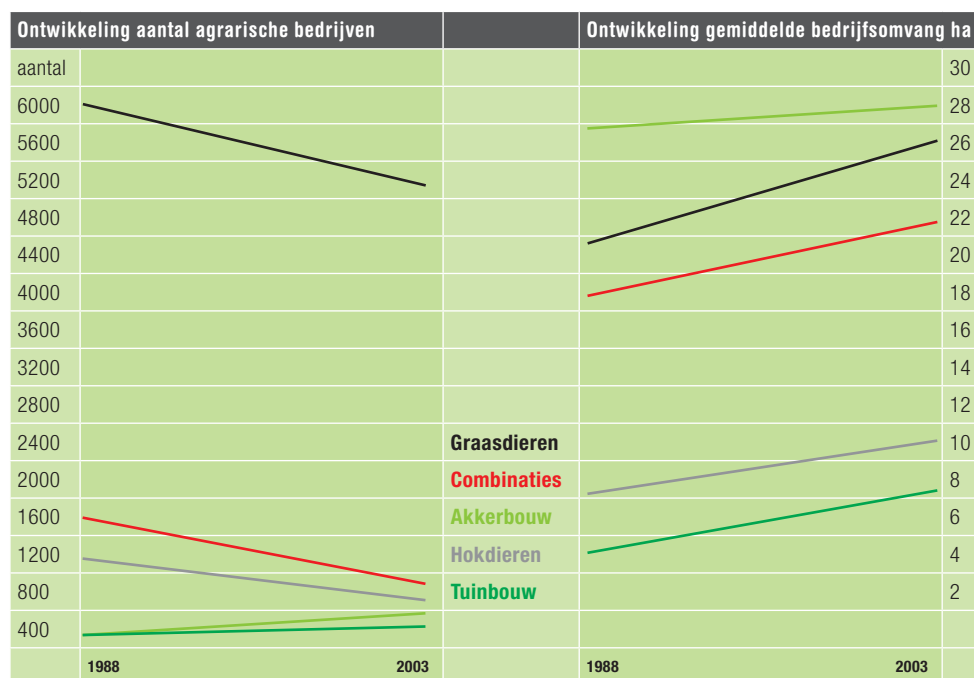
moeten worden. Het draagvlak ervan zal ondermeer gezocht worden in uitbreiding van minicampings en/of verbouwing ten behoeve van extra verblijfsaccommodatie, horecafaciliteiten of vergaderaccommodatie. Stijgende energieprijzen en een groeiend klimaatbewustzijn zullen er tot slot toe leiden, dat agrarische ondernemers steeds vaker zullen kiezen voor energieopwekking op het eigen bedrijf of in kleine collectieven. Uit landelijke cijfers blijkt dat met name biomassa in opkomst is. De toepassing van zonne-energie stijgt ook nog flink, terwijl windenergie ongeveer stabiliseert. Eigen energieopwekking is vooralsnog alleen rendabel wanneer overtollige energie teruggeleverd kan worden aan het openbare net.

Lopend beleid

Reconstructie

Met het oog op het verduurzamen van de sector intensieve veehouderij is in 2005 voor een aantal gebieden in Nederland een Reconstructieplan opgesteld. De Stedendriehoek valt in de Reconstructiegebieden Veluwe, Achterhoek en Overijssel. Bij de reconstructie ging het in eerste instantie om het verminderen van milieudruk op gevoelige functies en het terugdringen van veterinaire risico's. Hierbij is een integrale invalshoek gehanteerd waarbij ook het economisch perspectief van de sector, de kwaliteit van het landelijk gebied als geheel betrokken werd. Uiteindelijk is de zogenaamde "reconstructiezonering" voor deze visie het belangrijkste beleidsuitgangspunt van de reconstructieplannen (zie kaartje). Deze zonering maakt onderscheid in drie gebieden. In extensiveringsgebieden is geen ruimte voor intensieve bedrijven.

Oostelijke Veluwe, IJsselstreek, Salland en de Achterhoek 1988 - 2003

Bron: Landbouwtellingen CBS

Bij voorkeur moeten bestaande bedrijven vertrekken. Uitbreiding en nieuwvestiging is niet mogelijk. In landbouwontwikkelingsgebieden ("LOG's") kunnen vertrekkende bedrijven zich vestigen; hier is groeirimte voor de sector. In verwevingsgebieden is plek voor alle agrarische en andere functies. Bestaande bedrijven kunnen hier blijven. Op beperkte schaal is nieuwvestiging mogelijk, uiteraard binnen de grenzen van de wet milieubeheer. De uitvoering van de reconstructie in de Stedendriehoek loopt, vooral wat betreft de realisatie van Landbouwontwikkelingsgebieden, niet zo voor-
spoedig, met name in het LOG Lochem-Markelo. Er is weinig grondmobiliteit en daarnaast wonen er relatief veel burgers in het gebied. Hierdoor is er nauwelijks vestigingsruimte voor intensieve bedrijven. Het LOG Epe-Apeldoorn biedt wel meer perspectief. In het Deventer deel van de Stedendriehoek is de ontwikkeling van het (relatief kleine) concentratiegebied Lettele al vergevorderd.

Externe werking Natura 2000

Met "externe werking" wordt bedoeld de beperking op emissies van verzurende (en vermestende) stoffen op bedrijven in de omgeving van een verzuringsgevoelig Natura 2000-gebied. Deze externe werking is in principe onbegrensd. Uit de op te stellen beheerplannen zal de omvang van de externe werking blijken. De Stedendriehoek kent diverse Natura 2000-gebieden (zie kaart op bladzijde. 23). Ook in de nabije omgeving van de Stedendriehoek zijn deze gebieden te vinden. Voor de Natura 2000-gebieden worden instandhoudingsdoelen vastgesteld, die leiden tot vereisten ten aanzien van onder andere het watersysteem en de depositie van verzurende en vermestende stoffen. De groeimogelijkheid voor de sector is daarmee zeer beperkt en wordt vooral bepaald door de (bedrijfseconomische) mogelijkheden die er zijn om zeer hoogwaardige milieumaatregelen toe te passen.

Bron: Agrocluster Oost in Beeld (LEI, 2006)

4.6) Toerisme en recreatie

Toerisme en recreatie in De Voorlanden

Positie

De Voorlanden van de Stedendriehoek maken deel uit van drie van de sterkste toeristische gebieden in Nederland. De Veluwe en de Veluwerand vormen samen met de Noordzeebadplaatsen de absolute top voor binnenlandse bestemmingen. Beide trekken bijna 2,2 miljoen binnenlandse toeristen per jaar. Salland bezet in combinatie met de Sallandse Heuvelrug, Twente en de Overijsselse Vechtstreek de zesde plaats in de nationale toptien (1,4 miljoen binnenlandse toeristen per jaar), terwijl de Achterhoek met ruim 700.000 binnenlandse toeristen per jaar de tiende plaats bezet. Toerisme en recreatie is goed voor 8.500 banen, hetgeen 5,4% is van de totale werkgelegenheid in de Stedendriehoek. De werkgelegenheid in toerisme en recreatie groeit het snelst op de Veluwe en blijft in de Achterhoek iets achter bij het Gelderse gemiddelde. Toerisme en recreatie maken deel uit van een vrijetijdseconomie, waarin binnen de toeristische gebieden waarvan de Stedendriehoek deel uit maakt, jaarlijks al gauw 500 miljoen Euro aan bestedingen rond gaat.

Profiel

Hoewel uit overzichten van het Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme blijkt dat het aantal buitenlandse bezoekers de afgelopen jaren stijgende is (met name in de Achterhoek), zijn de toeristische gebieden van De Voorlanden bij uitstek Nederlandse vakantiegebieden. Zowel op de Veluwe als in de Achterhoek en Salland komt het merendeel van de vakantiegangers uit het westen van het land en dan vooral uit Noord- en Zuid-Holland. Een relatief groot aandeel daarin hebben tweepersoonshuishoudens van 55 jaar en ouder en (in mindere mate) gezinnen met jonge kinderen. Salland kent relatief veel hotels en bungalowparken, terwijl in de Achterhoek het accent ligt op campings en groepsaccommodaties. De Veluwe telt (zeer) veel campings en bungalowparken. Natuur en landschap (bos en heide) zijn volgens de laatste enquêtes de belangrijkste dragers van de toeristische profielen van De Voorlanden van de Stedendriehoek. Wandelen en fietsen zijn de belangrijkste activiteiten. De toeristische aantrekkelijkheid van de Stedendriehoek wordt eveneens in hoge mate gedragen door de vele attracties die de regio telt. Op de Veluwe zijn dat de Koningin Julianatoren, de Apenheul en Paleis het Loo bij Apeldoorn, die ieder rond de 450.000 bezoekers per jaar trekken, en Dierenpark De Wissel bij Epe dat ruim 140.000 bezoekers per jaar trekt. Het huidige dierenpark is gevestigd in de buurtschap Wissel. Op deze locatie zijn onvoldoende mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering en een verdere professionalisering van het dierenpark. Op de locatie Vemde-Horsthoek, in het noorden van de gemeente Epe tegen de gemeentegrens met Heerde wordt een nieuw dierenpark ontwikkeld. Het voornemen is om op deze locatie een dierenpark op te richten met een bruto oppervlakte van 18 hectare voor een bezoekersaantal van 250.000 bezoekers per jaar. Het einddoel is het ontwikkelen van een bijzonder park met een bovenregionale uitstraling. Kinderparadijs Malkenschoten in Apeldoorn trekt 220.000 bezoekers per jaar en het jaarlijkse Jazzfestival 70.000. De stoomtrein Apeldoorn-Dieren vervoert bijna 100.000 reizigers per jaar. Het recreatiegebied Bussloo trekt jaarlijks 1,4 miljoen bezoekers en vliegveld Teuge zo'n 185.000. Voorts vormen de Hanzesteden Deventer en Zutphen belangrijke bestemmingen voor dagtochten. Het speelgoedmuseum in Deventer trekt jaarlijks een kleine 50.000

bezoekers, terwijl evenementen als het Dickens Festijn (160.000 bezoekers), de Deventer Boekenmarkt en Deventer op Stelten (beide 120.000 bezoeker) sterke trek- kers zijn. De Zutphense Bokbierdag is jaarlijks goed voor ruim 120.000 bezoekers en de Meimarkt en Zomerfeesten ieder voor zo'n 60.000.

Bron: Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme

Trends toerisme en recreatie

Uit recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) blijkt dat de hoeveelheid vrije tijd de afgelopen vijftien jaar met een kleine 10% is afgenomen. De reistijd die men voor de (licht gestegen) uithuizige vrije tijdsbesteding over had, steeg met een kleine 15%, terwijl de diversiteit van de activiteiten met een kleine 10% steeg. Sinds ongeveer het midden van de jaren '90 kiest 40% van de vakantiegangers een bestemming in Nederland en gaat 60% naar het buitenland. Beide groeien eveneens sinds het midden van de jaren '90 in gelijk mate in populariteit (10% in vijf jaar). Doorzetten van deze groei oefent ook druk uit op het aanbod aan verblijfsaccommodatie in de Stedendriehoek. Toename van de welvaartsniveaus leidt daarbij volgens verkenningen van de RECRON vooral tot groei van de behoefte aan hotels en bungalows en veel mindere mate tot een groei van de behoefte aan kampeeraccommodatie. De hoeveelheid vrije tijd is de afgelopen decennia met name afgenomen vanwege de toename van het aantal tweeverdieners. Afname van de hoeveelheid vrije tijd gaat mede daardoor, gepaard met een toename van de hoeveelheid geld die aan vrije tijd wordt uitgegeven. Dat laatste wordt nog eens versterkt door de gestaag groeiende groep kapitaalkrachtige ouderen dat de vrije tijdsmarkten betreedt. De afgelopen vijfentwintig jaar zijn de uitgaven aan vrije tijd met maar liefst minimaal 80% gestegen. Een groeiende groep drukbezette tweeverdieners met weinig tijd voelt zich volgens het SCP aangetrokken tot een aanbod dat zonder veel informatietijd en planningskosten een leuke ervaring belooft. Een eveneens zeer sterk groeiende groep van ouderen (toch de belangrijkste markt voor de Stedendriehoek) wil voorts wat beleven zonder daarbij teveel op ongemakken te stuiten. Voor beide groepen mag het ook wat kosten. Het leidt volgens het SCP tot een alsmaar groeiende markt voor "gemakservaringen": plattelandsarrangementen, cultuurtoerisme, citybreaks, wellness weekenden en dergelijke. De variatie in het aanbod moet daarbij toenemen, ook om in de vraag van de steeds individualistischere recreant te kunnen voorzien. Om mee te kunnen in deze groeiemarkt zouden De Voorlanden zich kunnen versterken

met nieuwe elementen in het toeristisch-recreatieve aanbod. Ook verbetering van de onderlinge bereikbaarheid van het bestaande aanbod kan de positie van De Voorlanden sterker maken, evenals het creëren van nieuwe toegangspoorten voor de minder bereikbare delen van het toeristisch-recreatieve aanbod.

Top 10 binnenlandse bestemmingen

	Aantal vakanties (x1000)		
	2004	2005	2006
1. Noordzeepadplaatsen	2.260	2.070	2.180
2. Veluwe en Veluwerand	2.140	1.990	2.150
3. Groningse, Friese en Drentse zandgronden	1.760	1.820	1.800
4. Oost-Brabant, Noord- en Midden-Limburg, Rijk van Nijmegen	1.780	1.620	1.670
5. West- en Midden-Brabant	1.770	1.610	1.650
6. Twente, Salland en Vechtstreek	1.440	1.410	1.370
7. Waddeneilanden	950	1.060	950
8. Zuid-Limburg	910	870	950
9. Deltagebied	950	750	770
10. Achterhoek	640	650	710
Overige bestemmingen	3.380	3.460	3.590
Totaal	17.980	17.310	17.790

Bron: Continu Vakantie Onderzoek

Lopend beleid

Veluwe 2010

Een belangrijk leidend kader voor de ontwikkeling van toerisme en recreatie wordt geboden door "Veluwe 2010", waarin een duurzame evenwichtige ontwikkeling van ecologie en economie wordt nagestreefd. Het Centraal Veluws Natuurgebied (CVN) zal zich daarbij gaan ontwikkelen tot een groot aaneengesloten waardevol natuur-, cultuur- en boslandschap met zo min mogelijk barrières voor mens en dier. Daarbinnen moeten uitstekende, moderne recreatievoorzieningen een plek kunnen vinden. Voor de Stedendriehoek is met name van belang de wens om meer samenhang te realiseren tussen het CVN en de omgeving door de ontwikkeling van ecologische poorten naar de uiterwaarden, beekdalen en kwelgebieden. Hiervoor zijn Strategische Actie-gebieden aangewezen. Er is in beginsel alleen plek voor grondgebonden landbouw, met kansen voor agrotourisme, agrarisch natuurbeheer, biologische landbouw en Veluwse streekproducten.

Overig beleid

Met name voor plattelandsgebieden is de toeristisch-recreatieve sector van toenemend economisch belang, maar het ontwikkelen van nieuwe concepten is in beginsel een zaak van de markt. De Stedendriehoek kan wel voorwaarden scheppen zodat die concepten van de grond kunnen komen. Deze hangen vooral samen met de toeristische

infrastructuur (met name het fijnmazige netwerk van verbindingen) en het bieden van een samenhangend ruimtelijk beeld, waarbinnen toeristische profilering mogelijk is.

4.7) Opkomende economische dragers

Recreatie, landbouw en.....

Van oudsher is de Stedendriehoek een regio met een diversiteit aan economische activiteiten in het buitengebied die niet direct gerelateerd zijn aan de agrarische sector. Buiten recreatie en horeca kan het gaan om dienstverlening op allerlei vlak, ateliers, vergaderfaciliteiten en dergelijke. Over de ontwikkeling van dergelijke bedrijvigheid zijn geen gegevens bekend voor De Voorlanden. Bedrijfsvestigingen op “nieuwe” kavels komen haast niet voor vanwege de beperkte mogelijkheden, mede vanuit de wens om het platteland open te houden en het onderscheid tussen dorp, stad en omme-land te bewaren. Door de ontwikkelingen in de landbouw echter, komt enerzijds een behoorlijk oppervlak aan bebouwing vrij en is anderzijds behoefte aan nieuwe economische activiteit. Ook bestaande en nieuwe landgoederen kunnen een economische eenheid vormen met een palet aan activiteiten.

Lopend beleid

Provincies en gemeenten voeren geen expliciet beleid ter ontwikkeling van alternatieve economische dragers in het buitengebied (die niet vallen onder agrarische nevenactiviteiten of toerisme en recreatie). Voor vestiging van bedrijven in het buitengebied gelden in beginsel de gemeentelijke bestemmingsplannen als uitgangspunt voor de ruimtelijke mogelijkheden. Op regionaal en provinciaal niveau zijn er wel overkoepelende beleidskaders voorhanden, te weten voor vrijkomende agrarische bebouwing en voor nieuwe landgoederen.

Beleidskaders Vrijkomende Agrarische Bebouwing

De drie beleidskaders Vrijkomende Agrarische Bebouwing die in de Stedendriehoek gelden, voorzien in een kader voor hergebruik van gebouwen en kavels van beëindigde agrarische bedrijven en een regeling voor sloop en nieuwbouw. De grondgedachte is dat hergebruik, sloop en nieuwbouw een kwaliteitsverbetering moet opleveren en verrommeling moet tegengaan. De beleidskaders hebben de status van streekplanuitwerking. Voor het grootste deel van de Stedendriehoek (Apeldoorn, Brummen, Lochem, Voorst en Zutphen, dec. 2007) geldt het beleidskader “Waar de stallen verdwijnen: Oude erven, nieuwe functies”. Epe volgt het Beleidskader Functieverandering Noord-Veluwe en Deventer tenslotte werkt met de gemeenten Raalte en Olst-Wijhe aan een gezamenlijk bestemmingsplan Buitengebied waarin dit geregeld zal worden. De Nota van Uitgangspunten hiervoor is eind 2008 door de raden van deze drie gemeenten vastgesteld. In Deventer wordt voor het hergebruik van VAB's (vrijkomende agrarische bebouwing) gewerkt met toetsingscriteria (niet met functielijsten). Op deze manier wordt de kwaliteit optimaal geborgd en worden functies niet op voorhand onmogelijk gemaakt. In de beleidskaders wordt aangegeven wat de kwantitatieve hergebruiksmogelijkheden zijn. Noord-Veluwe en Stedendriehoek hanteren daarbij een zoneringsnaam gebiedskenmerken (die overigens niet helemaal gelijk zijn). Op basis van deze gebiedskenmerken wordt een grens gesteld aan de omvang van het hergebruik en deels ook aan de functie (bijv. niet wonen in landbouwonwikkelingsgebied). Een dergelijke zoneringsnaam is vooralsnog niet aangeduid voor het Deventerse. Alle drie de beleidskaders hebben gemeen dat zowel

economisch hergebruik als een woonbestemming mogelijk is. Gemeenten moeten de beleidskaders implementeren in hun eigen ruimtelijk beleid. Daarbij is het bijvoorbeeld mogelijk om een deel van de hergebruiksruimte buiten het oorspronkelijke kavel te laten ontwikkelen, bijvoorbeeld aan de rand van een dorp of buurtschap.

Beleidskaders nieuwe Landgoederen

De provincie Gelderland hanteert een minimale omvang voor een nieuw landgoed van 5 hectare. Op het landschap mogen maximaal 3 woningen worden gerealiseerd of een (klein) kantoor. Het plan moet passen binnen de voor het gebied geldende natuurdoeltypen van het Gebiedsplan Natuur en Landschap (2005). De provincie Overijssel hanteert een minimale omvang van 10 hectare. Daarop een landhuis met een woonfunctie met een minimaal volume van 1000m³. Extra wooneenheden zijn mogelijk, als per eenheid 5 hectare extra aan het landgoed wordt toegevoegd. Allure en ontwerpqualiteit van landgoed en opstallen zijn in beide kaders uitgangspunt, evenals openbare toegankelijkheid van minimaal 90% van het terrein. Enkele gemeenten hanteren een eigen minimum omvang (Brummen: 25 hectare; Epe: 10 hectare met in uitzonderlijke gevallen 5 hectare; Voorst, Zutphen, Apeldoorn en Deventer: provinciale norm. De gemeente Lochem acht de ontwikkeling van nieuwe landgoederen niet wenselijk).

4.8) Programma

Basingrediënten

Het woonprogramma van de Stedendriehoek, en daarbinnen De Voorlanden, kent drie basisingrediënten: beleidsuitgangspunten, marktverkenning en de woningbouwplanningscapaciteit.

Beleidsuitgangspunten

Centraal uitgangspunt is het zogeheten “bundelingsprincipe”. Dit principe is in lijn met het provinciale en nationale bundelingsbeleid (genoemd in het streekplan Gelderland en de Nota Ruimte). Het houdt in dat er een zodanige verdeling in de toevoeging van woningen wordt aangehouden tussen het Bundelingsgebied en De Voorlanden, dat deze geen verandering veroorzaakt in de verhouding van bevolkingsomvang tussen beide delen van de Stedendriehoek. Omgerekend betekent dit dat van de netto groei van de woningvoorraad in de Stedendriehoek de komende periode 75% in het Bundelingsgebied plaats dient te vinden en 25% in De Voorlanden.

Bundelingspercentage

De RSV-Bundelingsgebied gaat uit van een verhouding 80%-20% voor de toekomstige netto toevoeging van woningen in de voorraad in het Bundelingsgebied en De Voorlanden. Deze verhouding is gebaseerd op de bevolkingsomvang die op peildatum 1 januari 2004 in het Bundelingsgebied zo'n 80% van de totale regio bedroeg. Dit percentage is geen vast gegeven, het is een afgeleide. Wijzigen de gebiedsbegrenzings van de regio, dan zullen ook de verhoudingsgetallen meewijzigen. Met de toevoeging van Epe is de verhouding verschoven naar 75%-25%. Formeel is Epe overigens nog aangesloten bij de Regio Noord-Veluwe voor het onderdeel wonen (KWP). Er moet nog een besluit genomen worden over toetreding van Epe tot de regio Stedendriehoek wat betreft dit onderdeel. Als bijlage is een overzicht opgenomen van de toedeling van de verschillende woonkernen in de Stedendriehoek naar Bundelingsgebied en De Voorlanden. Een ander

uitgangspunt is dat inbreiding in principe voor uitbreiding gaat: bij het zoeken naar bouwlocaties bij de dorpen gaan inbreidingslocaties voor uitbreidingslocaties. Ruimtelijke ontwikkelingen in de dorpen dienen aan te sluiten bij de verschillende dorpsvisies. Gemeenten bepalen hierbij zelf hoe zij deze dorpsvisies in hun beleid opnemen.

Marktverkenning

Om marktinzichten actueel te houden is in 2008 door ABF-research in opdracht van de Stedendriehoek opnieuw een woningmarktverkenning uitgevoerd voor de gehele regio. ABF vertaalde de meest recente gegevens met betrekking tot bevolkingsontwikkeling, woonwensen en bouwprognoses naar een kwantitatieve en kwalitatieve woningbouwopgave voor de regio.

Capaciteitsplanning

Binnen de regio hebben de gemeenten gezamenlijk geïnteriseerd welke planningscapaciteit er is in de verschillende deelperioden tussen 2005 en 2030. Het gaat om een inschatting van het aantal bruto en netto te realiseren woningen in de op dit moment bekende toekomstige woningbouwlocaties en –gebieden, inclusief de zoeklocaties (Gelderland) en uitbreidingslocaties (Overijssel).

Programma

De opgave

Gekeken naar de behoefteprognose komt de nieuwbouwopgave in de periode 2006-2014 uit op 19.300 woningen. De nieuwbouw bedraagt voor de periode 2015-2029 18.700 woningen, een kleine afname in vergelijking met de periode tot 2015. In de totale periode gaat het om 38.000 woningen. Na aftrek van te onttrekken woningen gaat het om een netto toename van de woningvoorraad van 29.000 woningen in 2006-2030.

Programma op basis van behoefteprognose 2006-2030

bruto	
2006-2014	19.264
2015-2030	18.717
totaal	37.981
Sloop	
2006-2014	2.917
2015-2030	6.053
totaal	8.970
netto	
2006-2014	16.347
2015-2030	12.664
totaal	29.011

Bron: ABF, 2008

Gezonde overmaat in de planningen

De regionale planningscapaciteit geeft aan dat er naar de huidige inzichten ruimte is om in de periode 2006-2030 circa 49.000 woningen te bouwen. Vergelijken we de capaciteitscijfers met de opgave dan is er sprake van overmaat, bruto 22%. Ervaring leert dat overmaat nodig is. In de complexe uitvoeringspraktijk van woningbouwlocaties komen uiteindelijke realisatiecijfers lager uit dan vooraf te voorzien. Voor de periode 2006-2014 is de overmaat gezond te noemen.

Capaciteitsplanning woningbouw

bruto	
2006-2014	22.619
2015-2030	26.245
totaal	48.864
Sloop	
2006-2014	3.724
2015-2030	3.890
totaal	7.614
netto	
2006-2014	18.895
2015-2030	22.355
totaal	41.250

Bron: regio Stedendriehoek, oktober 2008

Geen heroverweging in locaties nodig

Gezien het bovenstaande kunnen we concluderen dat er voldoende ruimte beschikbaar is om naar de behoefte en naar het bundelingsprincipe te bouwen. Er is dus geen extra zoekopgave voor bouwlocaties in De Voorlanden. Er is ook geen aanleiding om locaties te schrappen. Op regionaal niveau hoeven geen nieuwe ruimtelijke keuzen voor woningbouw gemaakt hoeven te worden (behoudens (kleine) uitbreidingen van Bathmen en Lettele die nog moeten worden vastgesteld).

Programmeringsopgave

De overmaat blijkt goed verdeeld te zijn over de verschillende woonmilieus en tussen het Bundelingsgebied en De Voorlanden. Gekeken naar de plancapaciteit van de verschillende nieuwbouwlocaties en het sloopprogramma in beide gebieden is een verhouding conform het bundelingsprincipe realiseerbaar. De opgave is om de realisatie van woningbouwaantallen in het Bundelingsgebied en De Voorlanden in verhouding gelijk op te laten lopen en dit goed te monitoren.

Bijlage 1) Principes

De lagenbenadering is een instrument voor een ruimtelijk perspectief op de regio waarbij ondergrond, netwerk en ruimtelijke inrichting in onderlinge samenhang worden beschouwd. Per laag is een aantal ordeningsprincipes ontwikkeld, die sturing geven aan de ruimtelijke ontwikkeling. Een belangrijk ordeningsprincipe is dat watersysteem, cultuurhistorie en natuur en landschap mede sturend zijn voor ruimtelijke keuzen op het gebied van netwerken en ruimtelijke inrichting. Om dit methodisch te ondersteunen is een “zeefkaart” samengesteld. Voor deze visie zijn geen nieuwe ruimtelijke keuzen gemaakt; wel is ervoor gekozen om de zeefkaart, die eerder was vastgesteld voor het Bundelingsgebied, te completeren voor de hele Stedendriehoek. Hierbij zijn geen nieuwe afwegingen gemaakt.

Lagenbenadering

De Stedendriehoek hanteert de lagenbenadering als het leidend instrument voor een samenhangende visievorming. Deze benadering gaat uit van een ruimtelijke ontwikkeling in drie lagen (ondergrond, netwerken en occupatie), die onderling verschillen in structuur en ontwikkelingstempo. De Stedendriehoek zoekt naar nieuwe kansen voor functiecombinaties door de lagen in samenhang te bezien en met elkaar te confronteren. Er is geen strikte hiërarchie tussen de lagen. De lagenbenadering gaat uit van een gelaagde ruimtelijke ontwikkeling, waarbij de onderscheiden lagen verschillen in structurerende werking en ontwikkelingstermijn. De opgaven van de ondergrond (laag 1) kennen een lange levensduur (100 tot 500 jaar) en beïnvloeden vele perioden. Voor deze laag gelden fundamentele opgaven, zoals het omgaan met klimaatverandering en modernisering van de waterhuishouding. Beslissingen hierover moeten condities stellen voor (nieuw) ruimtegebruik (in plaats van andersom). Korter is de levenscyclus van infrastructurele netwerken: 50 tot 100 jaar. In deze tweede laag spelen opgaven als het versterken van economische posities en het faciliteren van mobiliteit een rol. Het toenemende belang van bereikbaarheid maakt dat infrastructuur mede sturend is ten aanzien van de aard en plaats van ruimtelijke ontwikkelingen. Het snelst zijn de veranderingen in de derde laag: occupatiepatronen kunnen veranderen met een omloopsnelheid van 25 tot 50 jaar. Binnen de condities van de eerste twee lagen, spelen in deze laag opgaven als het voorzien in actuele ruimte- behoeften voor wonen, werken, voorzieningen en recreatie en versterking van (stads)landschappen. De lagenbenadering kan bijdragen aan een hogere kwaliteit van visievorming. Deze toont de kansen en mogelijkheden die vanuit de samenhang en confrontatie tussen de verschillende lagen zichtbaar worden. De lagenbenadering impliceert wel een volgorde in de integrale afweging: beslissingen over de eerste laag gaan voor de andere lagen. De waarde van de lagenbenadering ligt in de structurerende werking die van de onderste twee lagen uitgaat naar de bovenste laag. Dat wil zeggen dat keuzen in de eerste en tweede laag randvoorwaarden stellen voor de ruimtelijke keuzen in de derde laag. Dit geeft een prioriteitsvolgorde weer voor de te maken keuzen. Deze volgorde is niet dogmatisch, maar afwijkingen moeten wel zichtbaar worden gemaakt en op grond van de lagenbenadering worden beargumenteerd. Er is dus op voorhand geen sprake van een strenge hiërarchie tussen de lagen: in het debat of in de besluitvorming kunnen keuzen in de ene laag prevaleren boven keuzen in de andere, afhankelijk van de maatschappelijke urgentie of de politieke meningsvorming.

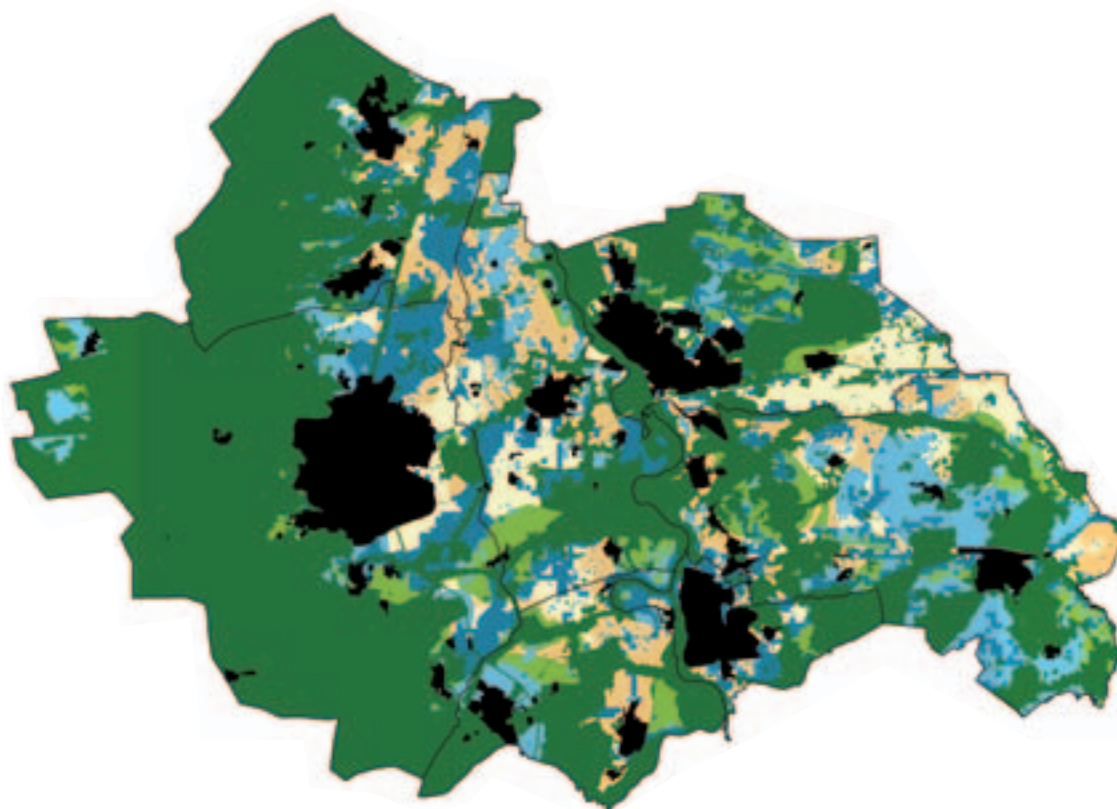
Bijlage 2) Projecten

De projecten in de onderstaande tabellen worden opgenomen in het regionale uitvoeringsprogramma. De fasering betreft een indicatie. Bij het vaststellen van de meerjarenprogrammering (in het kader van het Regiocontract) kan een andere fasering worden vastgesteld. Daarnaast zijn er ook diverse uitvoeringsprogramma's in het kader van de landschapsontwikkelingsplannen gemaakt of in de maak.

Project	Doel	Trekker	Partners	Fase & Tijd
Ontwikkeling instrumentarium				
Dorpen-management	Het scheppen van de mogelijkheden om pro-actief te reageren op lokale initiatieven en ontwikkelingsmogelijkheden en het stimuleren van kleinschalige culturele en economische initiatieven	regio Stedendriehoek	Apeldoorn, Deventer, Zutphen, Voorst, Brummen, Epe, Lochem, Provincies Overijssel en Gelderland,	Instrumentatie en financiering 2009 -2010
Kwaliteitsteams	Ondersteuning bij vraagstukken van ruimtelijke kwaliteit en landschap	regio Stedendriehoek	Regiopartners en Provincies. Mogelijk samenwerking met Oversticht, Overijssels en Gelders Landschap, lokale vertegenwoordiger LTO, lokale vertegenwoordiger ondernemers	Instrumentatie en financiering 2009 - 2012
Catalogus Regionale Gebiedskwaliteiten	Opstellen van een inspirerend kader of handreiking voor het bereiken van nieuwe ruimtelijke, landschappelijke en architectonische kwaliteiten bij schaalvergroting en intensivering in de landbouw.	regio Stedendriehoek	Apeldoorn, Deventer, Zutphen, Voorst, Brummen, Epe, Lochem, Provincies Overijssel en Gelderland, Gelders en Overijssels Landschap, Architectuurverenigingen	Opstellen 2009 - 2010
Samenwerking toeristische ondernemers	Bevorderen contacten, samenwerking tussen (deeltijd- en fulltime) recreatieondernemers en bevorderen ontwikkeling nieuwe concepten	regio Stedendriehoek	Regiopartners, lokale ondernemers en marktpartijen	Instrumentatie en financiering 2009 - 2010
Bedrijfsruimtebank	Een regionale database van beschikbare bedrijfsruimte op lokale (en regionale) terreinen en kavels.	regio Stedendriehoek	Regiopartners, lokale ondernemers en marktpartijen	Verkenning haalbaarheid 2010
Actuele Dorpsvisies	Ontwikkelen, afronden en actueel houden	De gemeenten	Gemeenten en belanghebbenden	doorgaand proces
Actief grondbeleid	Waar effectief en mogelijk	De gemeenten	Gemeenten	doorgaand proces
Ondersteunen economisch gebruik VAB's en nieuwe landgoederen	Waar effectief en mogelijk	De gemeenten	Regiopartners, lokale ondernemers en marktpartijen	doorgaand proces
Afspraken met woningcorporaties	Binden van starters aan dorpen door bijv. ontwikkeling van projecten in Maatschappelijk Gebonden Eigendom.	regio Stedendriehoek	Regiopartners en woningcorporaties	Verkenning mogelijkheden 2010

Zee kaart voor verstedelijking

In een afzonderlijke achtergrondstudie wordt een overzicht gegeven van alle themakaarten die gezamenlijk de grondslag vormen voor het samenstellen van de zee kaart voor verstedelijking. Ze zijn geordend volgens de thema's water, natuur en cultuurhistorie.

Bijlage 3) Toedeling kernen

Gemeente	kern	Bundeling	De Voorlanden	Gemeente	kern	Bundeling	De Voorlanden
Apeldoorn	Apeldoorn	X		Epe	Emst		X
Apeldoorn	Klarenbeek	X		Epe	Oene		X
Apeldoorn	Beekbergen		X	Epe	Vaassen		X
Apeldoorn	Hoenderloo		X	Lochem	Gorssel	X	
Apeldoorn	Hoog Soeren		X	Lochem	Epse	X	
Apeldoorn	Wenum/Beente		X	Lochem	Eefde	X	
Apeldoorn	Lieren/Oosterhuizen		X	Lochem	Harfsen		X
Apeldoorn	Loenen		X	Lochem	Almen		X
Apeldoorn	Uddel		X	Lochem	Joppe		X
Apeldoorn	Verspreid		X	Lochem	Kring van Dorth		X
Brummen	Empe	X		Lochem	Lochem		X
Brummen	Brummen		X	Lochem	Laren		X
Brummen	Eerbeek		X	Lochem	Barchem		X
Brummen	Hall		X	Lochem	Verspreid		X
Brummen	Leuvenheim		X	Voorst	Twello	X	
Brummen	verspreid		X	Voorst	Nijbroek		X
Deventer	Deventer	X		Voorst	Klarenbeek	X	
Deventer	Diepenveen	X		Voorst	Steenekamer	X	
Deventer	Bathmen		X	Voorst	Wilp	X	
Deventer	Okkenbroek		X	Voorst	Voorst	X	
Deventer	Lettele		X	Voorst	Teuge	X	
Deventer	Schalkhaar	X		Voorst	Terwolde		X
Epe	Epe		X	Zutphen	Zutphen	X	
				Zutphen	Warnsveld	X	

Colofon

Regionale Structuurvisie De Voorlanden Stedendriehoek 2030
November 2009

Portefeuillehoudersoverleg Ruimtelijke Ontwikkeling en Wonen

de heer R. de Lange (voorzitter), gemeente Zutphen
de heer M.P. Swart, gemeente Deventer
de heer A.J. Kottelenberg, gemeente Lochem
de heer J. van Muyden, gemeente Voorst
de heer J. van Nuys, gemeente Epe
de heer E. van Ooijen, gemeente Brummen
mevrouw J. Reitsma, gemeente Apeldoorn
de heer Th. Peters, provincie Gelderland
de heer Th. Rietkerk, provincie Overijssel
de heer G.J. Sizoo ambtelijk coördinator RO&W, secretaris

Kerngroep Ruimtelijke Ontwikkeling en Wonen

de heer H. Hooiveld (voorzitter), gemeente Apeldoorn
de heer A. Groen, gemeente Zutphen
mevrouw A. Wensink, gemeente Zutphen
de heer J. Wesseldijk, gemeente Voorst
de heer J. Heutinck, gemeente Deventer
mevrouw K. Schoorlemmer, gemeente Deventer
de heer A. Kisjes, gemeente Epe
de heer P. Vlaar, gemeente Brummen
de heer C. Broyl, gemeente Lochem
de heer J. van der Wee, gemeente Lochem
de heer T. Gronheid, provincie Overijssel
de heer H. de Ruyter, provincie Gelderland
mevrouw A. Jensen, bureau Stedendriehoek

Managementgroep Ruimtelijke Ontwikkeling en Wonen

de heer G.J. Sizoo, gemeente Deventer
de heer H. Bottenberg, gemeente Deventer
de heer K. van Zwieten, gemeente Lochem
de heer H. Sieben, gemeente Zutphen
de heer M. Klos, gemeente Brummen
de heer G.J. Wijngaards, gemeente Epe
de heer P. Wiekeraad, gemeente Apeldoorn
mevrouw L. Wolbers, gemeente Voorst
de heer H. Nijland, gemeente Apeldoorn
de heer H. Hooiveld, gemeente Apeldoorn
de heer H. van Ganzenwinkel, gemeente Apeldoorn
de heer G.J. Slag, provincie Gelderland

Met medewerking van

mevrouw. M. Vincken, gemeente Apeldoorn
de heer M. van Unen, gemeente Apeldoorn
de heer A. van de Vlekkert, gemeente Apeldoorn
de heer E. Leusink, gemeente Apeldoorn
mevrouw L. Meuleman, gemeente Apeldoorn
mevrouw J. Kuipers, gemeente Apeldoorn
de heer R. Holm, gemeente Apeldoorn
mevrouw Klein – Kranenburg, gemeente Brummen
de heer P.B. Zwiers, gemeente Brummen
de heer R. Loendersloot, gemeente Brummen
de heer T. Draisma, gemeente Deventer
mevrouw M. Spreen, gemeente Deventer
de heer B. Doets, gemeente Deventer
de heer H. Posthuma, gemeente Epe
de heer H. Naijen, gemeente Epe
mevrouw I. de Ligny, gemeente Lochem
de heer M. Overbeek, gemeente Lochem
mevrouw A. Stortelder, gemeente Lochem
de heer J.L. Hoefnagels, gemeente Lochem
mevrouw M. Woertman, gemeente Voorst
mevrouw S. Hendriks, gemeente Voorst
de heer R. Rijks, gemeente Zutphen
de heer C. Pit, provincie Gelderland
de heer M. Huizenga, provincie Overijssel
mevrouw. J. Panneman, bureau Stedendriehoek
mevrouw. G. Yildirim, bureau Stedendriehoek

Geraadpleegde personen en instanties (koffietafels, voorjaar 2008)

J. Tijhuis, LTO, Noord afdeling Voorst
A. Legeland, For Farmers
G. Epema, Friesland Foods
G. Beltman, RGV
R.H. ter Heide, VVV Veluwe/IJsselvallei
J. ten Have, Recreatieschap Achterhoek-Liemers
L. Gelsink, Recron Gelderland
Y. Winkelhorst, Woningstichting De Groene Waarden
F. Schimmel, Woningstichting Beter Wonen
G. Zoetenhorst, FAB
G. Mombarg, dorpsraad Harfsen
J.W. Aldersma, Spectrum Wonen

Tekst en cartografie

Maarten Witberg, Jan Hein Boersma en Robert Arends
Nieuwe Gracht stedenbouw milieu landschap
Nieuwe Gracht 25
3512 LC Utrecht
030 – 2 310 200
www.nieuwegracht.nl

Kerngroep ROW regio Stedendriehoek

Zeefkaart

bureau Vista, Amsterdam

Productie

Opmaak en lay-out: Mooijekind ontwerpers Loenen (Veluwe)
Drukwerk: Totdrukwerk, Apeldoorn
Foto's omslag en blz 1, 6, 27, 94 en 98-99: © Ger van Leeuwen
Overige foto's: © Nieuwe Gracht

Regio Stedendriehoek

Postbus 5000
7400 GC Deventer
0570 – 695 117
info@regiostedendriehoek.nl
www.regiostedendriehoek.nl

